

בענין יציאה בחוטי שיער - סימן ש"ג

הערות בדברי אחד מבני החבורה בגליון נ"ה, בענין יציאה בתכשיטים, ובדברי הרב שאול אסולין שם, בענין חשש דלמא שלפא בפאה נכרית

מבוא

בגליון נ"ה עמ' פ' הובאו דברי אחד מבני החבורה, אשר הביא מקורות לאיסור יציאה בתכשיטים לרשות הרבים בימות החול, היפך מהמשתמע מכל המדובר בסי' ש"ג (כפי שציין בעצמו בפתח דבריו). וכמו כן, בעמ' ס', הובא מאמרו של הרב שאול אסולין, על דברי הרמ"א בסימן ש"ג, שהעמיד אותו דאיירי בחצר, והמסתעף לענין יציאה בפאה נכרית בימינו. ואמרתי אבוא העיר על דבריהם, כדרכה של תורה, ואבאר את דעת האחרונים שכתבו אחרת ממה שכתבו, וכך רווחא שמעתתא בס"ד. וההערות על דברי שניהם כרוכות זה בזה, דהא בהא תליא.

ופתח דברינו יאיר בדברי הטור בסימן ש"ג סעיף ו', וזה לשונו: "יוצאה בחוטי שיער בין אם החוטים עשויין משערה או משער חברתה ואפילו משער בהמה ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה ולא ילדה בשל זקנה". וכתב "דרכי משה" שם בזה"ל, "מצאתי כתוב בהגהות אלפסי החדשים (שלטי הגיבורים כט. אות א'), ומותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה, לא שנא אם עשויה משערותיה או משיער חברתה. דאין שיער באשה ערוה אלא דוקא שערותיה המדובקים בבשרה, אבל לא בתלושין העשויות לכסות שערותיה האחרות, אע"ג דעבדה לקישוט שתהא נראית בעלת שיער" (דרכי משה הובא בדפוס מכון ירושלים על סעיף ו', וכן איתא בדפוסים קדמונים).

והנה מדברי הטוש"ע ורמ"א כאן, משמע שמותר לאשה להתקשט בפאה, ובכל מיני תכשיטים, ולצאת כך לרה"ר, ומקורו בתוס' שבת (דף סד: ד"ה רבי ענני), וזה לשונו: "ואנו שאין לנו רשות הרבים גמור... הרי היא כחצר שאינה מעורבת ומותרות נשים שלנו להתקשט בטבעות ובתכשיטים". וראה ברא"ש שם: "הלכך מותר להתקשט בחצר וכן נמי ברשות הרבים שאין רחב ט"ו אמה". ועל כן פסק בשו"ע או"ח (סי' ש"ג סעיף י"ח): "והאידינא, נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין". וברמ"א שם: "עכשיו שכיחי תכשיטין, ויוצאים בהם אף בחול". והביאוהו כל האחרונים.

מעלת קישוט האשה לבעלה, מובא במקורות רבים

בגמ' במסכת שבת (כה: איתא, "מאי ותזנח משלום נפשי, אמר רבי אבהו: זו הדלקת נר בשבת. נשיתי טובה... רבי אבא אמר: זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים".

ובספר אורחות חיים (חלק ב', הלכות כתובות) לרבי אהרן הכהן מלוניל (מהראשונים בתקופת הרשב"א), כתב על גמ' זו: "דרשו רז"ל על פסוק נשיתי טובה, "זו מטה נאה ואשה מקושטת לתלמיד חכם". פירוש, כדי שלא יתאוה לאחרת לפי שיצרו גדול משאר בני אדם, כמו שאמרו רז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, לפי שיצר הרע מתגרה בו כל היום להחטיאו. נראה מזו שאסור לת"ח להניח לאשתו שתתנוול אפילו בימי אבלה, כדי שלא תתגנה בעיניו, שמא יכופנו יצרו להתאוות לאשה אחרת. דומיא לדהיא דאמרו רז"ל, אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה וכו', וזו נמי אסורה כדי שלא תתגנה ותביא בעלה לידי מכשול תאוה. וכן בכל אשת איש, אלא צריך להשמר יותר לתלמיד חכם".

להשתדל לקחת אשה יפה

וכן כתב הגאון רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספר "פלא יועץ" (בערך "יופי"), וזה לשונו: "כתיב שקר החן והבל היופי... אבל אם מוצא יופי ויראת ה' במקום אחד, בוודאי שיבחר ויקרב גם את היופי, שהרי אמרו (כתובות נט:): "אין אשה אלא ליופי...". וראוי לכל אדם להשתדל לקחת לבניו נשים יפות, כדי שלא יתנו עיניהם באחרת. וכן מטעם זה ילביש את אשתו ויקנה לה תכשיטין ביותר ממה שיש לו, כדי שתמצא חן בעיניו ולא יתן עיניו באחרת".

לא להחסיר שום תכשיט וקישוט

וכן כתב בספר "דרושי רבי משה מאימראן" (דף ר"ל), להגאון המקובל רבי משה מאימראן זצ"ל, מחכמי מקנאס שבמרוקו, וזה לשונו: "בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר. בפרשת חוקת פירש רש"י שלל, ביזת מלבוש ותכשיטין. ויובן ע"פ מה שאמרו בפרק ג' דתענית, אבא חלקיה... כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מקשטא. ויהיב טעמא התם, כדי שלא ליתן עיניו באשה אחרת. ולכן אמר שאשת חיל זו, בטח בה לב בעלה, שהיו עיניו ולבו בה כל הימים, ולא עלתה על לבו אשה אחרת מעולם, אלא בטח בה לבו שלא היה מהרהר בזולתה, יען כי "שלל" שהם התכשיטין, "לא יחסר", אינו מחסר לה שום תכשיט וקישוט, וכיון דמקשטא לאפיה, לא יהיב דעתא אלא עליה".

מאן דעבד הא עבד הא

וכן כתב בהגהות יעב"ץ למסכת יבמות (סג:): הנדפסים בסוף המסכת, וזה לשונו: "אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפליים. קמ"ל שלא ישא כעורה... כדי שלא יתן עיניו באשת חבירו. היינו דסמיך ליה "העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה וכו', מאן דעבד הא עבד הא".

ת"ח צריך אשה נאה

ובספר "אור החיים" על התורה, להגאון הקדוש רבי חיים בן עטר זצ"ל, בפרשת ויצא, עה"פ "ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה", כתב לפרש זאת ע"פ הגמ' בשבת (כה:): שתלמיד חכם צריך שתהיה לו אשה נאה כנגד יצר הרע, והתורה באה ללמד לאדם דעת לקחת אשה נאה.

אין זה רק בבית

והנה יש שרצו לטעון דכל זה איירי בביתה ולבעלה, ולא ברשות הרבים, וממילא לבוא ולאסור יציאה בפאה לרשות הרבים, דהרי פאה גם תכשיט היא (אמנם לפ"ז היה צריך לאסור גם מטפחת צבעונית, כובע, וכו' כל מיני כיסויי הראש, ולהתיר רק בד פשוט לבן).

ומצינו למרן הגאון רבי שלום משאש זצוק"ל, רבה של ירושלים, שכתב בספרו "שמש ומגן" (ח"ב אה"ע ס"י ט"ו), דכיוון שהיום נהגו לצאת איש ואשתו יחדיו לרחובה של עיר, והנשים היום יוצאות הרבה בחוץ, ועל כן אשה שאינה מתקשטת בחוץ, היא מתגנה בעיני בעלה, וכל מה שנאמר במקורות הנ"ל, שייך גם בהתקשטות בחוץ (וכמובן לא באופן יוצא דופן ובולט, אלא באופן הרגיל), וכך כתב: "מצוה וחובה על הנשים להתקשט לבעליהן ולכל העולם בהיתר, ולא להתנוול ע"י מטפחת ויגרמו לבעליהן לתת עיניהם באחרות ח"ו, וכמה חששו חז"ל והתירו הרבה איסורין שלא תתגנה האשה על בעלה".

תשובה לתמיהת הר"מ לוי

ודבריו אלה פורסמו בירחון התורני "אור תורה", והשיב על דבריו הרב משה לוי זצ"ל, והקשה כיצד הוא כותב "לכל העולם", הרי לבעלה ודאי מצוה היא, אבל לכל העולם איסור הוא, ובוודאי שגגה היא שיצאה מתחת ידו. וע"ז ענה לו מרן הגר"ש משאש בזה הלשון: "ומה שתמה כת"ר על מה שכתבתי בסוף דברי שהדבר ברור להתיר, וגם מצוה וחובה על הנשים להתקשט לבעליהן ולכל העולם בהיתר. וחז"ל התירו כמה איסורים כדי שלא תתגנה אשה על בעלה. ע"כ. וע"ז תמה כיצד אני מצוה לנשים להתקשט לכל העולם, וזה איסור גמור, ובודאי סכין המהירות פלטו, ולבעליהן זה ודאי מצוה, אבל הקישוט לבעל הוא בבית, לא בשוק וכו', עכ"ל.

ברוך ה' אין כאן סכין, ולא מהירות, ולא פליטה, אלא בכוונה גדולה. והמידה האחת המיוחדת שיש בי, שחנן אותי ה' יתברך בחסדו הגדול, היא שאין אני נבהל להשיב, ואיני ממחר להוציא שום פסק דין מתחת ידי עד שאני מניחו ומתבונן בו וחוזר עליו הרבה פעמים, ומזה יצא לי הרבה פעמים להגיה

ולשנות הרבה דברים, ואני שמח בזה. ולא כמו אחרים שמשיבים מהר על אתר, מה שבא לדעתם בהשקפה ראשונה, ומזה יוצא להם מאמר חז"ל פרי המהירות חרטה, וגם כבודו נתפס בזה כעת.

גם בשאר פריטי הלבוש, מתקשטים בעיקר בחוץ

והאמת היא שבוזה לא הוצרכתי למקורות, בדבר הפשוט והניכר לכל העולם, שכל הנשים שבעולם וגם אשת כת"ר בכלל, כאשר רוצים לצאת לשוק, אז מתלבשות יפה בבגדי כבוד כדי שיתראו בכלל נשים נכבדות ויקרות, ובבית אין לובשין אותן, שהם יקרים. וגם בבית מטפלים בבנים ובבישול ובכל צרכי הבית, ויתלכלכו להם. גם מעולם לא יצאו לשוק בבגדי בית, שבזה הן מורידין את כבודן ואת כבוד בעליהן, ובודאי שצעוק יצעק הבעל על אשתו אם יראה אותה מנוולת בשוק לפני חברותיה, ותתגנה בעיניו, אף אם תלבש בגדי כבוד בבית, כי הבעלים מקפידים על השוק יותר מהבית, ופוק חזי מאי עמא דבר, אין צריך להאריך בזה. וגם הבעלים בבית מסירים בגדי כבוד של השוק ולובשים בגדים פשוטים שיוכלו ללכלכן וכיוצא, וגם שיהיו בני חורין מעט מכובדם של בגדי השוק, וזה שייך גם בנשים, ובפרט שע"פ רוב ולפי רוח היום, יוצאים יחד לשוק בעל ואשתו בבת אחת, ויתבייש לראות אשתו מנוולת כמו ערבית, בתוך נשים אירופאיות מלובשות ומקושטות כראוי לרוח הזמן ובהיתר". עכ"ל.

ראיה מהגמ' כתובות

והביא שם ראיה לדבריו מהגמ' כתובות, וזה לשונו: "וכעת חיפשתי ומצאתי מה שנשאר בזכרוני מימי חרפי, והוא בפרק המדיר (דף סה.). דביתהו דר' יוסף בריה דרב מנשיא אתאי לקמיה דרב יוסף, אמרה ליה פסוק לי מזוני, פסק לה, פסוק לי חמרא, פסק לה, פסוק לי שיראי, אמר לה שיראי למה (רצונו לומר שהיא אלמנה ואין לה בעל להתקשט לו), אמרה ליה לך ולחברך ולחברוך. ע"כ. ופרש"י לחברך, שלא אתבזה על הבריות מכבודי הראשון, לא בפניך ולא בפני חבריך. ע"כ. ואין לומר שכוונתה כדי שיקפצו עליה זביני, ולא בנשואה שאינה צריכה לזה. חדא, שדברי רש"י אין מורין כן, אלא כדי שלא אתבזה על הבריות מכבודי הראשון, שהיתה אשת חבר, ויש לה כבוד של בעלה, וצריכה לישראל תחת כבודו ולא תתנוול. ועוד, שאילו הטעם היה בשביל שתינשא, בודאי שאין נכסי המת משועבדים לתת לה בגדי יקר כדי שתינשא לאחר, וברור הדבר כמו שכתבתי".

ראיה שניה

ועוד הביא ראיה שניה מהגמ' שם, וזה לשונו: "וכן מצינו במשנה שם דף ס"ד ע"ב, המשרה את אשתו ע"י שליש לא יפחות לה וכו', וכלים של נ' זוז וכו', ובמכובד הכל לפי כבודו, ע"כ. הרי דאפי' בנותן לה מזונות בבית האפוטרופוס כמש"כ רש"י, צריך לתת לה לפי כבודו, ובודאי כדי שתתקשט לפני אחרים ולא תתנוול, ע"ש. ועיין בספר וישב יוסף חלק י"ד ס"י ב' דף י"ג ע"ג וזה לשונו, ואדרבה ראויה לקשט את עצמה ופסקו לה חכמים למי שמשרה את אשתו ע"י שליש שיתן לה ג"כ לקשט את עצמה כל מין קישוט המותר לה וכו' עכ"ל".

ראיה מהשו"ע

עוד הוסיף להביא ראיה מדברי השו"ע, וזה לשונו: "ועוד חיפשתי ומצאתי ראיה ברורה ממש"כ מר"ן באה"ע סי' ע' סעיף ה', מי שהלך בעלה למדינת הים פוסקין לאשתו מזונות, אבל אין נותנין לה במה להתקשט, ע"כ. והוא מדברי הרמב"ם פרק י"ג מהלכות אישות הלכה ז', ושם כתב הטעם, שהרי אין לה בעל להתקשט לו, ע"כ. והנה כנגד זה מצינו להרמב"ם שסיים דבריו וז"ל, אבל אם נשתטה בעלה או נתחרש פוסקין לה תכשיט, ע"כ. ושם בחלקת מחוקק (ס"ק י"ח) נתן טעם לחילוק שביניהם וזה לשונו, אין נותנין במה להתקשט, אע"פ שכסות ומזון דין אחד להם, וכשם שפוסקין לה מזון כך פוסקין לה כסות, אבל תכשיטין אין פוסקין. וכתב הרמב"ם הטעם שהרי אין לה בעל להתקשט לו וכשיבוא הבעל לתקשט. אבל חרש ושוטה פוסקין לאשתו אפי' תכשיט, כי אינה מחוייבת להיות לעולם בלי תכשיט. ע"כ. וכ"כ הבית שמואל (ס"ק ט"ו). והט"ז כתב בס"ק ו' וזה לשונו, אבל אין נותנין לה במה להתקשט,

כיון שאין בעלה בכאן אינה צריכה להתקשט, והאי קישוט פרש"י אבקת רוכל שהנשים רגילות בו, אבל בנשתטה פוסקין לאשתו תכשיט ואע"ג דאין כאן בעל הראוי להתקשט לפניו, מכל מקום אין דומה למי שהלך בעלה למדינת הים שלפני זה, דשם יצא לדעת ולא הניח מזונות, ממילא לא ניחא ליה. אלא שהב"ד נותנין לה מכח תנאי ב"ד, ואין בכלל תנאי אלא מזונות ולא קישוט. משא"כ בנשתטה שנותנין לה, דהוי כמי שיצא שלא לדעת ואמרינן מסתמא ניחא ליה אי הוי בר דעת, על כן גם בקישוט אמרינן כן. וכה"ג מחלק הש"ס לענין מזון בנותיו. עכ"ל.

מדבריהם דרבנן, יש ללמוד לנדי"ד, אם לתירוץ הח"מ והב"ש, הרי כתבו דאשת חרש אינה יכולה להישאר כל ימיה בלא תכשיט, משמע שתוכל להתקשט אפי' אין לה בעל, רק שיהיה בהיתר, ומזה אני אומר דגם אותו אחד שהלך למדינת הים, איירי שהלך לזמן ויודעים בו שחוזר אח"כ, דייקא נמי בדברי הח"מ, וכשיבוא הבעל תתקשט, אבל אם ברח ולא ברור לן שיחזור, ודאי דפוסקים לה תכשיט אפי' שלא בפניו מטעם הנ"ל. גם לטעם הט"ז, הרי כתב הטעם שאין פוסקין משום דגלי דעתיה דלא ניחא ליה מדלא צויה, ומוכח דאי ניחא ליה וכגון שקודם שילך הניח לה גם במה להתקשט, פשיטא דמותר לה להתקשט, דודאי אין אסור לה להתקשט. ואין להתעקש ולומר דנותנין לה להתקשט בבית ולא בשוק, דלשון ניחא ליה שלא תתנוול, הוא אצל הבריות בשוק".

ראיה מסברא

וראיה אחרונה כתב מסברא, וזה לשונו שם: "והנה כל מה שכתוב בפוסקים בזה, הוא לענין לחייב הבעל ליתן לה או לא, אבל אין כתוב בהרמב"ם והשו"ע שאסור לאשה להתקשט בשוק שלא בפני בעלה, ומוכח דמדינא מותר, ורק שקלי וטרי הפוסקים אם פוסקין תכשיטין לאשה שלא בפני בעלה, כגון שהלך למדינת הים, אבל כשהוא בעיר תתקשט גם בשוק, וזהו בכלל שלא תתגנה בפני בעלה, וזהו ממש ענין דביתהו דרב יוסף דאמרה לו לך ולחברך ולחברורך". ע"כ דברי מרן הגר"ש זצ"ל.

הגר"ג ציננער בשם גדולי ישראל

וכדבריו כתב הגאון רבי גבריאל ציננער שליט"א, אב"ד נטעי גבריאל, בקובץ אור ישראל ל"ו, וזה לשונו: "עוד מקובל מגדולי ישראל טעם על שלא רצו להחמיר כל כך בזה [ולאסור לבישת פאה], מפני שלא תתגנה על בעלה. ובפרט בדורותינו אלה ראו ענין זה נחוץ למאוד, שדרכו לצאת חוצות לפרנסתו".

ראיה מהגמ' תענית

וכדבריהם מפורש בגמ' תענית כ"ג, וזה לשון תרגום "מהדורת שוטנשטיין" שם: "אבא חלקיה היה נכדו של חוני המעגל וכו'. פעם אחת היה העולם זקוק לגשם, שלחו החכמים זוג חכמים אליו לומר לו לבקש רחמי שמים שיבואו גשמים. הלכו לביתו, אך לא מצאו אותו שם. הלכו לשדה לחפש אותו, ומצאוהו שהיה עוֹדֵר בשדה וכו'. כשהגיע לעיר, יצאה אשתו לקראתו כשהיא מקושטת בתכשיטים". ע"כ. והלכו כך עד שהגיעו לביתו וכו'. ובהמשך מובא בגמ': "אמרו לו החכמים לאבא חלקיה, אנו יודעים שהגשם בא מחמת תפילת הרב, כלומר: מכירים אנו בגדולתך ואין אנו מהרהרים אחריך. אלא שבכל זאת אנו מבקשים שיסביר לנו הרב את פשר הדברים האלה הנראים לנו תמוהים... מאיזה טעם, כאשר הרב הגיע לעיר, יצאה אשתו לקראתו כשהיא מקושטת בתכשיטים? אמר להם אבא חלקיה: כדי שלא אתן עיני אלא בה, ולא באשה אחרת". ע"כ.

והנראה בפשטות בביאור הדברים, שהחכמים תמהו: מדוע יצאה אשתו לקראתו עד פתח העיר כשהיא מקושטת, והלא היא מכשילה בזה את עין הרואה, והיה לה להתקשט רק בביתה לעיני בעלה ולא לעיניהם! וענה להם אבא חלקיה, שהעיר אינה כמו השדה, כי בעיר מצויות נשים, ויש חשש שיתן עיניו באשה אחרת, ועל כן באה אשתו הצדקת כשהיא מקושטת, ללוותו בהליכתו ברחובה של עיר, כדי שלא יתן עיניו באחרות עד שיגיע לביתו. ואע"פ שגם אחרים יכולים לראותה מקושטת ויהרהרו אחריה, הרי

זו חובתם שלא להסתכל בה, והיא יצאה ידי חובתה כשאינה לובשת בגד אדום וכו', ואינה יוצאת דופן בין הנשים.

אין איסור לאשה שתתייפה

וכמש"כ מרן הגר"ש משאש בשו"ת תבואות שמש (אה"ע סי' קל"ז והלאה): "לא אסרו חכמים לאשה שתתייפה כל מה שתוכל, רק שיהיה בהיתר, ועל האנשים לשמור עצמם שלא יביטו בהם. ואם באנו לזה, הלא כמה נשים יפיפיות שאפי' יכסו ראשן במטפחת ובצעף, הלא רק מחמת רוב יופיין יש גירו יצה"ר, האם נאסור עליהם לצאת לשוק, או נאמר להם לכסות פניהם כגויים כדי שלא יביטו בהם אנשים? וגם ישנם היום הלובשים איזה כובעים או מטפחות על ראשן יוצאים מן הכלל ובוחרים בזה יותר משערותיהן, ויש בזה גירו יותר מהשיער, האם נאסור להם? גם צורת המלבושים של היום נשתנו, ואע"פ שמותרים ע"פ הדין, יש בהם גירו יצר שמייפים האשה מאד, האם נאסור להם? אלא ודאי כל מה שהוא מותר ע"פ הדין, בין אם תכסה בבגד, או בשיער, העיקר הוא שלא יהיה מגופה, הוי ליה מלבוש על ראשה, ואין לנו להיכנס אם הוא מייפה אותה או לא, דזהו ענין הגברים שחובתם שלא להביט, ואפי' תהיה מכוסה בכובע אין ראוי להביט".

ראיה ממסכת שבת

וכדבריו כתב הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל, חבר מועצת גדולי התורה, בשו"ת אז נדברו (חלק י"ד סי' מ"ז), וזה לשונו: "אשה מותרת לצאת בבגדי צבעונין, אף שמדינא אסור להסתכל בבגדי צבעונין של אשה, אפי' בתלויות בכותל... וכן ביו"ט משמחה בבגדי צבעונין, ולא אמרו שצריכה להתלבש בחוץ בבגדים שחורים. וכל הפרק במה אשה יוצאת המדובר באיסור יציאה בשבת בתכשיטין, משמע דבחול שרי ולא חוששין להסתכלות, דלאו ברשיעי עסקינן שמסתכלים בכוונה על נשים".

ראיה מבגדי צבעונין

ועוד כתב בשו"ת אז נדברו (חלק י"ד סימן מ"ח): "ומה שמעכ"ק [האדמו"ר מזוטשקא] שליט"א כותב פשיטא שגורם הרהורים רעים שאסור מן התורה "ולא תתורו" וכו', הלוא גם בגדי צבעונין של אשה גורם הרהורים ואסור להסתכל גם כשתולין בחוץ, והלא אין לך דבר שגורם הרהורים יותר מיופי האשה שע"ז נאמר בעיקר ולא תתורו, וגם אסור משום "ונשמרת" כמבואר בע"ז (דף כ') באשת איש אפי' מכוערת, ואפי' הכי נשים יוצאות בגילוי פנים".

המנהג להתקשט בשאר תכשיטים

ועוד כתב בשו"ת אז נדברו (חלק י"א סי' נ'): "להתקשט בפאה לעיתים רחוקות כמו ללכת על חתונה, בודאי יש להתיר בלא שום פקפוק כמו שהמנהג להתקשט בשאר תכשיטין. ולמעשה אין לנו אלא דברי המשנה ברורה, שהמיקל בזה יש לו על מי לסמוך, היינו אפי' ללבוש בתמידות".

[אולם ראה עוד מש"כ בשו"ת אז נדברו (חלק י"ג סי' נ"ה - נ"ו): "יותר טוב אם לובשים פאה צנועה בלי שום כיסוי וסומכים על המגן אברהם שדוחה את הבאר שבע, ואחריו נמשכים שאר האחרונים, ואחרון אחרון מרן ז"ל במשנה ברורה, אשר מפייהם אנו חיים כל היום... ונראה דהלובשות פאה ישתדלו ללבוש זה כל הזמן, גם בבית, ולא לחוש על קלקול הפאה, ולא רק כשיוצאות מהבית, דבזה היא מגלה דעתה שזה כיסוי ולא רק תכשיט, ועוד דהפאה היא גם מתכשיטי אשה, וכבר אמרו חז"ל דלא ניתנו תכשיטין אלא להתקשט בפני בעלה, אף שגם אלו שלא לובשות פאה ג"כ לא מקיימות זה בשאר תכשיטין, אבל כיון דמה שאנו מתירים לכתחילה את הפאה במקום שנהגו היתר הוא בגלל שלוקחים בחשבון שבוזה מתקשטת לבעלה, שזה ענין גדול מאוד וגורם שלום בית, לא יתכן ללבוש פאה רק כשיוצאות מהבית".]

דרך הנשים הצנועות ביותר

וכן כתב הגאון רבי יהודה שיינפלד שליט"א, בשו"ת "אוסרי לגפן" (חלק ט' עמ' קע"ה ואילך): "אי אפשר לאסור להתנאות ברה"ר, דכך טבע האשה מבריאת העולם (עכ"פ מאז שאכלה מעץ הדעת), ובזמן חז"ל יצאו בתכשיטין לרה"ר בימות החול, ורק בשבת אסרו שמא תשלוף להראות לחברתה, ומבואר שהתכשיטין היו להתנאות לפני חברותיה ולא רק בפני בעלה, ומפורש בחז"ל שמשמחים אותה ברגל בבגדי צבעונין, ועיין כתובות (סה.) רש"י ד"ה לך ולחברך ולחברורך, "שלא אתבזה על הבריות", הרי שכך דרך האשה מאז ומתמיד, צא ובדוק אצל הנשים הצנועות ביותר, שלובשות בגדים נאים יותר מבעליהן שלובשים חליפה שחורה פשוטה".

הגמ' בשבת דיברה גם לענין צניעות

ועתה לאחר שראינו דברי האחרונים, נבוא לדחות ראיות הרב הכותב. והנה הרב הכותב הנ"ל (בשם 'אחד מבני החבורה') ניסה לדחות את הראיה מכל פרק "במה אשה", וסי' ש"ג, בטענה דכל זה איירי לענין שבת, אבל לענין צניעות, אה"נ דאסור גם בחול. והביא את ה"באר שבע" שכתב כך, ודחה ע"י זה את ראיית הש"ג מהגמ' בשבת (סד): להתיר יציאה בפאה לרה"ר.

ודחוק מאוד לדחות באופן זה את כל דברי הראשונים והאחרונים, הלכה למעשה, שמותר לצאת בתכשיטים בשבת, שמצד אחר יהיה אסור. ובאשר לדברי הבאר שבע, כבר כתב בזה הגאון רבי אליעזר פולק שליט"א מח"ס "משנה ערוכה", בקובץ "אור ישראל" (כ"ה), וע"ע בדבריו שם בקובץ כ"ב) באריכות ובטוב טעם, וזה לשונו שם:

"עוד כתב הב"ש, "ואפי' אי... מיירי בפאה נכרית מגולה, ואפי' בחצר דבקעי ביה רבים, אפי' הכי אינו יכול להביא ראייה... מפני שיש לפרש האי יוצאה אשה בכבול ובפאה נכרית לחצר דקאמר היינו משום לתא דשבת אין כאן איסור, אבל לעולם איסור דת משה ויהודית במקומו עומד. ודרך זו כבושה וסלולה בגמ', וכבר כתבו הרא"ש והר"ן זה הדרך כהויתו בשבת גופיה במשנה ראשונה, דוק ותשכח". עכ"ל.

והיינו דבשבת (דף ג.) מקשה הגמ' אמאי לא מנתה המשנה בחיובי דשבת עוד דוגמאות יותר מ"שתים שהם ארבע", ותירצה הגמ' "בשלמא בבא דרישא פטור ומותר לא קתני", והקשו התוס' והרא"ש, "וקשה היכי קאמר דפטור ומותר לגמרי, והא קעבר משום לפני עיוור לא תתן מכשול, וכמו מושיט כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח... ויש לומר דהכא מיירי כשהחפץ של נכרי... וכל זה הדקדוק אינו נראה לי דלעולם בישראל מיירי, ואע"ג דאיכא איסורא דלפני עיוור לא תתן מכשול, לא איירינן הכא אלא באיסורי שבת, וקרי ליה פטור ומותר כיון דליכא איסורא משום שבת".

אמנם יש לדחות ראייתו, כי יש לחלק בין הדברים, ופשוט שלא שייך לכתוב מותר לעשות על דבר האסור, לדוגמא לא יתכן שתכתוב המשנה "מותר לאכול נבילה" כשזה כתוב בהלכות טומאה, לומר שאינו מטמא. ולא דמי ראייתו לכאן, מפני:

א. כמש"כ בספר "כפתור ופרח", הרי לא כתוב כלל במשנה ש"מותר" לעשות דבר האסור, אלא אדרבה הגמ' מבארת "פטור ומותר לא קתני", והיינו שהגמ' באה לבאר שבסוג זה של "פטור ומותר" לא איירי במשנה, כיון שהוא סוג שונה, ובאה הגמ' לומר רק שסוג דין כזה שהוא מותר לענין שבת לא קתני. וכל קושיית תוס' היא רק על הלשון, מדוע נקטו בגמ' לשון של "מותר", ובזה שייך לתרץ שאין הכוונה לומר הלכה למעשה שמותר, אלא רק לבאר המשנה אמאי לא קתני סוג זה שמותר לענין שבת.

ב. עוד נראה שתירוץ זה שייך רק על איסור "לפני עיוור", שהוא שונה משאר האיסורים ואינו איסור בעצם המעשה אלא נחשב איסור "צדדי", ואז שייך לומר שהמעשה בעצמותו הוא דבר המותר. דבר זה מוכח להדיא בר"ן שם שכתב "דכי אמרינן בגמ' דהאי פטור פטור ומותר הוא, מצד איסור שבת קאמרינן ולא דייקנן באיסור דלפני עיוור ובלתא דידיה מיירי".

ג. עוד י"ל דשם שייך שיהיה אופן זה ללא "לפני עיוור", עיין בתוס' כמה תירוצים, כגון בגוי וכדו', ולכן הוצרכה המשנה לומר שנדע דין זה ביסודו לענין שבת, ובאופן שאין איסור לפני עיוור כנ"ל. (ואע"פ

שהרא"ש דחה התירוץ הראשון, היינו שלא שייך לומר שהמשנה איירי בגוי, אלא איירי בישראל ולא איירי מצד לפני עיוור, כיון שעכ"פ הוצרכה לפרש דין זה משום ששייך אופן שלא יהיה איסור), אבל כאן איך תכתוב המשנה שקר שמותר לצאת בפאה לחצר דבקעי בה רבים, בזמן שלא שייך בשום אופן כזה היתר. וכי יעלה על הדעת שיהיה כתוב במשנה למשל בהלכות מוקצה "מותר לאכול נבילה" והכוונה תהיה שאין בזה משום מוקצה אבל עדיין קיים איסור נבילה". עכ"ל הגר"א פולק.

ראיה מפורשת מתוס' בשבת

ואני הקטן אומר שמוכח להדיא בתוס' שבת (נט.) שאי אפשר לומר כטענת הבי"ש, שהקשו שם בזה"ל: "ואע"ג דאמרי' התם בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות חתנים וכלות, והכא לא אסרו אלא בשבת", כלומר שאם אסור לצאת בעטרה גם ביום חול, מהיכי תיתי לאסור בשבת. והיה פשוט לתוס' דלא אמרינן שההיתר הוא רק לענין שבת ולא לענין יציאה לרשות הרבים, ולכן הקשו מה שהקשו, וזאת למרות שרק אסרו לצאת בשבת ולא כתבו במפורש להתיר לצאת לרה"ר.

ראיה מפורשת מריטב"א שם

וכן משמע גם מהריטב"א (שבת סד:), שכתב בזה הלשון: "והנכון כמו שפירש הרב ר' יוסף ב"ר משה ז"ל, בשלמא זקנה בשל ילדה שבח הוא לה, ואורחא דנפקא בה בחול, אלא ילדה בשל זקנה גנאי הוא לה, ואפי' בחול אין דרכה לצאת בה, ומה ענין לומר שלא תצא בה בשבת". עכ"ל. ומשמע שאם בחול אין דרכה לצאת בה, אפי' אם אין בה איסור, לא שייך לאסור בשבת.

דחיית הראיה מ"שלמת חיים"

עוד הביא הכותב הנ"ל מספר "שלמת חיים" שניסה לדחות דאיירי ברשות הרבים, אך במקום שלא מצויים בו רבים. וזה דחוק מאוד, להעמיד אוקימתא כזאת בלא הכרח, שהרי בפשטות מוכח שמותר לצאת בתכשיטים לרה"ר.

ובענין הראיה מהגמ' תענית כ"ג שכתבנו לעיל, רצה הנ"ל לדחות מספר "שלמת חיים", דאיירי שביתו היה סמוך לשדות. וזה דחוק מאוד, ולא משמע כך מפשטות הגמ', "כי מטא למתא", דמשמע שיצאה אשתו לקראתו לפתח העיר, ואם היה שם ביתו, היה צ"ל "כי מטא לביתה", ולא כך כתוב, אלא: "כי מטא למתא נפקה דביתהו לאפיה כי מיקשטא. כי מטא לביתה עלת דביתהו ברישא". ומשמע שהיתה כברת דרך מפתח העיר לביתו, ולאחר שיצאה אשתו לקראתו, הלכו כך עד שהגיעו לביתו.

ועוד משמע כדברינו, ממה שתמהו החכמים תמיהה רבתי, "לימא לן מר הני מילי דתמיה לן... מאי טעמא כי מטא מר למתא נפקא דביתהו דמר כי מיקשטא", ואם התקשטה בביתה ובחצרה, כמו שכתב הנ"ל, מאי תמיהה איכא, הרי מצוה על האשה להתקשט לבעלה, וגם לא מובן התשובה שענה להם, "כדי שלא אתן עיני באשה אחרת", והיה צריך לענות להם דמותר לאשה להתקשט בתוך ביתה, ומה שראו אותה, היה מפני שלא ידעה שיבואו פתאום, ולכן יצאה לקראתו, כמו שכותב הנ"ל (וגם זה תמוה, שהרי לא תמיד מגיע הבעל לבדו לביתו, והיתה צריכה לדעת זאת).

אין ראיה גם מספר בן יהוידע

גם מה שהביא מספר "בן יהוידע", הרי הבא"ח עצמו כתב שתירוץ ראשון עיקר, וז"ל: "החכמים שידעו בה לא הסתכלו בה ח"ו, אלא כך נודמנה ראייתה לנגדם בעל כרחם, וכאשר אמרו בגמ' על רבן גמליאל כשראה ריבה אחת ובירך על ראייתה", וכתב שבזמן ההוא לא היו נוהגים לכסות פניהם, שהיו חילוקים במנהג זה בכמה וכמה מקומות, ומוכח במקומות רבים במסכת שבת שאפילו רדיד לא היו לובשות, אלא סבכה בלבד, לכסות ראשן, ותחתיה כיפה של צמר, וראה בר"ן על הרי"ף שם (דף כו:): שכתב וזה לשונו, "סבכה. קופיא, דאי שלפה לה מגלה ראשה". ומוכח מדבריו שאם היתה האשה שולפת ברה"ר את הסבכה, היה מתגלה שיערה, ובודאי שלא לבשה רדיד כלל, וכן הוא בעוד מקומות רבים שם. ומה

שכתב בתירוץ שני הוא "בדרך אפשר", ודחוק מאוד, כי יצאה לקראתו מקושטת בדווקא, ולא נפל הכיסוי מעליה (ולשיטה זו, היה אבא חלקיה צריך לענות להם שנפל הכיסוי מעליה בלא מתכוון).

אין ראייה מדברי המדרש

ומה שהביא הנ"ל ראייה מ"ותצא לאה" שכתב המדרש, אינה ראייה כלל לימינו, דבזמן ההוא עיקר צניעותן היה שהיו בבית בתמידות, "ויאמר הנה באוהל", ואם יצאה גנאי הוא לה, אבל בזמן הזה רגילות הנשים לצאת, וכמו שמצינו להגר"ע יוסף שליט"א, שכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ו' או"ח סי' י"ג) לחלק בין הזמנים, וזה לשונו: "ואמרתי להביא קצת סמך נוסף להנ"ל, ממ"ש הלבוש בסוף או"ח (מנהגים אות ל"ו), שאע"פ שכתב בספר חסידים שבכל מקום שאנשים ונשים רואים זא"ז בסעודת נישואין, אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש הרהורי עבירה, מ"מ אין נזהרין עכשיו בזה, וה"ט משום שעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כ"כ, דדמיין באפן כקאקי חיורי מרוב הרגלן בינינו וכיון דדשו דשו. עכ"ל".

"ומכבר הבאתי סיוע לזה ממשי"כ בספר לקט יושר (יו"ד עמ' ל"ז) בשם הגאון מהרא"י בעל תרומת הדשן וז"ל, עוד אמר שמותר לילך אחר אשת חבר או אחר אמו, משום דבזמן הזה אין מזהרים כ"כ מלילך אחר אשה. ע"כ. ונראה טעמו כמ"ש הלבוש, שבזה"ז מרוב הרגלן בינינו דמיין באפן כקאקי חיורי. וכיו"ב כתב בספר מחצית השקל על אה"ע (סי' כ"א), ע"ש. גם הגאון חיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן מ"ז) הביא דברי הלבוש הנ"ל. וכ"כ בס' חינוך וחיסדא (דף קטז). להסתמך ע"ד הלבוש הנ"ל. וכן בספר טהרת המים (מערכת ב' אות י"ח) הביא דברי הלבוש וכתב שאף בעיר ואם בישראל שאלוניקי לא נהגו לחוש לזה ע"ש".

"וכ"כ בשו"ת מנחם משיב ח"ב (סי' כ', עמוד ק') שגם באשכנז לא חששו לזה. ע"ש. ועיין בספר דרך פקודיך (מל"ת ל"ה) שהעיר על מה שאין נזהרים כ"כ במה שציוו חז"ל אל תרבה שיחה עם האשה, ובעירובין (נג'): כששאל ר' יוסי הגלילי לברוריה באיזו דרך נלך ללוד, ענתה לו: גלילי שוטה, לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, היה לו לומר באיזו ללוד. ולא מצינו לת"ח יראי ה' שישקלו בפלס דבריהם שלא להרבות שיחה עם האשה, ונראה לי ע"פ מש"כ הלבוש, שבזה"ז שהנשים מורגלות בינינו אין כאן הרהורי עבירה כ"כ, דדמיין באפן כי קאקי חיורי".

"והכי נמי לענין זה, ודוקא בזמנם שלא היו רואים אשה בחוץ שכל כבודה בת מלך פנימה, ובראיית אשה מיד באים לידי הרהור במחשבה שבלב, משא"כ עתה שהנשים עוסקות במשא ומתן, ומורגלות בינינו, ואין האדם מתפעל בראייתן ובשיחתן לבוא לידי הרהור, ומ"ש באשתו אמרו הוא משום גזירה וגדר לנשים אחרות, משא"כ בזה"ז". עכ"ל. ומאידך מצינו גם בגמ' עירובין ק' ששיבחו את לאה, שעשתה לש"ש, ויצא ממנה יששכר.

ועתה הבוא נבוא לדחות שאר הראיות אשר כתב שם הנ"ל.

אין ראייה ממדרש תנחומא

ראשית הביא ראייה ממדרש תנחומא, "יילמדנו רבינו מהו שתצא אשה בעיר של זהב בשבת". ואמר שאסור לצאת גם בחול. ויפה העיר בעצמו, שבפשטות יש מחלוקת בזה, ופוסקים כתלמוד בבלי, שרק בשבת אסרוה ולא בחול, ואין הלכה כמדרש תנחומא. אבל האמת תורה דרכה שכל מה שאסר מדרש תנחומא, הוא דוקא עיר של זהב, וראה בפירוש ר' עובדיה מברטנורא (מסכת שבת פרק ו' משנה א), "עיר של זהב - עטרת זהב עשויה כמין עיר צורת ירושלים", שהיה זה תכשיט בולט ויוצא דופן, שעשוי מזהב, ובוודאי מושך תשומת לב רבה ברחובה של עיר, ועל זה אמר המדרש, "לא נתנו תכשיטים" וכו', ועל כן הביאוהו כמה מהאחרונים בדרשותיהם (כולל מה שציטט הנ"ל), בפרט על דרך מוסר ולא על דרך פסיקת הלכה, וכל כוונתם לומר שלא להתקשט בתכשיטים בולטים, המושכים את העין, אלא באופן הרגיל אצל רוב הנשים.

והראיה הגדולה ביותר לדברינו (וכן ראיתי שהעיר הנ"ל בעצמו) היא מ"פלא יועץ" שהביא, שכתב במפורש, "צריכה האשה לזוהר בזהירות יתירה שלא להכשיל את האחרים... תזוהר שלא תצא מקושטת בפני אנשים, ותהיה כל כבודה בת מלך פנימה", ועם זאת כתב בערך "יופי" בזה"ל: "וכן חיובא רמיא על האשה שתתקשט לבעלה בהיותה עמו לבדה בבית יותר מכשהיא יוצאת החוצה אל העין, במקום שיש אנשים, יותר טוב שלא תתקשט כל כך". וכך יש לפרש בדברי האחרונים שהביאו בדרך מוסר את הענין שאשה לא תתקשט, שבוודאי כולם ראו בגמי ובראשונים ובשו"ע את ההיתר להתקשט ברה"ר, ועם זאת כוונתם היתה לומר "שלא תתקשט כל כך", כמו שצריכה להתקשט הרבה לבעלה, אלא באופן נורמלי, שלא מושך תשומת לב יתירה, שהרי כל דבר היוצא דופן, יש בו פריצות, ואפילו אם הוא בגד העשוי לצניעות.

גם שאל הוא פריצות

וכמו שראיתי שהובא בשם הגר"א יוסף שליט"א, רבה של חולון, שהעיד בשם אביו הגר"ע יוסף, לגבי אותן נשים הנוהגות ללבוש שאל (על הראש) או רעלה, שיש לזה דין של "בגד אדום", ומאותו טעם גם זה נאסר, כי הדבר אינו מצוי אצלנו, ומטעם זה גורמות אותן נשים לכל הגברים לשובב את ראשיהם ולהסתכל בהן, וכן ראיתי מכתב מהגאון רבי יעקב פוזן שליט"א, שכתב בזה"ל, לגבי לבישת פאה:

"ידוע דעת חכם אחד אשר רצה לחלק בין אשכנזיות לספרדיות בענין הזה, אבל לדעתי אינו נכון כלל, כי אשה אשכנזיה שתימצא בארץ אשר שם אין נוהגות נשי המקום בפאה נכרית, אסורה ממש לצאת בפאה נכרית, כמו שאסורה לצאת בכתונת, מחמת שהדבר במדינה הזאת פריצות גמורה היא. וכן לאידך גיסא, אשה הבאה מתימן ונמצאת במקרה בגרמניה או בפולין, אשר שם הדבר נהוג, לא יהיה בזה לא משום פריצות בעצמו, לא משום מגרה הזכרים ולא משום פירצה בחומת הדת אם תלך בפאה נכרית, כמו שנהגו בנות ישראל שנמצאות שם, אפי' במקרה, אפי' דעתה לחזור... אבל אם היא תבלוט, וכל העם יסתכלו בה כי היא שונה מכולם [שהולכת בלי פאה], יהיה עליה לוותר על הצניעות האחת לטובת הצניעות האחרת, והוא דבר המסור לשיקול הדעת... והנעל"ד כתבת. אלא שאין בזה משום תעמולה ללכת דוקא בפאה נכרית, אלא להסביר מה שנראה לי להתיר ע"פ הדין".

גדולי האחרונים מעדיפים פאה

וגדולי האחרונים שהביא, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והגרמ"י לפקוביץ זצ"ל, הרי כתבו שיש ענין ללבוש פאה דוקא, דברי הגר"ח קניבסקי הובאו בספר "נזר החיים" (דף רי"ד), ושם כתב "בשם החזון איש אומרים, שיש מעלה בפאה, משום שמכסה את כל השערות", וכן מובא בעוד מקומות, ובספר "אורחות רבנו הקהילות יעקב" (חלק ג' אות ס"ג) כתב: "אמר לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, זקנתו הרבנית ע"ה, אמו של מרן החזון"א זצוק"ל, לבשה פאה נכרית, וכן הרבנית ע"ה זוגתו של מרן החזון"א לבשה פאה נכרית, וכן הרבנית ע"ה זוגתו של מו"ר זצוק"ל [בעל הקהילות יעקב] לבשה פאה נכרית", וכן הביא בספר "מאיר עוז" (סי' ע"ה סעיף ב' אות ב'), "וכן הורה לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, כששאלתיו אם ראוי לי להחמיר בזה, ונקט לשון המשנה ברורה, ושבמקומותינו המנהג ללכת עם פאה, והוסיף שאשתו של החזון איש הלכה עם פאה, וכן אמו אשת הקהילות יעקב, וסבתו, וכל נשות ליטא, הלכו עם פאה, ובוודאי שלא היו עושות דברים שאינם לכתחילה".

אשת החזון"א הלכה בפאה שאינה ניכרת

(וראה מש"כ בספר "מעשה איש" (חלק ג' פרק ו' - מעשה רב) וזה לשונו: "הרה"ג רבי אליהו פרידמן זצ"ל הגיע פעם לבית רבינו [החזון"א]... היה תמוה אצלו שראה את הרבנית, אשת רבינו, הולכת עם פאה על ראשה, וכנער ירושלמי, היה הדבר אצלו לפלא. אמר לו רבינו: ראיתך תמה... מה שלבשה אשתי - אין זה שיער עצמי אלא פאה, ובאיזורים שלנו כך נהגו ללכת". וראה עוד בספר "דינים והנהגות מהחזון איש" (חלק ב' פ"ח אות ט'): "על פאה נכרית שמענו שאמר פעם שלפעמים יש בזה גם יתרון על מטפחת, שמכסה יותר טוב את כל השיער").

דעת הגרמ"י להעדיף פאה

גם דעת מרן הגרמ"י לפקוביץ זצ"ל הובאה בירחון התורני "בית הלל" קובץ י"ט, ושם כתב בזה"ל, "דבר פשוט שלא היתה כוונתי לחוות דעתי בעצם היתרון של הפאה הנכרית, אשר נידון זה כבר עלה על שולחן מלכים גדולי הדורות הקדמונים זי"ע, ומגדולי הדורות ז"ל היו שהנהיגו כן בביתם ונהרא נהרא ופשטיה, ובהרהור אחר פסקם יש בה פרצה. ובאמת דכיסוי הראש ע"י פאה גרמה טובה לכיסוי נאות של שערות הראש לבל יראו החוצה, גם לאלו שע"י כיסוי המטפחת לא היה דבר זה נשמר אצלם היטב... שלא יבואו ע"י המטפחת לפרוץ ולהוציא משערן החוצה כאשר נכשלו בזה רבים".

ההסבר בדברי האחרונים

וממילא חזינן שמותר לדעת האחרונים הנ"ל להתקטט בפאה ברה"ר, ואף שהגר"ח קניבסקי כתב שבעוונותינו "הדור פרוץ ומתקשטים ביותר", לא בא אלא לאסור "קישוט ביותר", וזה פשוט, וגם הגרמ"י לפקוביץ זצ"ל, אף שהביא דברי המדרש, כל כוונתו שם היא לומר שכל כבודה בת מלך פנימה, וצריכה היא לשבת רוב הזמן בביתה ולא להיות פעם בחוץ פעם ברחובות (כלשון הרמב"ם בהלכות אישות פרק י"ג הלכה י"א), ולא לאסור התקשטות לגמרי (וכן יראה המעיין בדבריו).

וכן ראיתי שהביא הרב יוסף משדי שליט"א, מו"צ בד"ץ שארית ישראל, בחוברת הנ"ל (עמ' מג' הערה 120), בשם הגר"ח פלאגיי (מל"ח סי' כ"ז), "שכל אחד יזהיר לאשתו ולבתו וכו' שלא תצא אשה מקושטת הרבה", וכן הביא משו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ל"ג) שכתב אודות ההתקשטות ברה"ר, לאסור רק באופן ש"מקשטת עצמה ביותר, ובאופן המושך את העין", ולא התקשטות באופן רגיל, והוא כמו שכתבנו בס"ד.

יש נשים השמחות בכיסוי הראש

ובדומה לזה כתב הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל, בעל ה"בן איש חי", בספרו "בן יהודע" (עירובין ק:), וזה לשונו: "כי אתא רב דימי אמר עטופה כאבל [פירוש, אחת הקללות שנתקללה חוה וכל הנשים, שעטופה כאבל ובושה לפרוע שיער ראשה]. ונראה לי בס"ד, כי הני אינם קללות גמורות, דכיסוי הראש יש כמה נשים דניחא להו ביה, כדי לעשות תכשיטין וקישוטין נאים בכיסוי הראש שלהם". עכ"ל. כלומר, שאין כיסוי הראש קללה גמורה, מפני שיש נשים ששמחות בכיסוי הראש, מפני שהוא תכשיט, ומשמע שמותר לה לצאת מקושטת כך לרה"ר. ושם בד"ה "ומגדלת שיער כלילית", כתב עוד וזה לשונו: "דהא ודאי אם השיער סתור אינו שבח לה, דהוי כלילית, אך אחר שקולעתו הוא שבח, כי תתנאה בזה, וכנראה בחוש הריאות דהאשה מביאה פאה נכרית ועושה אותם קליעות להתנאות בס, ולכן מנה הכתוב השיער בכלל הקישוטין, דכתיב "שערך כעדר העזים" והיינו בהיותו קלוע".

פאה לא נועדה לכער את האשה

ופאה היא ענין של קישוט, וכמו שכתב הגאון רבי גבריאל ציננער שליט"א בקובץ אור ישראל ל"ו, וזה לשונו, "לבישת הפאה נכרית הוא ענין של קישוט שתהא נראית נאה, כמפורש בגמ' שבת, שהטעם שהתירו לצאת לחצר בשבת בפאה נכרית ולא חששו שתצא לרשות הרבים ושם תוריד ותטלטל את הפאה ד' אמות, הוא בכדי "שלא תתגנה על בעלה". הרי מוכח שהיו לובשים הפאה לנוי. וכדפרש"י שם "כדי שלא תתגנה התירו לה קצת קישוטים נאים". עכ"ל. וסיים: "נמצא שהתירו ללבוש פאה נכרית שנעשה למטרת קישוט ונוי, וא"כ אין נפק"מ באיזה שיער, אלא שצריכין ליזהר שיהיה באופן צניעות שלא תהא מכשלת עין הרואה".

מפורש במקורות שהפאה היתה משיער טבעי

ואכן במשנה בשבת (דף סד.) מובא, "יוצאה אשה בחוטי שיער, בין משלה ובין משל חברתה". ומכאן הביא הגר"א ראייה לדברי הרמ"א שהתיר פאה נכרית. וכן המג"א. וביאר מחצית השקל את דבריו:

"ועיקר ראייתו מסיפא, דילדה לא תצא בשיער של זקנה", כלומר שהזקנה התקשטה בשערה הנאה של הילדה, ויצאה עמו לשוק (שבזה מדובר במשנה). ובגמ' שם: "בשלמא זקנה בשל ילדה, שבח הוא לה". ועוד שם, "כדי שלא תתגנה על בעלה". וברש"י שם: "כדי שלא תתגנה התירו לה קצת קישוטים הנאים". ובתשובות הגאונים שם: "פאה נכרית. שיער שמביאין מבחוץ ומקלעין אותו יפה יפה, ומניחין אותו בראשי כלות כל ימי חופתן". ובתוס' ר"ד שם: "וגם בפאה נכרית שהיא תכשיט". ובפני יהושע שם: "דשבח הוא לה, ומקישוטים הנאים שבאשה הוי". וברש"י בסנהדרין (דף קיב.): "פאה נכרית. גדיל של שערות דעלמא שעושין לנו".

מפורש בראשונים שהפאה היתה תכשיט

והרמב"ם בפירושו המשניות כתב: "פאה נכרית. כמו מגבעת, ידבקו בו שיער נאה, והרבה... כדי שתתקשט בשיער". הרי לך שכתב "שיער נאה" ולא נראה כקש, והדגיש שהאשה מתקשטת בו. והשלטי הגבורים כתב: "אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם".

וא"כ כל עשרות האחרונים שהתירו לבישת פאה ברה"ר, התירו גם קישוט ברה"ר. ומצינו לכמה וכמה פוסקים, שמשמע מדבריהם כי גם כאשר הפאה יותר יפה מהשיער הטבעי של האשה, אין בכך איסור, והוי כתכשיט בעלמא שמוסיף יופי לאשה. וכן הבין בדעת שלטי הגיבורים הגאון הספרדי רבי יעקב פארדו זצ"ל בספרו "אפי זוטרי" (על השו"ע אה"ע סי' כ"א ס"ק ט'), וזה לשונו: "הנה הר"ב החבי"ב [בעל כנסת הגדולה] באות ה' הביא לשון שלטי הגיבורים שכתב דדוקא שיער המחובר לגופה אסור, שע"י גילוי שערה מתגלה בשרה, והוי ליה מקומות המכוסים שבגופה. אבל שערות התלושים בפאה נכרית, אפי' תהיה עשויה משערותיה שרי, ואע"ג דקישוט הוא לה, הוי לה כשאר תכשיטין".

שיער לא נאסר משום הרהור

וכן כתב הגאון רבי אהרן וירמש זצ"ל, רב ואב"ד בעיר מיץ, מתלמידיו הגדולים של בעל "שאגת אריה", בספרו "מאורי אור" (חלק "קן טהור" למסכת נדרים דף ל', נדפס בשנת תקע"ט): "וגם החוש מכחיש, דשיער אינו הרהור כגילוי שוק וקול זמר. והלא לא אסרו לקרות כנגד פנים יפות. אלא על כרחך שיער [נאסר] מטעם כמוס, שליטת הקליפה, ואינו תימהון דוקא במחובר. וכמו בשיער אשה מונח לפניו, אינו כלום. וכמה דברים שלא נגלו טעמים... אלא טעמים ונימוקים עמם".

הפאה נעשתה בהדרת היופי גם לפני מאה שנה

וכן כתב הגאון רבי סיני שיפפער זצ"ל, רב ואב"ד דקהל יראים קרלסרווה, בשו"ת סתרי ומגיני (חלק ב' סי' מ"ד, נדפס בשנת תרצ"ב): "וגם לחוש אחשדא שיסברו הרואים שהיא שערות עצמה היא חומרא גדולה, דכיון שיודעים העולם שיכולין עתה לעשות הפאה נכרית יפה כל כך שתיראה כשערות עצמה, אמאי נחשוד אותה". ועוד כתב, "דהפאה נכרית נעשית עתה בהדרת היופי".

יש הבדל בין שיער תלוש לשיער מחובר

וכן כתב הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל, חבר בית הדין הרבני הגדול, וראש ישיבת המקובלים בית אל, בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ז' אה"ע סי' ט"ז): "בדין פאה נכרית לנשים נשואות, אם דינה כמו שיער ראשה שאסור לגלותה משום הרהור, דלפעמים היא יותר יפה משיער ראשה ומייפה אותה יותר, ואתי לידי הרהור, וכן משום מראית העין, דהרואה נדמה לו שהן שערותיה ממש... קים להו לרבנן שאין יצה"ר שולט אלא בדבר הדבוק בגוף האשה עצמה, היינו הדבר הדבוק בגוף הערוה עצמה, דאין שליטה להיצה"ר אלא בדבר שיש לו נפש חיונית, לא בדבר שאין לו נפש חיונית, ולכן בנתלש מגוף האשה, דניטל ממנו נפש החיונית, הרי פקע ממנו אותה הערוה שהיתה עליו בזמן שהיה דבוק בגוף האשה, דהרי הוא כפגר מת שאין להיצה"ר שליטה בו".

"בכל הצבעים, יותר יפה מהשיער שלה בעצמה"

וכן כתב בתורת מנחם להגאון מליובאוויטש זצ"ל (חלק ג' עמ' קפ"ח): "פאה נכרית הוא ענין שנוגע לבנים ובני בנים, לפרנסה ובריאות, כדאיתא בזהר, שהדבר נוגע לבני חיי ומזוני... ובפרט בזמננו (תשי"ד), שאפשר להשיג פאה נכרית בכל הצבעים, והיא נראית יפה עוד יותר מהשיער שלה עצמה, תתבונן האישה בעצמה מהי הסיבה האמיתית לכך שהיא אינה רוצה לחבוש פאה נכרית אלא מטפחת, כיון שהיא יודעת שבנוגע לפאה נכרית אין ברירה להסירה... מה שאין כן בנוגע למטפחת יודעת היא שיש לה ברירה, שביכולתה להסיטה למעלה יותר ויותר". וכן הביא בשמו בספר "כבודה בת מלך" להגר"מ ווינער שליט"א, חבר אגודת הרבנים דארה"ב, שיש להתיר אפי' אם הפאה יפה יותר מהשיער הטבעי של האשה, וביאר זאת בתשובה שהשיב לו וזה לשונו: "הרי זה (שיער עצמה) פריצות ע"י גופה, וזו (פאה נכרית) ע"י דבר זר (דלבוש הראש דומה ללבוש הרגל וכו')".

אף שמתייפה, מכל מקום מותר

וכן כתב הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל, בשו"ת אז נדברו (חלק י"ד סי' מ"ח): "ואין לבדות מלבנו לדמות האיסור הסתכלות שבאה"ע סי' כ"א למלבושי נשים. הלאו דלא תתורו נאמר בעיקר על הסתכלות באשת איש (דאין זנות אלא באשת איש), והרבה מיני הסתכלות אסרו משום הרהור הנלמד בעיקר מ"ונשמרתם", וגם בעניינים אלו אין לערב הפרשיות, ואין לדון משם מה שמותר ומה שאסור להתלבש. והרי מפורש אמרו שאסור להסתכל על בגדי צבעונין, ואפי' הכי לא אסרו לאשה ללכת בבגדי צבעונין בשוק (ורק באדום אסרו, דהצבע ניכר מאוד גם מרחוק), והוא הדין באם הבגד כמראה הברש, וכמובן שיש עוד לחלק מבגדי צבעונין, אבל אין לדמות זה לברש מגולה ממש. ודמות ראייה שהאיסור גורם ההרהור, והרי בתולות פנויות יש שסוברים בשיטת השו"ע באה"ע סי' כ"א שנוהגות שלא ללכת בפריעת ראש, ואפי' הכי פסק באו"ח סי' ע"ה שאין איסור לקרות ק"ש כנגדה, ובנכריות מסתפק המ"ב דמות, משמע אפי' אם דרכן לכסות, ויתכן שזה יותר מדמות ראייה שהאיסור גורם ההרהור וכאמור. וברור שאשה שאין שערותיה יפות ומתביישת לצאת בלא מטפחת, דמכל מקום כנגד שיער הטבעי אסור לומר דבר שבקדושה, ובכלל איסור פריעה הוי, וכשמכסה ראשה במטפחת או בפאה, אף שמתייפה בזה מכל מקום מותר". וכן כתב הגאון רבי יצחק עבאדי שליט"א, בשו"ת אור יצחק (אה"ע סי' ג'), ראה דבריו להלן.

השוואה לפאות של פעם

וכן כתב הרה"ג ר' זאב שכטר שליט"א בקובץ אור ישראל (כ"א), וזה לשונו: "יש הטוענים שאין לדמות הפאה שלנו לפאה נכרית בדורות הקודמים שהתירום הפוסקים, משום שלא הצטיינו ביופיין כפאות שבזמנינו. והאמת היא שהפאה נכרית שהתירו הפוסקים היתה גם כן משיער טבעי של חברתה, ופשוט שהשיער הטבעי בדורות קודמים לא היה פחות יפה מהשיער הטבעי שבזמנינו. ונראה שהטוענים כן מתבססים על השוואות שהם ביצעו בין פאות של פעם להיום, ולא הבחינו שאת השוואה הם מבצעים בין פאה נכרית ישנה ומשומשת שלוש שנה או יותר לבין פאה נכרית חדשה של זמנינו, וסיבת השוני היא גיל הפאה ולא איכות היופי. והפוסקים שהתירו פאה נכרית לא חילקו, והתירו גם פאה נכרית חדשה. ויש שמבינים כי אין חילוק בין טבעי חדש מפעם להיום, אבל טוענים שהתסרוקות היום יותר דומות לשיער טבעי. אבל כבר מבואר בראשונים שהפאה נכרית היא לקישוט, וכי בדורות עברו לא ידעו לסרק הפאה שתיראה כמו קישוט, הלא כל זה מטרת הקישוט מאז ומעולם, וכי רק בדורנו יודעים לקשט ולסרק יפה. ובפרט שידוע כי בדורות שעברו היה להם טעם ליופי, ובדורנו נפוצים מאוד דברים שאין להם טעם וריח, וכל כמה חדשים יוצאת אופנה חדשה ומשונה".

"לבושה של תורה" מודה על האמת

וכדבריו כתב בספר "לבושה של תורה" חלק א': "כדי לעשות הפאה נכרית כמראה טבעי, לא משתמשים בשום המצאה טכנולוגית חדשה, רק משתמשים בשערות אדם בלי להכניסם לחומרים חריפים (שהיו עושים כן כדי להכינה לצביעה) ואין צובעים אותם כלל (ומעיקרא עושים פאה משערות

שצבעם כצבע שערות האשה), ואין לוקחים שערות מכמה נשים לצרפם יחד (אלא כולה מאשה אחת או לכל היותר משתי נשים), וכל השערות מחוברת להבד של הפאה נכרית כהדרך שהן גדלין בראש (ולא מהפכין השערות מלמטה למעלה) והצד שהיה סמוך להקודקוד הוא הצד שמחברים להבד וכו', ומחברים השערות להבד באופן שיצא מהבד באופן שדומה ככל האפשר ליציאת השערות מעור הראש, ומחמת כל הדברים הטבעיים השערות שומרות זוהרן וטבען ויפיין. ונוסף לזה התפירה המדוייקת והמצומצמת להיות מכוון לראש האשה, ע"י זה הפאה נכרית נראית טבעית לגמרי וכאילו היא שערות האשה ממש. ובשאר הפאות מעבדים השערות כדי לצובען לצבע אחיד, וכדי לאחד שערות שונות יחד, וכל פעולות אלו מפקיעים מהם המראה טבעי שלהם. ולפי"ז אין שום סיבה שלא היה אפשרי לעשות פאה נכרית משוכללת לגמרי גם בימי חז"ל".

דברי הרב שאול אסולין

ודעסקינן בהא, אעיר על מה שהביא הרב שאול אסולין בחוברת "אליבא דהלכתא" ח', בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, שהפאה צריכה להיות "ניכרת לכל" שהיא פאה. והנה גם אני הקטן שאלתי אותו בענין זה, ואביא כאן את השאלות והתשובות המתפרסמות לראשונה בדפוס (ומצ"ב צילום כתב יד):

במענה לשאלתי, וזה לשונה: "מה דינן של פאות שאינן ארוכות מאוד או פרועות, אך עשויות משיער טבעי ומראה טבעי להן. האם מותר לנשים נשואות ללובשן?" ענה הרב בזה הלשון: "אם זה נראה ממש כשערה, ואי אפשר להבחין, יש להחמיר".

אם זה נראה ממש כשערה ולא יוכל להבחין יש להחמיר

במענה לשאלתי, וזה לשונה: "רוב ככל הפאות ניתן להבחין אם היא פאה או שיער עצמה, ע"י כמה סימנים: א. הפאה גבוהה יותר משיער עצמה. ב. הפאה מבריקה יותר משיער עצמה. ג. רוב תסרוקות הפאות הצנועות, הן ישרות ולא מקורזלות, וניתן לזהות פאה ע"פ התסרוקת, ובפרט שרוב הרווקות הולכות בשיער אסוף כתקנון בתי הספר והסמינרים. ד. המתבונן יכול לראות שאין שרשי השיער יוצאים מהראש. האם גם בפאות אלו היתה כוונת כת"ר שיש להחמיר?" ענה הרב בזה הלשון: "אם המתבונן יכול להבחין, המנהג להקל".

אם המתבונן יוכל להבחין יש להחמיר

ובמענה לשאלתי, האם להלכה ולמעשה יש עדיפות לפאה נכרית על המטפחות המצויות בזמן הזה, וכפי שהובא בספר דינים והנהגות מהחזו"א? ענה הרב בזה הלשון: "יתכן". (ויש לציין כי בקובץ "אליבא דהלכתא" הני"ל, כתב הרב אברהם חיים שציגל: "פעם אחת אמר לי מרן [הגר"ח קניבסקי] שליט"א, שכשכותב "יתכן", הכוונה שכך נראה לו יותר. וכן הביא בשם מרן בספר נקיות וכבוד בתפילה").

יתכן

קושיית הרב שאול אסולין

ועתה הבוא נבוא לדבריו של ידידנו הרב שאול אסולין, בהבנת דברי הרמ"א בסי' ש"ג והסוגיה במסכת שבת, והנני לכתוב את ההערות על סדר דבריו בס"ד.

ראשית כתב להקשות את הקושיה הידועה על שיטת "שלטי הגיבורים" שהתיר פאה (והקשו כן בשו"ת הסבא קדישא, ובשו"ת עדות ביהוסף סי' כ"ט), למה אסרו ברה"ר מחשש "דילמא שלפא", הרי לא תגלה שערה, כמבואר במשנה (דף נז.). שמותר לצאת בסרביטין אם הם קשורים, דלא חיישינן שמא תסירם, שהרי לא מיגליא שערה, ע"ש ברש"י. וא"כ מה החשש לאסור בשבת לצאת בפאה לרה"ר, הרי ממילא לא תסירם כדי שלא תגלה שערה. והתיינתן לשיטת הבאר שבע, שאיירי בפאה מכוסה תחת הסבכה, שיש לבאר שחיישינן שמא תשלוף הפאה מתחת לסבכה כמו בכבול, (בגמ' שם דף נז:).

התירוץ המפורסם: הפאה מעל הסבכה

והגאון רבי אליעזר פולק שליט"א (בקובץ אור ישראל כ"ה) כתב לבאר בטוב טעם ודעת, דאיירי שלובשת את הפאה על הסבכה. וביאור פשוט זה מבואר בכל האחרונים, בתפארת ישראל (על המשנה בשבת פרק ו'), בשו"ת בית יצחק שמעלקיס (או"ח סי' י"ד סו, אות ו'), בשו"ת הסבא קדישא מהגרש"א אלפנדרי (חלק או"ח סי' א), בנטעי משה (נטע י"א, כתב שם בפשיטות שהשי"ג איירי בפאה מעל הסבכה), בשו"ת חסד לאברהם (אה"ע סי' פ"ז), ב"שנות חיים" (סי' שט"ז, מהגאון מהר"ש קלוגר), בעדות ביהוסף סי' כ"ט (מאב"ד טעלז), ובשו"ת רבי עזריאל (חלק ב' סי' ל"ו).

והטעם שעושה כן, יש לומר בכמה אנפין:

א. שהיה דרכה להסירה מפעם לפעם כשהיה לה חס עם הפאה, כמו שטריימל וכובע הנהוג היום אצל הגברים שדרך להסירו ולהחזיקו ביד כשחם, וכשמגיע לבית הכנסת מסירו וכדו'. ולכן ודאי צריך סבכה תחת זה, כדי שתוכל להסירה כשתרצה. אי נמי כדי שבהגיעה לביתה תוכל תיכף להסיר הפאה ולהישאר עם סבכה על ראשה, ולא תצטרך לגלות ראשה כשמסירה הפאה. שאע"פ שמעיקר הדין שרי ללכת בבית בפירוע ראש, מבואר ברמ"א שמצד הצניעות גם בזמנם היו מכסים בבית כמו קמחית. ודבר זה מדויק מלשון הרמב"ם הנ"ל שכתב שנותנת "דרך ארעי", וכבר כתב ב"תשובה מאהבה" (סי' מ"ח) שלא לחינם הוסיף זה, וכוונתו כנ"ל שהיו מסירים זה מפעם לפעם [וגם היום נהוג אצל הרבה נשים לחבוש הפאה רק לעתים, כמו כל הקישוטים האחרים, וע"פ רוב הן עם מטפחת].

ב. או י"ל כמש"כ התוס' (שבת נז: ד"ה אי כבלא דעבדא), דודאי תסיר הפאה דמחכי עלה, דהיינו שמצינו סוגי תכשיטים כמו שן זהב וחוטי שיער ועוד ע"ש בגמ', שהאשה לפעמים חוששת שאולי לא ימצאו תכשיטיה חן בעיני הנשים, וממילא פשוט לפ"ז מדוע לובשת סבכה, כדי שתוכל להסיר הפאה אם יחכו עלה [ובפרט שהיו עושים אז את הפאה באופן ידני כל אחת בביתה, ויתכן שהפאה שעשתה לא עלתה יפה ולכן יחכו עלה].

ג. שהרי בלאו הכי צריך ב' כיסויים מדין רדיד (ראה שו"ע אה"ע סי' קט"ו) והפאה היא כיסוי אחד, ולכן לבשו מתחתיה כיסוי נוסף. וביאור זה הזכיר גם בעדות ביהוסף אב"ד טעלז, וכמו ששמעתי יש גם בזמננו נשים צנועות שנוהגות ללכת בכיסוי תחת הפאה. אמנם להרבה שיטות דין רדיד חיובו רק כשהכיסוי התחתון הוא עם נקבים או כשאינו מכסה דיו כמו הרבה מטפחות שמצויות היום, שאינן מכסות את כל הראש, או שמכסות ומחליקות מידי פעם ונגלה השיער (ראה פרישה אה"ע קט"ו, וב"ח, ושו"ת תשובה מאהבה סי' מ"ח).

ד. משום שהפאה לא מכסה לגמרי שערה, כי רש"י ועוד מפרשים פירשו פאה שהיא שיער קלוע כמו כיפה מעל ראשה ולא שתפור בגד תחתיו כמו היום, ואולי יש בו נקבים שדרכם נראה השיער האמיתי. ולכן לבשו תחתיו סבכה ליתר צניעות.

ה. מבואר בגמ' שפאה נכרית בזמנם היתה מזוהמת ולכן הבדילו בינה לבין הראש ע"י סבכה, על מנת שלא תידבק מחברתה אם היא נגועה בחיידקים וכדו' [כי בזמנם היו מצויים מגיפות, וגם לא היו רוחצים את שערות ראשם בתדירות גבוהה כמו היום, שיש מקלחת בכל בית עם מים זורמים].

הוכחה מהגמ' שבת

גם פשטות לשון הגמ' (שבת נו:): "כלל אמר רשב"א, כל שהוא למטה מן הסבכה יוצאין בו, וכל שהוא למעלה מן הסבכה אין יוצאין בו", משמע שהתכשיטים נחלקים לשני חלקים בלבד, או שהיו לובשים תחת הסבכה, או שהיו לובשים מעל הסבכה, אבל לא הלכו בלי סבכה כלל. וגם לפי הספר הנ"ל, שסובר שהשי"ג מייירי בחצר, חייב להודות שלרמב"ם לבשו סבכה תחת הפאה, דאם לא כן מאי חיישינן בחצר דילמא אתי למישלף (ורק התירו כדי שלא תתגנה), הרי בלאו הכי לא מיגליא ראשה, שהרי לשיטת השי"ג (אליבא דהספר הנ"ל) אסור לילך בחצר בפירוע ראש. ואין לומר שבחצר שאיסורו אינו דאורייתא אלא דרבנן (מדת יהודית) כן חיישינן, דא"כ אמאי סרביטין תפורין שרי אף בחצר.

מנהג פשוט אצל הנשים בזמנם

ובשו"ת "בית יצחק" מהגאון רבי יצחק שמעלקיס זצ"ל (או"ח סי' י"ד אות ו') כתב, "מיהו לפי שנוהגין הנשים לשים פאה נכרית על הסבכה אין ראייה מזה, דאם תסיר פאה נכרית לא תגלה ראשה ג"כ, ודוק". חזינן מדבריו שהיה מנהג כך לכל הנשים בזמנו (שהיה קרוב לזמננו) ללבוש הפאה על הסבכה. ולכן היה לו פשוט שכך הלכו בזמן המשנה.

עוד ישוב לקושיה

תירוץ נוסף על הקושיה איך חיישינן "דילמא שלפא" הרי לא מיגליא שיערה, תירוץ בעדות ביהוסף, שהרמב"ם לשיטתו (הלכות שבת פרק י"ט) שביאר היתר סרביטין תפורין משום שלא שייך "דלמא נפיל", ולכן התיר אפי' לא קשור בסבכה אלא זה בזה, (והראב"ד נחלק עליו ע"ש), וביארו האחרונים שהרמב"ם חולק על רש"י בביאור היתר "תפורין", ולא פירש כרש"י שאם תפור לא חיישינן שתסירם, שכן תגלה שיערה. ויובן טפי ע"פ המבואר בשו"ת מהר"י הלוי סי' ט', שהמגלה שיער ראשה באקראי אינה עוברת על דת יהודית, ראה שם ראייתו מסוגיה דבבא קמא מאשה שהורידה מטפחתה על מנת למרוח ראשה בשמן, ועוד ראיות.

ובאמת יש לכאורה ראייה חזקה לרמב"ם מהגמ' בשבת (דף סה.), "אמר אביי, רבי ור' אליעזר כולהו סבירא להו דעל מידי דמיגניא ביה לא אתיא לאחויי... רשב"א דתניא, כלל אמר ר' שמעון בן אלעזר, כל שהוא למטה מן הסבכה יוצאה בו, למעלה מן הסבכה אינה יוצאה בו", ופרש"י, "יוצאה בה. דלא חיישינן דילמא שלפא ומחוייא, דמגלי שיערה ומגניא ביה, שהסבכה נוי הוא לשיער". ומשמע להדיא שלרבנן שאסרו תחת הסבכה, היינו גם מילי דמגניא ביה חיישינן שתגלה שיערה. ולדעת רש"י שפירש את טעם רבנן שחוששים שתשלוף מתחת הסבכה ללא גילוי שיערה, לא מובן גמ' זו. וכנראה לכן נקט הרמב"ם פירוש אחר בתפורין.

פירוש הראשונים למושג "פאה"

עוד כתב הרב אסולין, כי מהראשונים מתבאר דאיירי במשנה שבת (סד:): בפאה נכרית מכוסה. וטענה זו כתב הב"ש, וזה לשונו: "וכן פרש"י... פאה נכרית רגילים היו נשים ששערן מועט לקשור שיער נכרית לשערן, שנראה כמו שהוא שערן. ומדכתבו שנראה כמו שהוא שערן, משמע בהדיא שכל אותו עצמו של אותו קשר של פאה נכרית זו לא הוי אלא בשביל שתיראה בעלת שיער הרבה של עצמה הדבוק לבשרה ממש". עכ"ל. ועיין להלן שהב"ש בעצמו הביא שכל ראייתו של השי"ג מיוסדת רק על שיטת הרמב"ם שחולק על רש"י וסובר שמטרת הפאה היא לכל אשה שרוצה להתייפות בשיער, ואינה רק לאשה ששיערה מועט. וגם רש"י בעצמו בשבת ובסנהדרין השמיט את הפירוש שהפאה נועדה רק לאשה ששיערה

מועט, כיון שבשבת מודה הוא שחייבים לפרש דאיירי לכל הנשים וכפירוש הרמב"ם, וכ"כ להדיא בשו"ת בנין ציון (לבעל הערוך לנר, ס"י קי"ד).

ומוכרח לומר שגם לדעת רש"י (ושאר הראשונים שציטט הנ"ל) היו כמה סוגי פאות מצויים בשוק, וכמו בימינו אנו, שיש נשים בעלות שיער, ולובשות פאה לכסות את כל ראשן, ויש נשים שנשרו שערותיהן, ולובשות פאה במקום שערותיהן, ויש נשים שנשרו קצת שערותיהן ולובשות חצי או רבע פאה, ויש גם שמערבות עם שערותיהן שיער זר כדי להראות בעלת שיער. וכך היה גם בזמן ההוא, ולא כמשי"כ הבי"ש שרק נשים ששערן מועט היו לובשות פאה. והראיה לכך, שהרי בנוזר (כח:) מדובר באשה מגולחת הלבשת פאה שלימה המכסה את כל הראש, ואם כן גם לדעת המפרשים בכמה מקומות שפאה אינה מכסה את כל הראש, או מעורבת עם השיער, מוכרח לומר שהיה מצוי אז גם סוג פאה שלימה כמו שלנו, וא"כ יתכן שבזה מדובר במסכת שבת. וכמו כן יש ראיה ממסכת נוזר שלשון "פאה" שייך גם בכיסוי מלא, ואינו רק לשון קצה וסוף כמו בפאת השדה. וכן כתב "קרבן העדה" בפירוש הירושלמי במסכת שבת (פרק ו' הלכה ה'): "כלומר שהרבה שערות זו ע"ג זו נקרא פאה, אע"ג שאינה קצה הראש כשם פאה בכל מקום".

ולכאורה יש גם ראיה מהגמ' נגד דעת הבי"ש, שכתב שמדובר בפאה שלובשת אשה חולה ששערה מועט. שהרי אמרו בגמ' (שבת דף סב.) "ואשה שריחה רע לא שלפא ומחויא", ופרש"י: "שגנות הוא לה". ומוכח משם שדבר שעושה האשה כדי לכסות על גנותה ואין הוא תכשיט, אינה שולפת ברה"ר. ואולי מחמת זה לא פירש רש"י בשבת כמו שפירש בערכין, כי במסכת שבת מדובר בפאה שהיא תכשיט.

והנה בהמשך דבריו הביא הרב אסולין את הרמב"ם בהלכות שבת, ודייק מלשונו שתהיה "בעלת שיער הרבה", דאיירי באשה בעלת מוס. ואין ראיה משם כלל, כלדהלן, ובפירוש הרמב"ם למשניות כתב הרמב"ם בלשון שאינה משתמעת לשני פנים, וזה לשונו: "פאה נכרית היא מגבעת, ידבקו בו שיער נאה והרבה, ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשיער". וכן הביא הבי"ש בעצמו, וזה לשונו: "ואולי חשב החכם הנזכר שהיו רגילות בפאה נכרית כל הנשים, הגם ששערן היה הרבה, כדי להוסיף קישוט כמו כובע של שיער שנושאים אנשים על ראשם, ולא כפרש"י ורע"ב והערוך שהבאתי לעיל... והוא הפירוש שכתב הוא בשם המפרשים, פאה נכרית היא מגבעת, ידבקו בו שיער נאה והרבה, ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשיער, עכ"ל. והוא סבר דהאי מגבעת תשים אותו האשה מגולה על ראשה כדי להוסיף קישוט, כמו כובע של שיער שנושאים אנשים על ראשם".

גם האחרונים הבינו כך

והגר"א פולק שליט"א כתב ע"ז, דהאחרונים (הגר"י פיק ב"יש סדר למשנה", ובשו"ת סבא קדישא, ובחסד לאברהם, ועוד) נקטו סברא זו לאמת בביאור דברי השי"ג. שהרי השי"ג דייק בדבריו והשמיט פירוש רש"י, והביא ממרחק לחמו, שיטת פירוש המשניות להרמב"ם (ראה להלן, וע"ש כמה ראיות לשיטת הרמב"ם), וסבירא ליה שיש כאן מחלוקת יסודית בין הרמב"ם לרש"י בביאור מטרת הפאה נכרית, והרמב"ם חולק על הראשונים הנ"ל שהזכיר הבי"ש, וס"ל שפאה נכרית נועדה לכל הנשים כמו היום שהלכו בפאה מגולה ברה"ר, ולא הזכיר כלל לאשה ששערה מועט וכו'. דאם ס"ל כרש"י איך הביא ראיה להתיר פאה נכרית, הרי כיון שמטרת הליכתה בפאה היא להראות כשאר נשים, על כרחך הלכה במקום שהנשים מותרות בגילוי שיער, או בחצר או ברה"ר עם כיסוי על הפאה.

אין מחלוקת בין רש"י לרמב"ם

והנה כמובן שלדעת השי"ג אין לומר שרש"י חולק על הרמב"ם ואוסר פאה, מפני:

א. שהרי לא פליגי בהלכות "פריעת ראש" בפאה נכרית, אלא פליגי בציוור הפאה נכרית שנהגה בזמן חז"ל. ואמנם אין ראיה מרש"י להיתר, אבל כיון שמצינו שלפירוש הרמב"ם יש ראיה (ומבין מסברא שאין זה פריצות וכדו'), מהיכי תיתי לומר שרש"י יחלוק ויסבור מסברא שזה פריצות וכדו'. שהרי

לאורך כל תשובת הבי"ש אין לו ראייה לאסור, אלא הוא רק דוחה את ראיות המתירים, וא"כ סגי אם לשיטה אחת בראשונים יוצא מהסוגיא שמותר, וסי"ל שפאה נכרית אינה פריצות, בכדי להתיר.

ב. מלבד מזה, הרי גם לשיטת רש"י יש ראייה להתיר מדין "חוטי שיער" כפי שיבואר להלן, שהמג"א והגר"א הביאו ראייה להתיר מדין חוטי שיער ולא מפאה נכרית. וכן היא דעת הדרכי משה והפרישה וכן מוכח מפמ"ג. וא"כ פשוט דאע"פ דקי"ל כרש"י בפירוש ענין "פאה נכרית", אעפ"כ יש להתיר מסוגיא ד"חוטי שיער" כרמ"א ומג"א.

ג. באמת יתכן שרש"י יודה לרמב"ם, דסוגיא דשבת איירי בסוג פאה כמש"כ הרמב"ם, שהרי רש"י הן בסנהדרין (דף קיב.) ובשבת (דף סד:) השמיט עיקר הביאור לפאה שהיא מיועדת לאשה ששערה מועט, אלא כתב שהוא לנוי סתם. ורק בערכין (דף ז:) כתב שהוא לנשים ששערן מועט. ועיין בשו"ת בנין ציון (סי' קי"ד) הדין שם בענין שיניים תותבות שהיו למת אם נאסרים, והאריך בכמה ראיות להוכיח דתרי גוונני פאות איכא, וההיא דשבת גם רש"י מודה דאיירי כדברי הרמב"ם. והנה באמת מוכרח לומר לרש"י שיש שני סוגי פאה, שהרי בסוגיא דנוזר איירי באשה מגולחת, ושם הרי לא שייך כלל שתקשור את הפאה עם שיער עצמה.

ביאור בדעת רש"י

והנה פירושו של רש"י בערכין בגדר פאה נכרית צריך ביאור, שהרי מבואר בגמ' (שבת סד:) "ורב מאי שנא הני, אמר עולא כדי שלא תתגנה על בעלה... ונמצא בעלה מגרשה" וכו'. ואם כל תכשיט של פאה הוא רק בנשים ששערן מועט, וכי כל התקנה נעשתה רק לנשים בודדות, והרי סתמא דלישנא משמע שתיקנו תקנה לכולן. ודוחק לפרש שכל התקנה שעשו חכמים היתה רק לאותה אשה קירחת. וגם א"כ לשאר נשים לא יהיו תכשיטים ויתגנו על בעליהן.

ולהמבואר להלן יובן יותר אמאי לא כתב רש"י בשבת את הגדרת הפאה כמו בערכין, ראשית מפני סוגיית הגמ' שהתירו רק כדי "שלא תתגנה", ומשמע דאיירי בכל הנשים הרגילות וכנ"ל, וגם כפי שמוכח מסוגיית הגמ' (ויבואר להלן באריכות) שלא יתכן לפרש דאיירי בפאה מכוסה, דאם כן לא היה שייך "דילמא שלפא" לרב. ורק בערכין שרצו בגמ' לומר דחשיבא כ"גופה", הוצרך רש"י לפרש שקשורה לשערה ונועדה לאשה ששערה מועט.

גם נראה שכל הפוסקים נקטו כפירוש הרמב"ם, שהרי הפוסקים לא הביאו כלל לשון אותם הראשונים דאיירי בפאה לאשה ששערה מועט, אלא הלכו בדרך הרמב"ם, כך בטור וב"י ושו"ע, ושאר ראשונים כר"ן ועוד, וכן בשו"ע הרב, ומשנ"ב, לא הזכירו כלל דאיירי באשה ששערה מועט. ופשוט דנקטו דלא כרש"י, כיון שהלכה כרמב"ם נגד רש"י.

ואין להקשות מלשון השו"ע (סי' ש"ג סעיף י"ח) "פאה נכרית דהיינו קליעת שיער שקלעה בתוך שערה", שמשמע מכאן שפוסק כרש"י, כי כתבו האחרונים ש"בתוך שערה" שכתב השו"ע הוא לאו דוקא, שהרי לא כתב כלל דאיירי באשה ששערה מועט, וא"כ לא אזיל בשיטת רש"י. ועיין בפמ"ג (שם במשב"ז ס"ק י"ב) ובמשנ"ב (שם ס"ק ס' ובשעה"צ ס"ק נ"ב), דלא שייך לומר בתוך שערה, דא"כ אין חשש שתתיר שערה שזהו איסור. ע"ש. וכן כבר נתבאר שאפי' אם קי"ל כרש"י בביאור הסוגיא, מ"מ לענין דין פריעת ראש מותר כרמב"ם. ועוד, דגם אם נאמר כפירוש רש"י, הרי עדיין יש ראייה להתיר מדין חוטי שיער כנ"ל וכדלהלן באריכות. ועוד, שנתבאר לעיל דגם רש"י מודה בסוגיא דשבת דאיירי בפאה נכרית כפירוש הרמב"ם, ולא יתכן שהשו"ע יכתוב כפירוש רש"י בערכין.

תירוצו הדחוק של הבי"ש

והטענה שכתב הרב אסולין שהפאה נועדה רק לשימוש נשים ששערן מועט, הובאה בב"ש, וזה לשונו: "ואין להקשות אם לא היו רגילות להשתמש בפאה נכרית אלא דוקא הנשים שהיה שערן מועט כדי שלא ירגישו בעליהן במיעוט שערן שהוא ניוול לנשים, א"כ למה בחרו דוקא בפאה נכרית יותר ממשי או

פשתן וכיוצא בזה. די ש לומר משום דלפעמים הסבכה נעתקת ממקומה או לרפיון קשירתה בראשה היא מתרחבת ושיער ראשן נראה מעט מחוץ לצמתן, הלכך בחרו בפאה נכרית יותר ממשי או פשתן, כדי שלא ירגישו בעליהן". עכ"ל.

ו כתב ע"ז הגר"א פולק, דפשוט אמאי מיאן השי"ג בתירוץ זה שנראה דחוק, שהרי: א. איירי שיש לה מעט שיער, וא"כ אפי' אם יזוז השיער לא תיראה לגמרי קירחת, ולמה לה בשביל זה להשקיע ממון רב בפאה. וא"כ הדרא לדוכתא קושיית השי"ג, אי במכוסה מאי מהני קישוט זה. ב. עוד מצינו בחידושי הר"ן ובמאירי, שהפאה היא לאשה ששערה לבן, וא"כ ודאי איירי במגולה. ג. טפי יקשה מהמבואר בגמ' שהתירו דוקא פאה כדי שלא תתגנה על בעלה, ודוחק גדול לפרש שלא תתגנה משום שמא תזוז הסבכה וכו', וכי בדיוק אז יהיה בעלה לידה (והרה"ג רבי זאב שכטר (בקובץ אור ישראל כ"א) הקשה עוד קושיה עצומה על דברי הבי"ש, שאם האשה לא רוצה ליתן משי ופשתן תחת הסבכה מחשש שמא תיעתק הסבכה ממקומה ויראה המשי או הפשתן, א"כ יותר יש לה לחוש בפאה נכרית שנותנת תחת הסבכה לדברי הבי"ש, שמא תינתק גם הפאה ממקומה ותיראה קרחתה מבעד לשני הכיסויים הללו, כי הפאה אינה מחוברת היטב מחמת מיעוט שערה. ובלאו הכי הפאה בזמנם לא היתה תפורה ואדוקה לשיער כמו הפאות בזמננו והיתה נופלת בנקל, כמו שכתבו הרמב"ם ושו"ע הרב "שמא תיפול מעל ראשה ותביאנה בידה", וא"כ מה הועילה בתקנתה לדברי הבי"ש, בהניחה פאה תחת הסבכה, והיה עדיף לה המשי יותר מפאה נכרית).

גם לשון הרמב"ם שעליו בנה השי"ג יסודו, וכתב הבי"ש שלא עלה כן בדעת הרמב"ם, וזה לשונו "לא פירש כן אלא הרמב"ם לחוד... והא ודאי דהוא סבר כדפרש"י והערוד, וכו", עכ"ל, לא משמע כלל שלומד כרש"י דאיירי באשה ששערה מועט, מפני:

א. שהרי העיקר חסר מן הספר, ולא כתוב כלל שמדובר באשה מיוחדת, ולדברי רש"י מדובר באשה חריגה וחולה ששערה מועט. ואיך יתכן שלא יכתוב הרמב"ם את עיקר הסיבה ללבישת הפאה.

ב. גם לשון הרמב"ם "כדי שתתקשט בשיער" לא משמע כבי"ש, שהרי לדבריו אין הקישוט בשיער עצמו, אלא בזה שהוא מגביה הסבכה, וכל סיבת נתינת השיער הוא שמא תזוז הסבכה. וגם בלשון רש"י סנהדרין (דף קי"ד) שכתב שעושין לנוי, לא משמע שהמטרה היא רק להגביה הסבכה.

ג. הרמב"ם כתב "שמדבקים בו שיער נאה והרבה". ואי כדברי הבי"ש שאיירי במכוסה ועיקרו להגביה את הסבכה וכו', מה צריך שיער "נאה" במיוחד, וכי בשביל רגע קטן שמא יזוז ממקומו צריך "נאה", הרי זה תמוה ביותר.

ד. לשון הרמב"ם "ותשים... דרך עראי", לא מובן, שהרי אם זה תחת הסבכה והולכים בזה גם בחצר וגם ברה"ר, לא מתאים כ"כ לשון "דרך עראי".

ה. מגבעת היא בדרך כלל גבוהה, ולא מסתבר שמכסים אותה בסבכה, כי אז יהיה הגובה בולט למרחוק וידעו כולם שאשה זו קירחת ומניחה פאה על ראשה תחת הסבכה. ומזה הסיק השי"ג שלא איירי כלל לאשה ששערה מועט, אלא לכל הנשים.

ו. הרמב"ם נקט טעם איסור הפאה משום "דילמא נפיל מיניה" (וכ"כ רבינו פרחיה, ושו"ע הרב), ואי איירי במכוסה בסבכה איך תיפול הפאה, והרי היא מהודקת היטב לראש ע"י הסבכה.

ואין לומר שהכוונה שתפול הפאה עם הסבכה, שא"כ נחשוש בכל סבכה שתיפול אפי' ללא פאה, ונאסור לצאת בסבכה. ולא מצינו בגמ' שחיישינן שיפלו מלבושיה, ורק דברים התלויים כתכשיטים חיישינן דילמא נפיל, ומעולם לא שמענו שהולכות במטפחות על הפאה נפלה מראשה, והטעם כיון שדרך לקשור המטפחת לאחוריה או לעורף, ואין דרך ליתן סבכה סתם על ראשה ללא שום קשר. ורק בפאה נכרית בזמנם היה שייך שתיפול, כיון שלא היתה עם בד מתחת מעובד יפה ככובע כמו היום, אלא כמו שכתב רש"י והשו"ע "קליעה של שיער" שקלעו כעין כיפה רחבה, ונתנו על הראש ללא קשירה (כי אין מה

לקשור) ולכן שייך שתיפול. אבל אם קושר ע"ז סבכה לא יתכן שתיפול. ועוד, שהרי הרמב"ם כתב להדיא שהיתר סרביטין תפורין משום שקשור לסבכה ולא נפיל, וא"כ חזינן להדיא שלא חיישינן שתיפול הסבכה.

ובשו"ע הרב (סי' ש"ג סעיף ט"ז) כתב, "אבל לא תצא בפאה נכרית, דהיינו קליעת שיער תלוש שנותנת על שיערה כדי שתיראה כבעלת שיער הרבה, שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה, או שמא תיפול מעל ראשה ותביאנה בידה". והבין פשוט ש"שמא תיפול" שכתב הרמב"ם קאי גם על הפאה. וכן בחידושי רבנו פרחיה כתב, "ובפאה נכרית... אין יוצאין בו אלא לחצר ולא לרשות הרבים, דילמא נפלה ואתיא לאתויי".

דיוק בלשון הרמב"ם

עוד יש לדייק מלשון הרמב"ם, שכתב שלובשת זה ברה"ר "כדי שתיראה כבעלת שיער הרבה", ומלשון זה לא משמע כלל שאיירי בפאה מכוסה. ובפרט מלשונו בפירוש המשניות "שיער יפה", ואי מכוסה והוא רק נועד להגביה את הכיסוי, מה צריך שיער יפה ומיוחד. וכן נראה מלשון הרי"ז (שבת פ"ו), שכתב "וכן לא תצא אשה ברשות הרבים בפאה נכרית, שהיא קליעות שיער שאינו שלה והאשה מתקשטת בהם". וגם כאן כרוכים להדיא שני הדברים, א. מתקשטת. ב. ברה"ר. וא"כ הקישוט הוא ברה"ר. ופירושו של הבאר שבע שנועדה הפאה לנפח את הסבכה וכו' הוא דחוק כאן, שמשמע שמתקשטת באותם קליעות.

הוכחה מדברי הראשונים שמדובר בפאה מגולה

ומדברי הראשונים משמע בבירור שמדובר בפאה מגולה ברה"ר, ולא מכוסה, כפי שטען הרב אסולין. והגר"א פולק הביא בזה כמה ראיות שהובאו באחרונים, בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' י"ד אות ג), וכן בשו"ת עדות ביהוסף (סי' כ"ט, מאב"ד טעלז), שהוכיחו כן מסוגית הגמ' (דף נו:), דאיתא שם: "ולא בכבול. אמר ר' ינאי, כבול זה איני יודע מהו, אי כבלא דעבדא תנן (רש"י: חותם שעושין לעבד בכסותו לסימן הוכחה שהוא עבד, ובההוא קתני מתני' דשפחה לא תצא בו), אבל כיפה של צמר (רש"י: בכובע שתחת הסבכה דמקרי נמי כבול ומתקשטת בו) שפיר דמי (רש"י: דכיון דמיגליא שיערה לא שלפא ומחויא), או דלמא כיפה של צמר תנן (רש"י: דלא תצא, דחיישינן דילמא שלפא ומחויא מתחת הסבכה ואינה מגלה), וכל שכן כבלא דעבדא. אמר ר' אבהו, מסתברא כמאן דאמר כיפה של צמר תנן, ותניא נמי הכי, יוצאה אשה בכבול ובאיסטמא לחצר, ר"ש בן אלעזר אומר אף בכבול לרה"ר. כלל אמר רשב"א, כל שהוא למטה מן הסבכה יוצאין בו, וכל שהוא למעלה מן הסבכה אין יוצאין בו".

ונראה שהספק של ר' ינאי הוא כיון שרק בדוחק אפשר לסחוב הכיפה מתחת הסבכה ללא גילוי השיער, יש להסתפק אם חוששים שתעשה כן. ועיין להלן (בדף נח.) ששמואל פליג על ר' אבהו ומתיר כיפה. וכן גירסת הרי"ף בסוגיתנו, שכיפה מחלוקת רב ושמואל, ויש ספרים דגרסי כן אצלנו, עיין בהגהה בגליון הגמ'.

וא"כ יש ראייה שאיירי בפאה נכרית מגולה, שאי איירי במכוסה, א"כ מה הספק של ר' אבהו, הרי יש לו ראייה ברורה שכיפה של צמר אסור, כי יש משנה מפורשת בפאה נכרית שאסורה ברה"ר מטעם שחיישינן שתשלוף גם מתחת הסבכה. גם יקשה על שמואל (ע"פ הגירסה ברי"ף, וגם לגירסה שלנו בעמ' ב', ע"ש וברש"י) שסובר להלכה שכיפה של צמר שרי, שלא חיישינן שתשלוף מתחת הסבכה, א"כ אמאי פאה אסורה ברה"ר. וגם יקשה על ר"ש בן אלעזר שסובר שכיפה של צמר מותרת, דס"ל דלא חיישינן שתשלוף מתחת הסבכה, אמאי פליג רק על דין כבול, הוי ליה לחלוק גם על דין פאה נכרית. וא"כ מוכח להדיא שאיירי בפאה מגולה.

וטפי קשה לשיטת הרמב"ם (הלכות שבת פרק י"ט) שביאר היתר סרביטין תפורין משום שלא שייך "דילמא נפיל" (ולכן התיר אפי' לא קשורים בסבכה אלא קשורים זה בזה, והראב"ד נחלק עליו ע"ש)

וביארם המפרשים שהרמב"ם חולק על רש"י בביאור היתר תפורים, שכתב שאם תפורים לא חיישינן שתסירם דלא מיגליא שיערה, וסובר הרמב"ם דחיישינן שכן תגלה שיערה, וא"כ לשיטתו יפרש ספק הגמי בכבול היינו שהצד לאיסור הוא כפשוטו משום דחיישינן דמגליא שיערה, שהרי להלכה בסרביטין מפורש במשנה שחיישינן לגילוי שיער כמש"כ הרמב"ם. וא"כ היה פשוט לגמי שודאי אם תשלוף דבר מתחת הסבכה יתגלה השיער, וטפי קשה מה הספק, הרי בפאה נכרית חזינן שחיישינן שמא תשלוף מתחת הסבכה אע"פ שמתגלה שיער.

והיה אפשר לדחוק אולי הגמי סברה שפאה נכרית שייך יותר למישלף מתחת הסבכה ללא גילוי שיער טפי מכבול. אבל טפי יקשה מדברי הראשונים, עיין ברמב"ן שכתב: "וקשיא לי, אי כיפה של צמר תנן, אמאי אסורה, הא תחת סבכה היא, כדקתני בדברי ר"ש בן אלעזר, ותנן יוצאה אשה בטוטפת ובסרביטין בזמן שהן תפורין, והיינו תפורים בסבכה וכדקתני בברייתא יוצאה אשה בסבכה מוזהבת ובטוטפת ובסרביטין הקבועים בה משום דלא משלפא סבכה, שאינה פורעת ראשה. ושמא י"ל שהכיפה הזו למטה מן הסבכה היא עומדת, אבל הסבכה היא מונחת על שיערה בגובה של הראש, והכיפה על פדחתה ושיער של פניה בראש, ומקצת הסבכה מכסה על צד הכיפה שכנגד הראש למעלה, ויכולה היא לשלוף כיפתה בלא גילוי ראש מן הסבכה. ור"ש בן אלעזר שרי, כיון שעיקר השיער ממש יהא למטה מן הסבכה קצת".

והרשב"א והריטב"א הביאו דברי הרמב"ן. הראת לדעת כמה התחבטו הרמב"ן והראשונים, שהיה פשוט להם שלא יתכן לעולם לשלוף מתחת הסבכה, והיה קשה להם הרי ר"ש בן אלעזר צודק בטענתו, ולא הבינו איך יתכן לחלוק עליו, שהרי לא יתכן לחוש שתשלוף דבר מתחת הסבכה. עד שנצרכו לבאר, שכיפה זו עיקרה על מצחה, ורק מעט ממנה על שיערה (וכן נקטו הרי"ף והרמב"ם והשו"ע ושאר הפוסקים בפירוש "כבול"), ואי איירי בפאה מכוסה, הרי מצינו מפורש במשנה דפאה נכרית שחוששים שתשלוף הפאה מתחת הסבכה. וא"כ מה הרעש הגדול, אחר שאנו רואים כבר ששייך לשלוף תחת הסבכה בפאה, וכי אי אפשר ליישב שהוא הדין בכבול שאפשר לשלוף תחת הסבכה. וטפי יקשה לשיטת ר"ש בן אלעזר למבואר ברמב"ן הנ"ל שכבול מיירי שהוא על מצחה ולא על ראשה, ואפי' הכי חיישינן לר"ש בן אלעזר דילמא שלפא, א"כ כ"ש בפאה שכולה תחת הסבכה, שלא שלפא. ואמאי לא פליג ר"ש בן אלעזר אפאה.

ובספר אחד תירץ, כיון שרש"י מפרש שפאה היא קליעת שיער א"כ זה כמו צמה שמגלגלת על ראשה, וזה קל יותר לשלוף. ואין זה אלא פיטומי מילי בעלמא. ואדרבה כיפה שהיא מקשה אחת, יותר קל לשלוף מקליעת שיער שמתפרק וכו'. ועכ"פ וכי היה תירוץ זה כ"כ פשוט לראשונים עד שלא ראו צורך להזכירו. ובפרט לפירוש הרמב"ן שהכיפה מונחת על מצחה, איך יתכן לומר שקליעת שיער יותר קל לשלוף. וגם קליעת שיער אפשר לפרש שאין זו צמה מגולגלת, אלא קליעה רחבה כעין כיפה.

הוכחות נוספות מהראשונים

ואני הקטן אומר, שכן יש להוכיח ממה שהקשה הריטב"א (שבת נז). "ואם תאמר כיון דכבול למטה מן השבכה הוא אמאי אסרי רבנן לצאת בו דהא אי אפשר לסלקו בלא סילוק השבכה", ולא הקשה כן על פאה. וכן ממש"כ רש"י (שבת סה). "למטה מן הסבכה - כגון כיפה של צמר", ולא כתב "כגון פאה נכרית". וכן ממש"כ הר"ן (שבת כט). מדפי הרי"ף (למטה מן השבכה. כגון אצטמא וכיפה של צמר", ולא כתב "כגון פאה נכרית", ומכל זה משמע דפשיטא להם דאיירי בפאה נכרית מגולה, שמונחת על הסבכה.

וכן מוכח מחידושי רבינו פרחיה ב"ר ניסים (למסכת שבת סד):, אחד מהראשונים, שכתב בזה הלשון: "ובפאה נכרית. כלומר שמתקשטין בו מי שאין להן שיער ארוך. אין יוצאין אלא לחצר ולא לרשות הרבים, דלמא נפלה ואתיא לאיתוייה. והא דשרינן שתצא האשה בפאה נכרית לחצר הוא שיהא ילדה בשל ילדה, אבל ילדה בשל זקנה אסור, שמא תתבייש מחברותיה ותתירם ותעבירם ד' אמות בכרמלית.

אבל זקנה בשל ילדה מותר, דכיון ששבח הוא לה ואינה מתביישת, אין כאן חשש איסור כללי. עכ"ל. ומוכח מדבריו שהיו מתקשטות בפאה מגולה בחצר הרבים, ולכן אסור לילדה לצאת בפאה של זקנה, כיון שתתבייש מחברותיה. וכמו כן, כמו שהביא הרב הכותב לקמן, הרי אם היה מדובר בפאה שהיא תחת הסבכה, בוודאי לא היה חשש שמא תיפול מראשה. ועוד, שאסר לצאת לרשות הרבים רק משום שמא תיפול, ולא משום דת יהודית.

ראיה מתוס' שמדובר בפאה מגולה

עוד הביא הגר"א פולק ראיה מתוס' שאיירי בפאה מגולה, דהתוס' (בשבת נז: ד"ה אי כבלא דעבדא) כתבו, "וא"ת אמאי לא תנו נמי ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאין בה לרה"ר, ויש לומר דמילתא דפשיטא היא דאסור לצאת בה לרה"ר, דוודאי משלפא משום דמחכו עלה". (יש לציין שהרמב"ם הלכות שבת פרק י"ט הלכה ז' ועוד ראשונים נקטו טעם איסור פאה משום "דילמא שלפא ומחוו"י שהיא תכשיט יפה. ועוד טעם כתב הרמב"ם, "דילמא נפיל". ושוי"ע הרב הביא שני הטעמים. והמשנה ברורה (ש"ג, ל"ו) נקט את הטעם של דילמא שלפא ומחוו"י. אבל תוס' סובר שטעם האיסור הוא "דילמא מחכו עלה". וקושיית התוס' ותירוצו הביא גם תוס' הרא"ש, ותוס' יו"ט, ומלאכת שלמה, (הרמב"ן).

וקושיית התוס' היא: שהרי במשנה הראשונה (שם מנויים דברים האסורים לצאת בהם) תנן "ולא בכבול לרה"ר", ובמשנה השנייה (בדף סד: שם מנויים הדברים המותרים) תנן "בכבול ובפאה נכרית לחצר", וכמבואר בגמ' שרק הני תרתי התירו לחצר, ודינם שווה. וא"כ אמאי לא תני ברישא "ולא בפאה נכרית לרה"ר". והנה האחרונים הביאו ראיה הן מהקושיה והן מהתירוץ, שאיירי בפאה מגולה. מהתירוץ - שהרי מה שייד "מחכו" אם הפאה מכוסה. ומהקושיה - שהקושיה אינה מובנת כלל, איך שייד לכתוב שאסור לצאת בפאה נכרית לרה"ר בשבת משום דילמא שלפא, והרי אף בחול אסור, ושום בת ישראל לא תצא פרועת ראש (וראיה זו הביאו כמה אחרונים, הגר"י פיק בספרו יש סדר למשנה, ובספר סתרי ומגיני סי' מ"ד ועוד).

ובאמת הבאר שבע עצמו כתב שלדבריו שיש איסור פאה נכרית מובן אמאי לא תני במתני' ולא בפאה נכרית לרה"ר, כיון שבלאו הכי אסור משום פריעת ראש. וגם היעב"ץ, ותפארת ישראל, ועוד כמה מהאחרונים האוסרים, הביאו ראיה לדבריהם מהמשנה כנ"ל. אמנם כאמור הראשונים החשיבו זה לקושיה ולא תירצו כביאור הבאר שבע.

ובלחם שמים על המשניות (ליעב"ץ) נדחק לתרץ שלא איירי תוס' בפאה ממש אלא בסוג של פאה שאינה על ראשה אלא על פדחתה, וסובר היעב"ץ שזה מותר, ועל פאה כזו קאי התוס'. והובאו דבריו בחידושי החת"ס. אמנם תירוצו לעני"ד דחוק מאוד, כי מנין לו לתוס' להעמיד בפאה כזו כנגד כל הראשונים ורש"י ורמב"ם ולהקשות קושיה, הוה ליה לפרש כרש"י ולא תקשה קושייתו. וכלל לא נראה שתוס' מפרש פאה אחרת מרש"י, שהרי רש"י כתב שפאה היא על שיערה וכו', ותוס' לא העירו עליו כלום.

אין ראיה מתוס' ישנים

והרב אסולין ניסה לדחות הראיה מתוס' הנ"ל, עיי' כת"י של תוס' ישנים שנמצא לאחרונה (ובדבריו הובא בשם תוס' ר"י הזקן), ושם משמע שהמשנה דיברה בפאה מכוסה תחת הסבכה. אך אין משם ראיה כלל, כי בעלי התוס' רבים הם, ושמה חולק התוס' שלנו על התוס' ישנים. ועוד, שגם לפירושו צ"ל שנראות שערות הפאה מבעד לסבכה, ולכן מחכו עלה, כי לא יתכן לפרש בדבריו שכל החשש הוא שמא תזוז הסבכה, שזה דוחק גדול מאוד ולא מסתבר שיקרה כך (והתוס' שלנו כתבו "ודאי" מחכו עלה), וגם משמע מהגמ' שהסבכה היא מהודקת לראשה ולא חששו שמא תיפול ברה"ר. וכמו שכתבו הראשונים דלעיל לגבי "כבול", שרק מקצתו תחת הסבכה וכולו נראה מבעד לסבכה. וא"כ גם מכאן מוכח שמותר להתקטש ברה"ר בשיער תלוש, ואין דינו כמחובר, וגם מוכח דלא כביאור הבי"ש שהעמיד בפאה מכוסה תחת הסבכה והרדיד.

ולמעשה אין להביא ראייה מכת"י שלא התקבל בישראל ולא ידוע מה טיבו, כפי שכתב החזון איש זצ"ל, וזה לשונו (סדר מועד סי' ל"ט אות ו'): "לא ידענא אם אפשר לסמוך על הנדפסין מחדש, שכבר הפסיקה המסורת בינינו, ואין אנו יודעים מי הם המעתיקים, שמלאכת ההעתקה כבדה מאוד, ואף א"י זריזין ומדקדקים מצוי טעות סופר הרבה, ויכול הדבר להשתנות לגמרי... וקשה לסמוך על החדשים".

וכמו כן הובא בגליון "אוצר המזרח", ושם נשאל הרה"ג רבי דניאל ביטון שליט"א, "מהי דעתו של מרן (הגר"ע יוסף) שליט"א בענין כתיב יד חדשים המתגלים ואינם עומדים בקנה אחד עם ההלכה המקובלת כיום?" וענה: "אכן קרה לנו שמצאנו כתב יד של מרן הבית יוסף שלא תאם את המקובל בשמו בימינו. ומרן שליט"א אמר לי אז שמכתב יד לא משנים הלכה". (וזאת למרות ששיטת הגר"ע יוסף היא שמרן השו"ע הוא "מרא דאתרא" דארץ ישראל, ולכאורה צריך להתחשב בדעתו בכל אופן, גם אם התגלתה לאחרונה). וממילא פשוט שאין להביא ראייה מכת"י של תוסי' ישנים.

ראיה מהירושלמי

ובעדות ביהוסף הנ"ל הביא ראייה מירושלמי (שבת לג:): והובא בדברי הגר"א פולק, וזה לשונו: "לא בכבול: טבוסה. תני, ר"ש בן אלעזר מתיר. ר' אחא בשם כהנא, אתיא דר"ש בן אלעזר כרבי, כמה דרבי אמר דבר שהוא טמון מותר, כן ר"ש בן אלעזר אמר דבר שהוא טמון מותר". לדעת הירושלמי עיקר טעם מחלוקת רשב"א ורבנן היא אם חוששים שתשלוף דברים טמונים שאינם נראים לעין, ולא משום דמגניא ומגלה שעה (דלא כמאמרם בגמ' דידן שרבי ורשב"א טעמם משום דמגניא). ועכ"פ חזין להדיא שדבר שהוא "טמון" מותר ולא חיישינן דילמא שלפא. ואם פאה איירי שטמון תחת הסבכה, א"כ פשוט שהיה צריך להיות מותר לרשב"א, ואמאי פליג רק אכבול.

לסיכום: הראת לדעת שפשטות הסוגיה לכאורה איירי בפאה מגולה, כדמוכח בגמ' מכיפה של צמר, ומהתוסי', ורמב"ן, רמב"ם, ריטב"א, תוסי' רי"ד, ורבינו פרחיה. וכן מסוגית חוטי שיער, שאיירי לכאורה בפאה מגולה. אמנם שערי תירוצים לא ננעלו, והאוסרים יישבו הקושיות בדוחק.

דעת הגר"א להתיר פאה

והנה הרב אסולין הביא את הגר"א בשנות אליהו, ואת דברי תלמידו שם, שפירש דאיירי בפאה מכוסה תחת הסבכה, ובא לאפוקי מדברי הש"ג דאיירי במגולה, ולכאורה חולק עליו ואוסר לצאת בפאה מגולה לרה"ר. אולם אין זה נכון, אחר המחילה, וראשית נקדים, שאין להביא ראייה מפירוש המשניות, שאין כוונת הגר"א שם להלכה, כשיש ראייה מפורשת מהגהותיו לשו"ע, ששם כיוון להלכה ולמעשה. ובביאור הגר"א הנ"ל הביא מקור והוכחה לדברי הרמ"א מדברי המשנה שם "יוצאה אשה בחוטי שיער". ומקור זה שהביא הגר"א, הלא הוא מוזכר בדברי המג"א, שהביא מקור זה לדברי הרמ"א, וכתב על הב"ש שדבריו הם דברים דחויים, והלכה כש"ג. ומכך שראה הגר"א את דברי הרמ"א והמג"א המפורשים בהיתר פאה נכרית, ולא חלק עליהם ולא העיר עליהם, אלא חזר על המקור שהביא המג"א, מוכח שהוא סובר כמותם, כי דבר זה ידוע בכללי ביאור הגר"א, שכאשר הוא מביא מקור לשו"ע ולרמ"א ולמג"א ואינו חולק עליהם, הרי כן דעתו להלכה ולמעשה.

מוכח מדברי החזו"א שהגר"א התיר

וראה מש"כ החזון איש במכתב שהובא בספר "צדקת הצדיק" (דף קל"ז), וזה לשונו: "הגר"א ז"ל בביאור הגר"א אינו מסתפק בביאור מקורו של השו"ע, אלא נכנס תמיד לקבוע מסמרות בהכרעת ההלכה ומגלה דעתו ז"ל במקום שנוטה מדברי השו"ע... ואם נמצאים מקומות מספר שהניח מלחלוק, יש באלו מקומות טעם, או משום שאין הדבר מוכרע כל כך, או שאין הנדון אלא בהידור מצוה ולא בעיקר הלכה [ושני טעמים אלה לא שייכים כלל בפאה נכרית]. סוף דבר, לפי מנהגו של הגר"א, לא יתכן שיכוון לחלוק על השו"ע ויכחד תחת לשונו, ויכתוב בלשון כמראה מקור הלכה ויכוון לחלוק, אלא היה מפרש כוונתו ז"ל בגלוי". עכ"ל.

אין סתירה בין פירוש המשניות לביאור השו"ע

והמעייין יראה גם שאין סתירה בין פירוש הגר"א למשניות לבין ביאורו לשו"ע, כי אמנם בפירושו למשניות משמע שאין ראיה מדברי המשנה "ובפאה נכרית לחצר" כמש"כ הש"ג, מפני שמדובר שם לשיטתו בפאה נכרית מכוסה, אך מאידך בפירושו לשו"ע הוא מביא ראיה אחרת, שלא עלתה על דעת הש"ג, והיא מתחילת המשנה, "יוצאה אשה בחוטי שיער", שגם הם כיסוי של שערות מגולות, והמשנה מתירה לצאת בהם לרה"ר בשבת, מפני שהם קשורים היטב עם השערות ואין חשש שיפלו כמו שחששה המשנה בפאה נכרית (וכך הם פאות ימינו שמותר לצאת בהם בשבת, ולכן הביא הגר"א ראיה מכאן דוקא). וראה פירוש הראיה בדברי מחצית השקל ופמ"ג. וזאת מפני שהרמ"א בסי' ש"ג כתב את דבריו על הדין שיוצאה אשה בחוטי שיער. וכן הפרישה, וכן האליה רבה, ושבת של מי, וכף החיים, ועוד, הבינו שחוטי שיער במשנה הם פאה נכרית של ימינו, ופסקו כש"ג אך הביאו ראיה אחרת לשיטתו. וממילא ברורה דעתו של הגר"א להתיר כש"ג וכרמ"א. ויתכן שהוצרך לפרש כך בפירוש המשניות, משום דקשיא לו קושיית האחרונים, למה אסרה המשנה לצאת בפאה נכרית מגולה, הרי בודאי לא תסירנה ותלך בגילוי ראש ברה"ר (וראה לקמן לעיל תירוצים ישרים על קושיה זו), ולכן כתב שמדובר בפאה מכוסה.

דברי הגר"מ שטרנבוך

ובספר "הלכות הגר"א ומנהגיו" (סי' ע"ט) להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, ראב"ד העדה החרדית, כתב וזה לשונו: "בביאורו מייתי רבינו זצ"ל הוכחה מהאי דאיתא בפרק ו' דשבת דאשה יוצאה בפאה נכרית, ומשמע דמסכים דשרי. ויותר מזה מבואר בדברי רבינו, שהרי הרמ"א [בסי' ע"ה] מיירי רק לענין איסור ערוה, דלא הוי ערוה לענין ק"ש, ורבינו מייתי הראיה מעצם מאי דיוצאה בפאה נכרית, וממילא לא הוי ערוה לק"ש. ואף שבביאורו למשנה בפרק ו' דשבת דחה הראיה וביאר דמיירי שיוצאה עם כיסוי, דבריו בביאורו כתב אח"כ והם עיקר טפי, כיון שנכתבו ע"י עצמו ולדינא, משא"כ ביאורו למשנה הוא מתלמידים. וכך מקובלים אנו מתלמידיו ומתלמידי תלמידיו שהתירו... ועל סמך זה נהגו בפאה נכרית בליטא ורוסיה ופולין". עכ"ל. וכן כתבו בפשטות כמה אחרונים, ומהם הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה, ומרן הגר"ש משאש בשו"ת תבואות שמש, שדעת הגר"א להתיר פאה נכרית.

הראיה מ"חוטי שיער"

ועתה הבוא נבוא לבאר את ראיית המג"א והגר"א מחוטי שיער, דבזה עסקינן הכא בסי' ש"ג. והגר"א פולק הנ"ל ביאר דבריהם באופן נפלא. דהנה המג"א והגר"א השמיטו ראיית שלטי הגיבורים מפאה נכרית, והביאו ראיה ממתני' דחוטי שיער (ואין לומר שמש"כ המג"א "וכו" כוונתו לראיה מסוף המשנה "פאה נכרית", שהרי להדיא כתב בהמשך "עיינן ס"י ש"ג סעיף י"ד" ושם איירי בחוטי שיער. ומש"כ "וכו" כוונתו לומר שהראיה מהגמ' דמחכו עלה כמש"כ מחצית השקל).

ואע"פ שכתב המג"א "וכ"כ בש"ג", היינו שכתב הש"ג יסוד הדין שמותר לכתחילה, אבל לא שכתב הראיה משבת. (וידוע דרכו של המג"א, לצטט לשונות הפוסקים ולגרוע ולהוסיף, ראה לדוגמא מג"א ס"י ש"ז ס"ק ז' שכתב עד כאן דברי המגיד משנה, ושינה מלשונו ע"ש). וביאר מחצית השקל שעיקר ראייתו של המג"א היא מהגמ' "דילמא מחכי עלה", ולכן הביא ראיה מסוגיה דחוטי שיער, שלהדיא מבואר שם בגמ' שהאיסור משום "דילמא מחכי עלה", וא"כ על כרחך איירי במגולה. דמתני' דפאה נכרית אפשר לדחות ולומר שאיירי במכוסה כמש"כ הב"ש וכ"כ הגר"א בשנות אליהו, ולכן היה מוכרח להביא ראיה מדין חוטי שיער ראה להלן.

והיינו דאיתא במשנה, "יוצאה אשה בחוטי שיער, בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה". ובגמ', "וצריכא, דאי אשמעינן דידה, משום דלא מאיס (רש"י): וליכא למימר דמשלפא ליה משום דמחכו עלה וממטי ליה בידיה), אבל חברתה דמאיס אימא לא, ואי אשמעינן דחברתה דבת מינה הוא (רש"י): ולא מינכר ולא מחכי עלה), אבל דבהמה לאו בר מינא הוא אימא לא, צריכא".

ומוכח להדיא שאיירי בחוטי שיער שאינם מכוסים בסבכה, שהרי כל ענין "מחכו עלה" שייך רק בגלוי. (וגם האגרות משה נקט זה לראיה החזקה ביותר, וכתב "וכמעט שמוכרח מהגמ' פרק במה אשה, שאם איירי דיוצאה בפאה נכרית דוקא במכוסה, לא היה שייך לומר דעל שערות זקנה לילדה ניחוש למחכו עלה"). ואם מדובר כשאינה מכוסה, מוכח שאיירי גם שיש הרבה חוטי שיער כמו פאה שמכסה את כל שיער ראשה, דאם לא כן אסורה לצאת כך משום פריעת ראש. וא"כ חזינן שפאה מותרת ברה"ר.

עוד עדיפות יש לראיה מ"חוטי שיער", ששם איירי להדיא ברה"ר, שמותר לצאת בהם לרה"ר. וא"כ לא שייך לומר שאיירי רק בחצר כמו במתני' דפאה. ועוד מוכח להדיא שלא איירי במכוסה, מהא דמבואר אח"כ בגמ' (דף סד:) "תנא, ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה וזקנה בשל ילדה. בשלמא זקנה בשל ילדה משום דשבח הוא לה, אלא ילדה בשל זקנה אמאי, גנאי הוא לה! איידי דתנא זקנה בשל ילדה, תנא נמי ילדה בשל זקנה". ויש כמה פירושים בראשונים מה קושיית הגמ' "שבח הוא לה", עיין תוס' וריטב"א החדש, ועוד, ועכ"פ לכל הפירושים יש שבח לאשה זקנה בזה שיוצאת בשערות של ילדה לרה"ר, שע"י זה יחשבו שהיא צעירה. וא"כ מוכח שוב שני דברים: א. לא יתכן שמדובר במכוסה דא"כ איזה שבח הוא לה, הרי אף אחד לא רואה, ואיירי כאן ברה"ר, ומשמע שגם ברה"ר שבח הוא לה. ב. איירי בהרבה חוטי שיער כמו פאה, כי הרי מטרתה שיחשבו שהיא צעירה, וודאי שכמה חוטים בודדים שחורים ע"ג ראש לבן לא יועילו לזה.

אמנם צ"ע שהרי רש"י פירש חוטי שיער "שקולעת בהם שיערה". ומשמע שהוא מעורב "בתוך" השיער, וא"כ איך ניתן לומר שאיירי במגולה, והרי שיערה ממש אסור בגלוי. אמנם באמת גם לרש"י לא מוכרח דאיירי שהוא בתוך שיערה, שבפמ"ג ס"י ש"ג (משבצות זהב ס"ק א') כתב "ואסברא מש"כ רש"י קולעת בתוך שיערה, יש לפרש כורכת סביב השיער, דהיינו גדיל כציצית דכורך חוט והוה גדיל", ע"ש שהביא מהרמב"ן והא"ר. והיינו שעצם הדבר שכורכת סביב השיער זה קרוי קולעת כמו גדיל. ולפי"ז גם רש"י מודה שאינו קלוע "בתוך" שיערה.

וכל זה לשיטת רש"י, אך י"ל שכל ראיית המג"א והגר"א היא לשיטת הראשונים שאיירי שאינו קלוע אלא "על" שיערה, כמש"כ ר"ת (שבת נ"ז תד"ה במה), וכן הרא"ש (סי' א') והר"ן (דף כה: ד"ה כתבו) כתבו לחלוק על רש"י, שבקלוע יש איסור סתירה ואסור לפרק הקליעה. ולכן כתבו שלא איירי בקלוע אלא איירי על שיערה. וכן הכרעת השו"ע להתיר בקלוע (לפי הכלל הידוע שדעה ראשונה בסתם ושניה י"א הלכה כדעה ראשונה), וכן פסק שו"ע הרב להתיר. ולכן נקט שו"ע הרב (סי' ש"ג סעיף ט"ז) "יוצאת בחוטי שיער הכרוכים לה על שיער ראשה", וכ"כ במשנ"ב (סי' ש"ג ס"ק ל"ו) "שמהדקתן על ראשה".

ראיה מתוס' רי"ד שחוטי שיער הם פאה של ימינו

ויש ראיה מפורשת למג"א מתוס' רי"ד. דכתב בתוס' רי"ד (שבת נו. וכן בפסקי רי"ד) "טבילה מאן דכר שמייה... פירוש לדילמא שלפא ומחוייא ליכא למיחש, שאין דרכה של אשה לגלות שיערה משום פריצות". וחזינן להדיא כמו שכתב המג"א, שחוטי שיער הם חוטים רבים ומשמישים כיסוי לשיערה האמיתי. ואע"פ שכתב דבריו על חוטי צמר, עכ"פ בחדא מחתא תנינהו, עיין בגמ' ובברייתא לענין חציצה.

ועוד כתב בתוס' רי"ד להדיא על דין חוטי שיער (שבת סד. וכן בפסקי רי"ד), "בשלמא זקנה בשל ילדה, כיון דשבח הוא לה אתיא לאחויי, אלא ילדה בשל זקנה גנאי הוא לה! כדי נסבה. וקשיא לי, דבחוטי שיער ליכא למישלף ולאחויי, דגנאי הוא לה לגלות שיערה. והנכון בעיני דאיפכא גרסינן, בשלמא ילדה בשל זקנה מאיסי לה ואיכא למיחש דילמא בשעת טבילתה לא תשווי להו ארישא, שמפני שיערה שרוי במים מואסת בשיער הזקנה, ואתיא לאייתויינהו ארבע אמות ברשות הרבים. אלא זקנה בשל ילדה לא מאיסי, וכדי נסבה".

וחזינן להדיא בתוס' רי"ד כמה הלכתא גבירתא:

א. איירי כאן שאין כיסוי על חוטי השיער. (ולכן הקשה שאם שולפת החוטים נגלה ראשה, דאם לא כן אפיי תשלוף את החוטים עדיין נותר הכיסוי כמו דקי"ל בכיפה של צמר דחיישינן שמא תשלוף הכיפה מתחת הסבכה).

ב. איירי בהרבה חוטי שיער, עד כדי כך שמועילים לשמש בתור כיסוי לשערות האמיתיות. ולא מיירי בחוטים בודדים, ולכן אם לא שולפת אינה פרועת ראש.

ג. התוס' רי"ד מבאר מה החשש של "דילמא שלפא", והיינו שתשלוף בעת הטבילה משום שמואסת בשיער הזקנה ולא תרצה לכסות שוב, וכנראה תכסה ראשה בדבר אחר. ובזה מיישב הקושיה מה שייך דילמא שלפא.

אמנם רש"י ותוס' חולקים עליו וסוברים שגם זקנה בשל ילדה וגם ילדה בשל זקנה הטעם משום חשש "מחכו", וא"כ צריך ביאור מה שייך לחשוש "דילמא שלפא" והרי לא מגליא שיערה כמבואר במשנה לענין סרביטין כנ"ל. וכן קשה על המג"א והגר"א. וכאן אין לתרץ שזה איירי שיש תחת החוטי שיער סבכה, כמו שתירצנו בפאה נכרית, דא"כ מה החשש שיחכו עלה שיראו השערות הלבנות שלה. ועוד שבגמ' (דף נז:): להדיא מבואר הטעם שאין החוטי שיער חוצצים, משום ששיער על גבי שיער לא הוי חציצה (עיין רמב"ם י"ט, ט' ובשו"ע הרב ש"ג, ט"ז) ולכן לא חיישינן שתסירם בשעת הטבילה. וא"כ מבואר להדיא שהם נתונים על השיער ממש.

ועל כן צריך לתרץ שמחמת הבושה חיישינן שתגלה שיערה, (ובפרט להמבואר בשו"ת מהר"י הלוי (אחי ה"ט"ז) סי' ט', שפעם אחת באקראי בעלמא כשאינה הולכת כך בקביעות, שרי לגלות שיערה אפיי בשוק) ורק לענין סרביטין לא חיישינן בקשורים, כיון שכל מטרתה להתפאר בתכשיטיה וודאי לא תעשה מעשה שגורם לה היפך ההתפארות דהיינו בושה של פירוע ראש, ואין הצר שווה בנזק המלך. אמנם כשמחכי עלה אזיל סומקא ואתי חיוורא וכל אשר לה תיתן בעד נפשה. וכמו שמפורש במעשה שהובא במסכת בבא קמא (דף צ:): שאשה הורידה את מטפחתה כדי לטפח ולספוג את השמן (ומשם מביאים ראייה שבאקראי שרי). שוב ראיתי מפורש כן בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (תלמיד ה"ערוך לנר", חלק ב' סי' ל"ו). ובזה יובן אמאי הרש"ל והמהר"ם מחקו את הגירסה שהיתה בגמ' בשלמא זקנה בשל ילדה שבח הוא לה "ואתיא לאחוויי", וכתבו למחוק את תיבות "ואתיא לאחוויי". ויש לומר שלא חיישינן שתגלה שיערה בשביל להראות תכשיט יפה כמו שמצינו בסרביטין, ורק מחמת בושה יש חשש זה. ובאמת תוס' רי"ד שגרס אתיא לאחוויי נתקשה טובא כנ"ל.

ראיה מהריטב"א שחוטי שיער הם פאה של ימינו

ועוד הביא הגר"א פולק ראייה מהריטב"א הנ"ל. דהריטב"א (החדש) כתב, "בשלמא זקנה בשל ילדה שבח הוא לה, והוה סלקא דעתך שתהא יכולה לצאת בו, דלא חיישינן דילמא מחכו עלה, ואיצטריך תנא לאשמועינן דאפיי הכי לא תצא, דזמנין דמחכי לה עלה שאינה יכולה לכסות כל כך שלא יראה שיערה". וחזינן להדיא שפירש שה"חוטי שיער" הם רבים ומשמשים לכיסוי, ומכסים כמעט את כל שיערה, אך כיון שאינם מכסים ממש את הכל, יבלוט שיערה הלבן לחוץ ולכן יחכו עלה כאשר יראו את שיערה הלבן. גם יש לומר שכיון שהשערות אינן קלועות מקשה אחת כמו פאה נכרית שהיא כעין צמה קלועה, עיין רש"י, אלא כעין חוטים בעלמא ללא קליעה, עדיין אפשר לראות ע"י התבוננות מבין חרכי השיער כמה שערות בודדות של השיער הלבן שמתחת. (ולענין פריעת ראש קיימא לן שמעט שיער היוצא מצמתן אין חייב כיסוי, כמבואר ברמ"א סי' ע"ה).

ועכ"פ מוכח מכאן שני דברים: א. שאיירי בחוטי שיער שאין עליהם כיסוי. ב. חוטי שיער אלו הם כמו פאה, שמטרתה שיחשבו שאלו שערותיה האמיתיים. וא"כ מובנת היטב ראיית המג"א מהמשנה של חוטי שיער, שלא איירי בחוטי שיער בודדים אלא בהרבה חוטים, ואיירי במגוללים, דאם אינם מגוללים ויש מטפחת על ראשה, מה החשש שיחכו עלה. וכן משמע מלשון הר"ן שכתב "דשחורות על לבנות או לבנות על שחורות נראין הן ואתי למישלף", וכנראה כוונתו שהלבן והשחור צבעים נוגדים הם ומפני זה

ניכר לעין הניגוד. ובלבוש כתב "ולא ילדה בשל זקנה דמחכי עלה כשיוצאת בשערות שאינן ראויות לה", וכנראה כוונתו שלא מתאים השיער הצעיר למראה פניה הזקנות, ולפי"ז מובן שפיר. גם בחידושי הר"ן משמע כן, שכתב "דילמא מחכו עלה שהיא מתנאית בשיער של ילדה".

החילוק בין חוטי שיער לפאה

וביאר שם טעם החילוק בין חוטי שיער לפאה. דההלכה היא במשנה שאסור לצאת בפאה לרה"ר, וכן נפסק בשו"ע (סי' ש"ג סעיף י"ח), אמנם חוטי שיער שרי (שו"ע שם). ובמשנה ברורה עמד על החילוק ביניהם, וכתב (שם ס"ק ל"ו) "בחוטי שיער. שמהדקתן על ראשה, ואין זה פאה נכרית המבואר לקמן בסעיף י"ח דאסור לצאת בה לרה"ר, דהתם יש בה משום תכשיט, אבל הכא הוא רק חוטי בעלמא". עכ"ל. ויש שהבינו כאילו כוונתו לומר שהם חוטים בודדים, ולכן כתבו שאין ראיה מחוטי שיער. אבל זה אינו, שהרי בסוגיא מבואר שחוטי שיער נועדו ליפוי להראותה כצעירה, ומה שיך ע"י חוטים בודדים להפכה לצעירה. אמנם כוונתו היא לחלק ששם זה שיער "קלוע" כמבואר ברש"י בשבת וכן בשו"ע סעיף י"ח, אבל כאן הם חוטים "בעלמא" דהיינו סתם חוטים כמות שהם שאינם קלועים ומיופים כתכשיט. דאם לא כן הוה ליה למימר "מעט חוטים" ולא "חוטים בעלמא".

גם בשו"ע הרב נראה שעמד על שאלה זו, וכתב "יוצאת בחוטי שיער הכרוכים לה על שיער ראשה... אבל לא בפאה נכרית דהיינו קליעת שיער תלוש שנותנת על שיער כדי שתיראה כבעלת שיער הרבה, שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תיפול מעל ראשה ותביאנה בידה". וגם הוא הביא ב' הדינים אחד ליד השני (דלא כשו"ע שכתבם במקומות שונים), ונראה שעיקר החילוק לדעתו הוא בין "קליעה" לסתם חוטים. וגם לגבי נפילה מובן החילוק, שחוטי שיער הם "כרוכים" סביב שיער וכנראה כך זה לא נופל, אבל פאה נכרית "נותנת על שיערה" נתינה בעלמא ולכן חיישינן שתיפול.

חילוק נוסף

ואני הקטן אומר דאפשר עוד לחלק, שפאה נכרית מונחת על הסבכה, ואינה מהודקת היטב, ולכן חיישינן שמא תיפול מראשה כדברי הרמב"ם. אולם חוטי שיער הם פאה המונחת על השיער ממש, ומהודקת יפה לשיער, ולכן לא חיישינן שתיפול ומותר לצאת עמם לרה"ר. וזה מוכרח מדברי כף החיים ס"י ש"ג, שכתב בזה הלשון:

"יוצאת בחוטי שיער בין שהם עשויים משערה או משיער חברתה. כתב בשלטי הגבורים, דמותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה, לא שנא אם היא עשויה משערותיה או משיער חברתה, דאין שיער באשה ערוה אלא דוקא שערותיה המדובקים בבשרה אבל לא בתלושים ועשויים לכסות שערותיה האחרות. ואע"ג דעבדה לקישוט, שתהא נראית בעלת שיער. עכ"ל דרכי משה אות ו'. ולא דמי לחוטי צמר שבראש הסימן, ואף דהני שערות מחוברין בדבר ויש בו משום חציצה, דשאני הכא דהך פאה נכרית היא כמלבוש דאינה הולכת זולתה, אי נמי בשעת טבילה מניחתן בביתה. פרישה אות י"ט, אליה רבה שם. ומיהו עיין לקמן סעיף י"ח שאוסר לצאת בפאה נכרית. ואפשר שיש לחלק, ועיין לקמן אות נ"ח, ודוק. ועוד עיין בדברינו לעיל סי' ע"ה אות י"ט לענין דינא, שכתבנו דמותר לקרות נגד פאה נכרית, ע"ש"י (או"ח סי' ש"ג ס"ק נ"ה).

ולכאורה הוקשה לו, מדוע אסר השו"ע בסעיף י"ח לצאת בשבת בפאה נכרית משום טלטול, ומאי שנא מחוטי שיער. וכתב שיש לחלק, שחוטי שיער הם פאה נכרית המונחת על הראש ומהודקת היטב לשערות הראש, ובזה התיר הרמ"א אף בשבת, ופאה נכרית המוזכרת במשנה היא פאה נכרית שאינה מהודקת אלא רק מונחת על הסבכה, ובזה יש חשש שתיפול ותביאנה בידה, וכמו שכותב בס"ק נ"ח: "לא תצא בפאה נכרית. דהיינו קליעת שיער תלוש שנותנת על שיער כדי שתיראה כבעלת שיער הרבה, שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה, או שמא תיפול מעל ראשה ותביאנה בידה. ר"ז שם. והוא מגמ". ועיין לעיל אות נ"ה ודוק". עכ"ל.

ולאחר מכן הביא הרב אסולין את דברי הש"ג, ורצה לומר דאיירי רק בחצר, והולך לשיטתו לאסור גילוי ראש בחצר. ואין זה נכון כלל, ולא כך הבינו עשרות האחרונים שדנו בהלכה זו, המתירים וגם האוסרים. ויסוד דבריו מיוסד על שיטת הש"ג שהביא הבית שמואל באה"ע סי' קט"ו, שדעת הש"ג היא שאסור לילך פרועת ראש בחצר, וחולק על השו"ע והטור וכל הראשונים וכל הפוסקים הסוברים שמותר לילך בחצר אפי' בפריעת ראש לגמרי, וכדמוכח פשטות הסוגיה בכתובות ע"ב ע"א (והיום נהגו להחמיר גם בחצר משום שדעת הזוהר לאסור באיסור חמור). והש"ג אזיל כאן בשבת לשיטתו בכתובות שסובר שאסורה פריעת ראש בחצר, ובא לחדש שפאה נכרית בחצר שרי, אבל לא ברה"ר. והטעם שהתיר פאה, משום שכל האיסור בחצר הוא דת יהודית מחמת קבלת הנשים, ובפאה לא קבלו עלייהו אלא רק בשיער ממש.

מדוע מופרך לומר שהש"ג התיר רק בחצר

ולדעת הרב אסולין אין שום מחלוקת לדינא בדין פאה נכרית בין הבאר שבע לשלטי גיבורים, ולכ"ע מותר בחצר ואסור ברה"ר, וכל הפוסקים שהבינו שיש מחלוקת בין השלטי גיבורים לבאר שבע והבינו בדברי הש"ג שהתיר גם ברה"ר, הן המסכימים עמו והן החולקים עליו, "טעו" בהבנת דברי הש"ג, ומכללם המהר"י קצנלנבוגן, הבאר שבע, וכל גדולי ישראל הבאים אחריהם שדיברו בנושא זה כגון היעב"ץ והחת"ס, שו"ע הרב והמשנ"ב, ועוד רבים רבים שא"א למנותם כאן כי רבים הם. כולם "טעו" בהבנת דבריו, כיון שלא עלה על דעתם דבר זה שהש"ג אזיל "לשיטתו".

וכתב ע"ז הגר"א פולק שליט"א, שחידוש זה שהש"ג כאן אזיל לשיטתו בכתובות שאסור לצאת פרועת ראש לחצר, כבר כתבו הרבה מהאחרונים, ועם כל זה לא עלה בדעת אחד מהם לומר שהש"ג התיר "רק" בחצר, ונקטו בפשיטות שאע"פ שהש"ג אוסר גילוי שיער בחצר פשוט שכאן מתיר פאה אף ברה"ר, כסתומת לשונו. וכבר בדברי השואל ליעב"ץ (בשו"ת שאילת יעב"ץ חלק ב' סי' ח') הזכיר זאת, ועם זה לא עלה לא בדעתו ולא בדעת אביו היעב"ץ לחדש שהש"ג התיר "רק בחצר". גם הפני יצחק (שמנה אותו בספר דת משה וישראל עמ' נ"ט) רצה לומר כן, וחזר בו וכתב שכולם חלקו עליו. גם נכד הישועות יעקב (נדפסו דבריו בישועות יעקב אה"ע סי' כ"א) הזכיר זה. וכן בעדות ביהוסף הזכיר שהש"ג לשיטתו שאוסר בחצר פריעת ראש. וודאי שלא עלה על דעת אחד מהם לומר שהש"ג התיר רק בחצר. ופשוט שסתומת לשונו משמע שמותר בכל גוונא. גם בשו"ת הרי בשמים (מהדורא קמא סי' ל"ו) הביא זה. וא"כ כל אחרוני האחרונים ידעו מ"תגלית" זו, וכי יעלה על הדעת שכל גדולי עולם אלו שידעו הכל והיה דעתם לאסור (כדעת הב"ש וחלקו על הש"ג) לא ידעו לפרש את דברי הש"ג שהתיר רק בחצר, אפי' לא בדרך אפשר. גם המג"א והב"ש ושאר אחרונים פשוט שידעו מ"תגלית" זו, שהרי היא כתובה על הספר והביאה הבית שמואל בדין השו"ע של פרועת ראש, ואינה נמצאת באיזה שו"ת נעלם, וגם זה מובא בש"ג על הרי"ף, וכי נשמט זה מעיני כל גדולי ישראל.

והגדיל הרב אסולין לעשות, שכתב שגם הרמ"א והמג"א התירו פאה נכרית רק בחצר. אע"פ שהרי הם מתירים (מעיקר הדין, ע"פ דינא דגמ' לפני חומרת הזוהר) ללכת בחצר פרועת ראש לגמרי, (כמבואר בדרכי משה סי' קט"ו ס"ק ד', ובמג"א סי' ע"ה ס"ק ד'), וא"כ תגדל התמיהה על מה הוצרכו להתיר פאה נכרית בחצר. ולשיטת הנ"ל צ"ל שעיקר כוונתם לומר שבפאה בחצר אין את החומרא של "קמחית", שהרמ"א כתב בדרכי משה (שם) שמצד הצניעות כקמחית אין ללכת בגילוי שיער אפי' בחצר ובבית, ועל דין זה שכתוב ברמ"א באה"ע, קאי הדרכי משה באו"ח לומר שבפאה אין "הידור" זה. אבל מעיקר הדין שרי בחצר אפי' גילוי שיער ממש.

ושוב סובר הנ"ל שכל האחרונים "טעו" גם בהבנת דברי הרמ"א והמג"א, וכאן כבר טעו סתם בלי "לשיטתו", שהרי הרמ"א והמג"א מתירים אפי' שיער ממש בחצר. ונזכיר כמה מהאחרונים ש"טעו" בהבנת דברי הש"ג וחשבו שמתיר אף ברה"ר, ועשו מחלוקת גדולה להלכה בין הב"ש לש"ג, מה שלדברי הנ"ל לא היה ולא נברא: ה"מהר"י קצנלנבוגן", ה"באר שבע", ה"לבוש", ה"עטרת זקנים", ה"כנסת הגדולה", ה"אליה רבה", ה"יעב"ץ", ה"מגן גיבורים", ה"חתם סופר", ה"ישועות יעקב", ה"תשובה

מאהבה", ה"דברי חיים", ה"ברכי יוסף", רבי שלמה קלוגר, וכל עשרות רבות של שותי"ם שעסקו בזה. וכן מפרשי המג"א הלא הם הפרי מגדים, מחצית השקל, ומשנה ברורה, וכן שו"ע הרב, כל גדולי ישראל שרק נגעו בדין זה, "טעו" בזה. לא נמצא אף אחד שיעלה על דעתו להכניס פשט כזה בש"ג ברמ"א או במג"א, לומר שהתירו רק בחצר.

שלטי הגיבורים רק העתיק דברי ריא"ז

ולפני שנבוא לעיקר הדברים, יש לציין שבאמת יסוד דבריו אינו נכון כלל. עיין בחיד"א (שם הגדולים חלק ספרים מערכת ש' אות ע"ז) על הספר "שלטי גיבורים", שכתב, "ובתוך השלטי גיבורים העתיק דברי ריא"ז שהוא רבינו ישעיה האחרון זצ"ל, והוא רבינו ישעיה מטרנאני בר ברתיה דרבינו ישעיה הזקן דשמעתיה לפום רבנן הרא"ש והטור ושבלי הלקט ודעימייהו. וראיתי בסדר הדורות דף נ"ה שכתב וזה לשונו, ריא"ז עשה פירוש לאלפסי נקרא שלטי הגיבורים, עכ"ל. ועמו הסליחה כי ריא"ז לא חיבר על הרי"ף כלל, רק כתב פסקי הלכות על הש"ס ונמצאים בערי איטליה וגם אני הצעיר יש בידי חלק אחד כתב יד. אמנם הרב יהושע בועז לבית ברוך חיבר שלטי הגבורים והוא ספר המחלוקות כמ"ש לעיל, ובתוכו הביא דברי ריא"ז ומציין כל מקום שהביאו עליו כמפורסם, והשאר הם דבריו של הרב יהושע בועז ברוך, הן להביא דעות הגדולים ומחלוקתם, והן שהוא מחדש כמה פעמים שקלא וטריא ודינים. ותוספות רי"ד קידושין שהם מרבינו ישעיה הראשון הדפיסם מורנו יהושע בועז הנזכר סביב לגמרא". עכ"פ היוצא מדבריו שהש"ג בסך הכל "מעתיק" דברי הריא"ז כמו כל מדפיס, וא"כ אין שום ראיה שהש"ג גופיה סבירא ליה כמו הריא"ז. וא"כ נפל פיתא בבירא ובטלה המצאתו של הנ"ל. ומש"כ הבית שמואל שבש"ג כתב שבחצר אסור, כוונתו שכך הביא בספר שלטי הגיבורים ששם מודפס לשון ריא"ז, אבל אין זה כלל ראיה לדעת הש"ג, רבי יהושע בועז עצמו.

ההוכחות שהש"ג התיר ברה"ר

ופירוש הרב אסולין הנ"ל בדברי הש"ג הוא מוקשה מאוד, וזה דבר פשוט לכל מעיין, אבל בכל זאת אמרתי להעתיק הוכחות ברורות עלי ספר, ממה שכתב הגר"א פולק שליט"א:

א. דוחק עצום לפרש דברי הש"ג שהתיר בסתמא בשבת ובנוזיר "יראה מזה להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות" לומר שקאי רק אחצר, אחר שסתם דבריו שמותר ומשמע בכל גוונא, ובוודאי היה צריך לכתוב בפירוש ששרי רק לחצר, ואמאי יגרום מכשול לגדולי עולם כמו המהר"י קצנלנבוגן, הבי"ש, הרמ"א, המג"א, היעב"ץ, הפמ"ג, המחצ"ש, החת"ס, וכו' כל האחרונים וכל הגדולים, לטעות בפירוש דבריו, שהתיר גם ברה"ר (לדוגמא, הפמ"ג סי' ש"ג במשב"ז ס"ק ט' כתב, "בדרכי משה אות ו' בשם הגהות אלפסי החדשים, מותר לנשואה לצאת בפאה נכרית מגולה לרה"ר בחול, דאין שיער בראשה ערוה כי אם המדובקים לבשרה, אע"ג דעבדא לקישוט שתהא נראית כבעלת שיער ע"ש. וכן כתב בשלטי הגיבורים הביאו הבאר שבע באורך, וראיה משבת יוצאה בפאה נכרית וכו' ע"ש". היינו שלדעת הפמ"ג כתוב להדיא בש"ג שמותר ברה"ר, וזה לא פרשנות של הפמ"ג בדברי הש"ג). וא"כ הטענה היא על הש"ג כיצד כתב בלשון כזו שכל רואה מבין שהכוונה להתיר בכל גוונא שהרי סתם דבריו. והוי ליה למימר "מותר לצאת לחצר". גם כל אחד שלומד דבריו מבין פשוט שמתיר בכל גוונא, ולדברי הספר הנ"ל שאזיל לשיטתיה שאוסר פריעת ראש בחצר (מה שנתבאר שאינו נכון, כי הביא רק לשון ריא"ז), עדיין אין זה סיבה לכתוב סתם מותר "לצאת" לשון שמשמע לצאת בכל גוונא, על סמך איזו שיטה יחידאה שיכתוב בכתובות. שהרי גם הוא ידע שהרוב מתירים פריעת ראש בחצר.

גם אח"כ כתב "ואע"ג דאמרינן סוף פרק קמא דערכין דפאה נכרית המחוברת לשיער ממש הוי כגופה ממש, מכל מקום לא נאסור בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה". ושוב סתם הדברים "לא נאסור לצאת" משמע שכל היציאות מותרות, והתיר הדברים בשורשם שאין כלל איסור יציאה וקישוט בפאה. ובהמשך כתב "אבל שיער המכסה שיערה אין כאן משום שיער באשה ערוה, וגם לא משום פריעת ראש", וסתימת הלשון משמע שבכל גוונא אין כלל מושג של פריעת ראש בפאה.

ב. בכל פרק "במה אשה", סתם "יוצאה" הכוונה בין לחצר ובין לרה"ר, ורק בפאה נכרית שהותרה רק בחצר הוסיפה המשנה להדיא שאיירי בחצר דווקא: "מתני'. יוצאה אשה בחוטי שיער... ובפאה נכרית לחצר". ובגמ', "אמר רב, כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לצאת בו לחצר, חוץ מכבול ופאה נכרית. רב ענני בר ששון משמיה דרב ישמעאל אמר, הכל ככבול". וברש"י, "חוץ מכבול ופאה - שמותר לחצר כדתנן במתני', וטעמא מפרש לקמיה. הכל ככבול - כל הנאסרים לא נאסרו אלא לרה"ר, אבל לחצר מותרים ככבול". היינו שיש אומרים שמתני' "במה אשה יוצאה" איירי שיוצאה "רק" לרה"ר, וי"א שאיירי "גם" בחצר, ולכ"ע פשוט שסתם "יוצאה" אשה הכוונה לחוץ לגמרי שהוא רה"ר. וא"כ לא יתכן שהשי"ג יכתוב כאן בסוגיא שלנו בשבת, בלשון סתמא "יראה מזה להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות..." ותהיה כוונתו רק לחצר, שהרי קאי אסוגיא דגמ' שיוצאת הכוונה לרה"ר. והני"ל מבאר שאדרבה עיקר התכשיטים בזמנם היו מיועדים לבית לכבוד בעלה ולא לשוק. וכל זה ליתא, כפי שנתבאר שכל פרק במה אשה לא מוכח כן, ואע"פ שאמנם חז"ל רצו שעיקר התכשיטים יהיה לבעלה, היינו הכל על צד המוסר, אבל המנהג בפועל היה כמו היום, שלבשו עיקר התכשיטים בחוץ, כדמוכח כל פרק במה אשה יוצאה. ולמשל אם כתוב שחז"ל אמרו שלא לכעוס, וכי נאמר שמכאן ראייה שלא כעסו כלל בימי חז"ל.

גם בכתובות (עב.) במשנה "יוצאה וראשה פרוע", פשיטא לגמ' שאיירי שיוצאה לרה"ר, אע"פ שכתוב סתם יוצאה. וגם הירושלמי שכתב "הדא דתימא בחצר" וחולק על הבבלי, הוצרך לפרש זה ולעשות "אוקימתא" בגלל הקושיה שלרה"ר הוא דאורייתא, אבל ודאי שפשטות הלשון "יוצאה" הכוונה לרה"ר.

והשי"ג הרי ידע שכל הפוסקים מתירים פריעת ראש בחצר (שהרי עיקר ספרו מיוסד על ליקוט שיטות הפוסקים וזהו שמו "שלטי גיבורים" כידוע), וידע שיש רק שיטה יחידאה הסוברת שיש איסור בחצר, וא"כ איך כתב בפשטות להתיר פאה ב"חצר" כאילו איסור פאה נכרית בחצר הוא דבר פשוט ומוסכם על כולם. והרי לא יתכן שיסמוך במסכת שבת על מה שיכתוב במסכת כתובות את שיטת הסמ"ג שלירושלמי אסור ללכת בפריעת ראש בחצר (וכבר מבואר שזה רק לשון ריא"ז ולא דברי עצמו), בו בזמן שהשי"ג יודע שהסמ"ג יחיד בזה נגד כל הראשונים רש"י ותוס' ושאר הראשונים, ולא מצינו אחד מהם שיאסור פריעת ראש בחצר, וכדמשמע מפשטות הסוגיא בכתובות. וא"כ איך ערך לפני הקורא תשובה שלימה ארוכה, בו בזמן שהקורא לא מבין כלל מה הרעש, והרי מותר בחצר פירוע ראש לגמרי. וכי מי שקורא מסכת שבת פשוט לו כ"כ החידוש של הסמ"ג שמובא במסכת כתובות, שאין צורך כלל לפרש לו.

גם צריך ביאור, אחר שמחפש "היתר וסמך" לאותם נשים, למה לא כתב היתר פשוט לדעת רוב הראשונים, שבחצר ליכא כלל איסור פריעת ראש, ועכ"פ היה לו לצרף זה כסניף ליישב מנהגם.

ואני הקטן מוסיף, שלפי דברי הנ"ל, גם ראיית השי"ג מהגמ' מיותרת, שהרי מוכח מהגמ' בכתובות ע"ב שמנהגם אז היה לילך בחצר בגילוי ראש לגמרי, כמש"כ רוב הראשונים (ורק הירושלמי אסר בחצר), ואם כך היה מנהגם, פאה מאן דכר שמיה, פשיטא שמותר, וא"כ מדוע צריך "ראיה וסמך" לכך שנהגו ללכת עם פאה, כאשר מוכח שהלכו עם שיער עצמן, וגם נפסק כך להלכה ולמעשה ע"י רוב הראשונים? אלא וודאי שלא התכוון לחצר כלל, ופשוט. והנני להעתיק דעת רוב הראשונים להתיר פריעת ראש בחצר:

ראש לכולם הוא רש"י, שביאר את שאלת הגמ' בכתובות (עב.): "א"כ - דבחצר יש בה משום פריעה", לא הנחת בת לאברהם אבינו, ולכן מוכרח לומר שר' יוחנן לא אסר פריעת ראש בחצר, והצריך "קלתה" רק מחצר לחצר ודרך מבוי.

וכן הבין שיטה מקובצת שם בדעת רש"י, וזה לשונו: "פרש"י, א"כ, דבחצר יש בה משום פריעת ראש. פירוש לפירושו, דכיון דאמר רבי יוחנן קלתה אין בה משום פריעת ראש בחצר, מכלל דבלא קלתה יש

בה משום פירוע ראש אפי' בחצר, וא"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה, שרובן הולכות בחצרן בפירוע ראש כיון שאין שם רואין".

וכן כתב התוס' שם, וזה לשונו: "ואלא בחצר. פירוש, אפילו בלא קלתה נמי אין בה משום פריעת הראש, שאם לא כן לא הנחת בת לאברהם אבינו".

וכן כתב הר"ן שם, וזה לשונו: "א"כ, דאמר ר' יוחנן דקלתה אין בה משום פריעת ראש, משמע דבלא קלתה מיהא יש בה משום פריעת הראש, ואפילו בחצרו, א"כ כולו נפקו, שאין האשה נזהרת בחצרה".

וכן כתב הרשב"א שם, וזה לשונו: "משמע דבלא קלתה מיהא יש בה משום פריעת הראש, וא"כ כולו נפקו, דאין אשה נזהרת בחצרה".

וכן כתב הריטב"א, הובא בשטמ"ק שם וזה לשונו: "ושלשה דינין בדבר, דבחצר אפילו בלא קלתה אין בה משום פירוע ראש, ובשוק אפילו בקלתה דת יהודית היא, ובמבוי בקלתה אין שלא בקלתה לא. ואמרו בירושלמי: יש חצר שהוא כמבוי, ויש מבוי שהוא כחצר, מבוי שאין הרבים בוקעים בו דינו כחצר, וחצר שהרבים בוקעים בו דינו כמבוי". עכ"ל. והביא רק את סוף דברי הירושלמי להלכה, ולא את תחילתם.

וכן כתב הרא"ש בתוספות הרא"ש שם, וזה לשונו: "אלא בחצר, אפי' בלא קלתה נמי אין בה משום פריעת ראש, דא"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו".

וכן כתב הגהות אשר"י בשם מהרי"ח, וזה לשונו: "דהיינו דווקא ברשות הרבים, אבל בחצר לא הוי אפילו דת יהודית, אפילו בלא קלתה".

וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סי' י'), וזה לשונו: "דאמרינן התם דבחצר האשה אינה צריכה שום כיסוי... והיכא דלא שכיחא רבים כגון בחצר אין קפידא".

וכן היא דעת השו"ע, שכתב בבית יוסף על הר"ן וזה לשונו: "נראה מדבריו בהדיא שיוצאה לחצר פרועת הראש ממש לית לן בה, וכן נראה מדברי רש"י, ויש לתמוה על רבינו שכתב אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעים בו לא תצא, דמשמע לא תצא מבעלה ע"י כד, אף ע"פ שהוא דבר שאינו הגון. והא בחצר אפילו פרועת הראש ממש לית לן בה, ובמבוי שאינו מפולש נמי בקלתה מיהא לית לן בה". הרי שתמה על הטור שמשמע ממנו שזה דבר שאינו הגון, והרי מותר בחצר פריעת ראש ואין בזה שום חשש.

וכן היא דעת הטור עצמו, כנ"ל בדברי הבית יוסף, שאין איסור בפריעת ראש בחצר ואין בזה משום דת יהודית, רק שאין זה הגון.

וכן כתב המאירי בכתובות (שם), וזה לשונו: "ובחצרה מיהא אע"פ שהדבר מגונה, אין כאן משום דת יהודית, אפילו בפירוע הגמור".

וכן נראה דעת הדרכי משה בסי' כ"א, שכתב "אין איסור ללכת בפריעת ראש אלא דווקא בשוק".

וכן נראה דעת הרמב"ם, שכתב בהלכות אישות פרק י"ג הלכה י"א, "ואלו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת". ושם בהלכה י"ג כתב, "וכן אם יצאת וראשה פרוע מחצר לחצר בתוך מבוי, הואיל ושערה מכוסה במטפחת אינה עוברת על דת". עכ"ל. ומשמע שרק מחצר לחצר דרך מבוי צריכה לכסות במטפחת, אך בחצר עצמה מותר לפרוע הראש לגמרי.

ונמשיך בראיות שכתב הגר"א פולק:

ג. לשון הש"ג מוכיח בעליל שסבירא ליה שההיתר בפאה הוא דין מהותי, שאין שייך כלל בזה דין "שיער באשה ערוה". וזה לשונו: "והרי פאה נכרית הוי ממש כעין אלו הקרניא"ל, ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן, דשיער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשיער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער, אבל שיער המכסה שיערה אין כאן משום שיער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש... דאין איסור בשיער אשה משום ערוה אלא במחובר לבשרה, וגם שהבשר נראה עם השיער כדאוקימנא". וחזינן להדיא ששלל מכל וכל את כל מהות ענין "שיער באשה ערוה" ו"פרועת ראש" מצד שלא שייך מהות דינים אלו בשיער שאינו מחובר לגופה, וא"כ איך שייך לומר שקאי רק אחצר, אבל ברה"ר אסור מעיקר הדין פאה נכרית, ועוד לומר שהוא איסור דאורייתא כיון שיש בו אותה פריצות בדיוק כמו שיש בשיער האמיתי, דא"כ יוצא שאדרבה מעיקר הדין דינה כשיער עצמה ממש, ורק בחצר מותר.

ד. לשיטת הרב אסולין יש לבאר אמאי באמת בחצר מותר פאה אע"פ שאסור שם פריעת ראש לשיטת הש"ג, והביאור הובא בספר אחד, וכתב דכיון שכל איסור חצר הוא משום "דת יהודית" ואינו מהתורה, ודת יהודית פירשו המפרשים שהוא קבלות שקיבלו עליהם בנות ישראל, ופאה לא קיבלו עליהו, ולכן מתיר הש"ג פאה בחצר. ומלבד מה שקשה לשיטתו שאם הוא איסור תורה דהיינו שהוא ממש כשיער ושווה לו בדרגת הפריצות, אמאי לא קיבלו עליהו, ואיך שייך ב"דאורייתא" לעשות חילוק בין דאורייתא גדול לקטן, ובפרט שלשיטתו שניהם שווים ממש כאחד בדרגת הפריצות, דאם לא כן איך ילפינן מסברא לאסור משיער. וא"כ צריך ביאור שהעיקר חסר מן הספר בדברי הש"ג, שהמעין בש"ג רואה שלא נחית כלל לחידוש זה, אלא כתב ענין אחר לגמרי, שלא שייך כלל בזה שיער באשה ערוה. והוה ליה למימר איפכא, שאדרבה שייך בזה פריעת ראש ודינו כשערה ממש ולכן אסור מדאורייתא בשוק, ורק לענין חצר לא קבלו וכו'. ולא מובן למה צריך לומר ששיער אינו כפאה.

ועוד יש להקשות, שאם שיער פאה הוא "ממש" כשיער עצמה, והוא איסור דאורייתא, למה התיר הש"ג פאה בחצר, והרי באיסורים דאורייתא אין שום סברא לחלק ולומר שאיסור דאורייתא פלוני הוא קיל טפי, ולמשל וכי יעלה על הדעת לקבל רק טריפה דנקובת המח שנראה טפי טריפה מנקובת הושט וכדו', ומעולם לא שמענו בדאורייתא כאלו סברות. וכמש"כ בנו של היעב"ץ בשאלה לאביו (ח"ב סי' ח'), ששם הוא הזכיר כבר את הענין שהש"ג אוסר בחצר, ועם כל זה היה פשוט לו שאם מתיר בחצר הכל מותר. וזה לשונו שם, "וביותר נראה שבעל עין משפט ס"ל כדעת הסמ"ג בשם הירושלמי שגם בחצר אסור פריעת ראש, ואע"פ כן קאמר הגמ' אפשר בפאה נכרית, ושפיר הוכיח מכאן דשרי בכל מקום".

ועל כרחק צריך להודות הנ"ל שפאה אינה "ממש" כשיער, והיא בדרגה "קצת" יותר נמוכה, והשתא דאתינן להכי, א"כ כיצד כותב בספר הנ"ל ד"פשיטא מסברא" שפאה אסורה מדאורייתא כיון שזה פריצות וכו', ואם הוא מודה שפאה היא פחות פריצות משיער ממש, מנלן לחדש מעצמנו מסברא שהתורה אסרה דבר שהוא גם לשיטתו פחות פריצות. וא"כ נפל כל הבנין שיש לאסור פאה "מסברא", אלא צריך להביא ראיה לדבריו, וא"כ אפי' אם נאמר שאין ראיה מהמשנה להתיר, עכ"פ אין ראיה לאסור מסברא בעלמא. גם כלל לא מובן אמאי צריך "קבלה" מיוחדת על פאה, כיון שס"ל שאין שום סברא לחלק בין שיער ממש לפאה, א"כ הכל כלול באיסור של פרע ראש האשה, וכיון שקיבלו עליהם זה הכל בכלל.

ה. הנה הש"ג כתב "אבל שיער המכסה שיערה אין כאן משום שיער באשה ערוה, וגם לא משום פריעת ראש". והזכיר בדבריו שני דינים, שיער באשה ערוה, ופריעת ראש. דין שיער באשה ערוה נאמר לענין שאסור לקרות ק"ש כנגדו (ראה ברכות כד). שערוה ממש אסור מקרא ד"לא יראה בך ערות דבר", ועשו כל גוף האשה כמו ערוה ממש. ואפי' בבית ובאשתו שמותרת בגילוי שיער, אסור לקרות ק"ש כנגד שיערה, כיון שברחוב אסורה בגילוי שיער וחשיב ערוה לענין ק"ש, וכמבואר בביאור הלכה סי' ע"ה ס"ק ב'). והרמ"א בשו"ע סי' ע"ה שפסק שמותר לקרות ק"ש כנגד פאה ציין לשלטי הגיבורים, וכוונתו לתיבות אלו שכתב הש"ג שאין בזה משום שיער באשה ערוה. וזה איירי לענין ק"ש, וא"כ ראיה ברורה יש כאן ששרי פאה אף ברה"ר, דהרי לענין ק"ש כנגד שיער אסור אף בבית, משום שברה"ר הוי ערוה

ולכן אסור אף בבית לענין ק"ש (עיין ביאור הלכה הנ"ל), וא"כ פשוט שכמו שלענין ק"ש כתב השי"ג שאין דין פאה כלל כ"שיער" והניח יסוד שהיא כמו "מלבוש" נאה ושונה במהותו משיער, ולכן מותר לקרוא ק"ש נגד פאה, כמו כן לענין פריעת ראש, כיון שבכל מקום שאמרה תורה או אמרו חז"ל שיער, אין הכוונה לפאה.

ותירץ בספר הנ"ל שאמנם נכון שלענין ק"ש הוא היתר גמור, אבל דוקא לענין ק"ש מותר כיון שלא אסרה התורה בק"ש אלא גוף האשה ממש ולא פאה שאינה מגוף האשה (וזה גופא לא מובן, כי אדרבה בקריאת שמע הטעם הוא משום הרהורים והוה ליה לאסור גם פאה הדומה לשיער, מה שאין כן פריעת ראש נתבאר להלן שאין הטעם כלל משום הרהורים. אלא על כרחך שלא אסרה תורה אלא שיער עצמה ולא שיער פאה), אבל לענין פריעת ראש דינה כשיער ואסורה ברה"ר, ורק בחצר מותר. ואין קשר בין שני דינים אלו.

ודבריו לא נראים כלל, מדוע בכלל הביא השי"ג את דין קריאת שמע לכאן, והרי לא דמי כלל לפריעת ראש, ואדרבה לדבריו פאה נכרית דינה כשיער ממש ולכן אסור מדאורייתא ברה"ר, ולגבי ק"ש אין דינה כשיער ומותרת.

ותירץ הנ"ל, שבאו לפני השי"ג שני שאלות, האחת לענין ק"ש, והשניה לענין יציאה בחוץ, ובדפוס שלנו נשמטה השאלה הראשונה שהיא לענין ק"ש כנגד פאה, ונותרה רק השאלה השניה לענין פריעת ראש. ובמקרה התשובה זהה לשני הדינים, אבל ביסוד הטעם אין להם קשר, כי טעם היתר פאה נכרית בחצר הוא משום שכל האיסור הוא דת יהודית ובחצר לא קיבלו עליהן פאה נכרית, ובעיקרון פאה היא כשיער וברה"ר אסורה מדאורייתא, ורק לענין ק"ש שרי פאה נכרית.

ודבריו לא נראים כלל, חוץ מזה שהכל דברי נביאות, ובדרך זו של חיסורי מחסרא אפשר לעקור את כל התורה, ואפ"י לו יהי כדבריו, הרי השי"ג בעצמו ערך את ספרו לדפוס, ואיך ערך התשובה בצורה כל כך לא ברורה. גם לדבריו יוצא שהשי"ג עשה תערובת גדולה, התחיל בפריעת ראש, ואח"כ קפץ והקדים ענין ערוה ששייכת בדין ק"ש, עוד לפני שסיים לענות על שאלתו. וכל זה תמוה ביותר.

השי"ג השווה דין ק"ש לדין פריעת ראש

ועיקר הקושיה היא שהרי השי"ג באמת השווה את שני הדברים וכרך את שני הדינים בדבריו, ונראה מדבריו ששניהם מותרים מאותו טעם, כי כתב "יראה מכאן להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות, אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלע"ז, מההיא דשנינו פרק במה אשה... ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן, דשיער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשיער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער, אבל שיער המכסה שיערה אין כאן משום שיער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש... ולכשתעיין סוף פרק קמא דערכין (ז:), ופרק מי שמתו (ברכות כד.) בדברי רש"י שם ובדברי הרא"ש (סי' ל"ז), תמצא דאין איסור בשיער אשה משום ערוה אלא במחובר לבשרה וגם שהבשר נראה עם השיער כדאוקימנא, ועוד הארכת בזה בחידושי בס"ד", ע"כ לשון השי"ג.

וחזינן שהזכיר בדבריו הקצרים שלוש פעמים "שיער באשה ערוה", וכרך דין זה יחד עם דין פרועת ראש, שמסברא מאותו טעם שאין בפאה "שיער באשה ערוה", גם אין "פריעת ראש", דבעינן דווקא שיער הדבוק לבשרה וכו'. ולדברי הנ"ל לא מובן מדוע קשר יחד את שני הדינים, וגם כתב טעם אחד לשניהם, הוה ליה למימר שלענין שיער באשה ערוה הטעם משום שאינה גופה, ולענין פריעת ראש דינה כמו שיער ממש ורק בחצר לא קבילו עליהו וכו', והעיקר חסר מן הספר, ולא עוד, אלא כ"כ היה פשוט לו ששני דינים אלו כרוכים יחד, שעוד לפני שענה לשאלה שפתח בה בענין יציאה לרחוב בפאה, כבר עבר לדין שיער באשה ערוה. ובא ללמדך שפשוט הוא ששני דינים אלו שווים לענין היתר פאה נכרית, כי לא אסרה התורה אלא שיער המחובר לגוף.

גם לשונו של הש"ג, שפתח בשאלה לענין פריעת ראש, וסיים "דשיער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשיער הדבוק לבשרה ונראה גם בשרה עם השיער", משמע שזה נתינת טעם לדבריו, שכיון שאין בפאה "שיער באשה ערוה", מטעם זה מותר לגלותה ברשות הרבים. וכ"כ הדרכי משה. ויותר משמע שאין כוונתם לענין ק"ש בדוקא, אלא הוא הדין לענין פריעת ראש, ושם "ערוה" הוא מושאל מק"ש לענין פריעת ראש, כי תרוויהו חד טעמא אית להו. ועכ"פ פשוט שגם לענין פריעת ראש טעם האיסור הוא משום "ערוה", כי "ערוה" מבואר בראשונים שהוא דבר צנוע המעורר תאוה וכו', ופשוט שטעם האיסור שאסרה תורה גילוי ראש לנשים ברה"ר הוא משום ענין זה, אך לא מפני הגברים, אלא מפני האשה שמעיזה ללכת בצורה שמגלה חלק מגופה וכו' כפי שיתבאר לקמן, ואחר שהש"ג קובע שפאה הוי כמו בגדה וכדו', א"כ אין לזה קשר לשערה האמיתי. ורק בסוף דבריו שכתב "וכשתעיין בערכין וכו' תראה ששיער באשה ערוה לא נאמר אלא אם כן נראה עם בשרה" וכו', כאן כוונתו לענין ק"ש. ולזה נתכוון הרמ"א בסי' ע"ה שציין לדין ק"ש את דברי הש"ג.

גם ראש האוסרים המהר"י קצנלנבוגן כתב בדרשותיו דרוש א' וזה לשונו, "שלא יגלו שיער ראשם, ושלא יתקשטו בפאה נכרית, כי שיער באשה ערוה ולמראה עין יראה כאילו הוא שיער שלהם". ונקט בפשיטות טעם איסור פריעת ראש ברה"ר משום "שיער באשה ערוה", דהיינו שכמו לענין ק"ש נחשב ערוה, כך לענין פריעת ראש.

והקשה בספר הנ"ל, איך יתכן להשוות שני הדינים, והרי ילפינן להו משני פסוקים שונים, שדין "שיער באשה ערוה" נאמר לענין שאסור לומר כנגדה דברים שבקדושה, כמבואר בגמ' (ברכות כד.). "אמר רב ששת, שיער באשה ערוה, שנאמר שערך כעדר העיזים", וכל דין זה נאמר לענין ק"ש כמבואר לעיל בגמ', "אמר ר' יצחק, טפח באשה ערוה למאי... אלא באשתו ולק"ש". ודין איסור גילוי שיער ילפינן בגמ' (כתובות עה.) מ"ופרע את ראש האשה", וא"כ לא מובנים דברי הש"ג.

אמנם קושייתו לא קשיא מידי והביאור בזה פשוט, כי יסוד שני הדינים שווה, ששניהם נאסרים משום שהוא יופי וערוה באשה וכמו שפירשו הראשונים "ערוה" שהוא מקום צנוע הגורם לתאוה. וודאי איסור פריעת ראש אינו סתם גזירת הכתוב אלא משום פריצותא, וגם הדברים שאסרו בק"ש הם דברים של פריצות כמבואר ברש"י ברכות שם, שלמדו בגמ' איסור שיער מ"שערך כעדר העיזים", ומפרש רש"י בכללות הענין שם מדשבח לה קרא משמע תאוה היא, ואמנם אי כתב רחמנא דין אחד לא ידעינן מסברא את הדין השני, (וכמו שרואים באמת שהרמב"ם מתיר בשיער לענין ק"ש, דס"ל שאינו גורם כ"כ הרהור כמו גילוי בשר), ולכן בעינן שני פסוקים. אבל אחר שהתורה השוותה שני הדינים, שלגבי שניהם השיער דינו כערוה (לחולקים על הרמב"ם) והוא נחשב פריצות לענין גילוי ברה"ר, וגם לענין ק"ש נחשב כגורם הרהורים כמבואר בראשונים, א"כ ביסוד טעמם שני הדינים שווים, ששניהם משום ששיער הוא דבר יפה הגורם לתאוה, ולכן אסרו חז"ל בק"ש, ולכן אסרה התורה ברה"ר.

אמנם כמובן מסברא בעלמא לא היינו יודעים לאסור פריעת ראש כמו שאר גילוי בשר, כי שיער אינו כ"כ פריצות כמו בשר ממש, ולכן בעינן פס' של תנא דבי ר' ישמעאל, ובגילוי בשר ידעינן מסברא ולא צריכים ללימוד של ר' ישמעאל. אבל אחר שיש ראייה מהפסוקים, אזי שווה הסברא לדין ק"ש, כמבואר בפוסקים שענין איסור פריעת ראש הוא משום פריצותא דגברי, וענין שיער באשה ערוה הוא משום שמביא להרהורים, כמבואר ברשב"א שהובא בב"י ובשו"ע הרב ובמשנ"ב.

ולכן לענין פאה יסוד הש"ג הוא שלא אסרה תורה אלא שיער ממש המחובר לבשרה, ויסוד זה מתאים לגבי כל הדינים שאסור שיער. וכן הבינו כל האחרונים בפשיטות, שדין ק"ש ודין פריעת ראש תלויים זה בזה, שהסוברים שפאה נכרית אסורה כגילוי שיער ס"ל ג"כ שאסור לומר ק"ש כנגדה, והוא הדין איפכא, שפשיטא להם שהיתר הש"ג בפאה היינו שאינה כלל כשיער ומותרת אף ברה"ר, דאם לא כן מנלן להיתר בק"ש.

מחוטי שיער המותרים ברה"ר). וביותר יקשה על הרמ"א, מה קשור דין ק"ש לנידון דידן, הרי לרמ"א לא מצינו שום קולא לדברי הנ"ל בפאה נכרית, כי גם פריעת ראש מותרת בחצר, רק שאין חוסר צניעות כקמחית, וא"כ מה הראיה להיתר ק"ש.

ז. גם מש"כ הש"ג, "ואע"ג דאמרינן סוף פרק קמא דערכין דפאה נכרית המחוברת לשיער ממש דהוי כגופה ממש, מכל מקום לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה, דהא על כרחך אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם, ובנשואות מיירי התם, דקאמר תנו שערי לבתי", לדברי הנ"ל לא מובן מה הקושיה ומה התירוץ, הקושיה לא מובנת כי מוכיח מערכין דהוי כגופה, ומה בכך, אדרבה גם הש"ג מודה שבמהות הדין פאה הוי כגופה ולכן נאסר מדאורייתא לצאת בה ולהתקשט בה ברה"ר, ורק בחצר לא קבילו עליהו וכו'. וגם התירוץ לא מובן, שמלשון הש"ג נראה שעיקר החילוק הוא בין דין איסור פריעת ראש (לצאת ולהתקשט) שלא נחשב כגופה, לבין דין איסור הנאה שנחשב כגופה. ולדברי הנ"ל לא זה החילוק, אלא באמת גם דין פריעת ראש שווה לדין בערכין, והפאה והשיער שווים במהותם, ולכן ברה"ר אסורה הפאה ורק בחצר שהוא דת יהודית מקבלת בנות ישראל, לא קבלו עליהם. והעיקר חסר מן הספר.

ח. בספר הנ"ל פירש שלדעת הש"ג עיקר קישוט הפאה היא לחצר ושם היא מגולה, וברה"ר מכסה את זה, והטעם שלא מסירה לגמרי ברה"ר, הוא כדי שתחזור לביתה ותוכל להסיר הכיסוי מיד ולהישאר עם פאה (שהרי אי אפשר לפרש בדברי הש"ג כפירוש הב"ש שנועד לנפח הכיסוי וכו', שהרי להדיא כתב הש"ג שאין קישוט במכוסה), ולפי"ז לא מובנים דברי הרמב"ם (פרק י"ט מהלכות שבת הלכה ז') "לא תצא אשה... ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתיראה בעלת שיער הרבה". והרי הרמב"ם איירי כאן ברה"ר, שהרי בחצר שרי, וא"כ מה שייך לומר כאן שהולכת בפאה כדי שתיראה בעלת שיער, והרי ברה"ר היא מכוסה. והתינח לדעת הב"ש, שיש לדחוק ש"תיראה בעלת שיער הרבה" כוונתו שיהיה נפח לסבכה כאילו יש שיער הרבה מתחת לסבכה [וגם זה לא יועיל לפי פירוש הרמב"ם למשנה כנ"ל "שיער נאה"], אבל לדעת הש"ג הרי כתב להדיא ע"פ פירוש הרמב"ם שאין שייך קישוט בפאה מכוסה. ולדעת מחבר הספר הנ"ל, הקישוט היה בפאה מגולה "בחצר", וכאן להדיא לא כן.

גם לא מובן לדברי הנ"ל שבחצר איירי בפאה מגולה וברה"ר איירי בפאה מכוסה, הרי הרמב"ם כתב בחדא מחתא את שתי ההלכות, בהלכה ז' כתב שאסור לצאת בפאה לרה"ר, ובהלכה ח' כתב שמותר לצאת לחצר, ומשמע בפשטות שמדובר באותה הפאה. וגם קשה מה שהקשינו לעיל על הב"ש, מדוע הרמב"ם כתב טעם איסור פאה ברה"ר "דילמא נפיל", והרי אם מכוסה בסבכה קשורה לא חיישינן שמא תיפול הסבכה, ע"ש, וגם קשה לדברי הנ"ל, הרי דעת הרמב"ם לשיטת רוב הפוסקים שבחצר מותר לילך בגילוי ראש, ראה בבית יוסף ס"י קט"ו, (וגם הב"ח שסובר שאסור, נדחק בסוף דבריו בפירוש הרמב"ם), ולשיטת הש"ג ע"פ פירוש הרמב"ם לא מדובר באשה ששערה מועט, אלא שלובשת הפאה לנוי כמו היום, וכמו בזקנה שלובשת שערות ילדה, וא"כ מדוע היא צריכה ללבוש פאה בחצר לדברי הנ"ל, והרי יכולה היא לילך בשערותיה בשופי לדעת הרמב"ם, וברה"ר ממילא אסור אף פאה.

היוצא לנו שפירוש זה של הנ"ל בדברי הש"ג לא נראה כלל, וכמעט אין שום תיבה שמתיישבת בדברי הש"ג לפי פירושו, ויפה הבינו כל גדולי ישראל וכל הפוסקים, שהש"ג התיר אף ברה"ר.

ואני הקטן אומר, שדברי הגר"א פולק שליט"א אמורים לגבי לשון הריא"ז שהביא הש"ג, וכתב "ואפי' בחצר אסור לצאת בלא קלתה על ראשה, וכך היא שיטת תלמוד ארץ ישראל". ועי' כתב שאין אלה דברי הש"ג אלא דברי ריא"ז, והש"ג רק העתיק דבריו ולא סבירא ליה כוותיה, וכמו שמובא ב"שם הגדולים" הנ"ל. אמנם לגבי הסמ"ג שהביא ה"בית שמואל" (אה"ע ס"י קט"ו) הנ"ל, וכתב עליו "בסמ"ג הביא ירושלמי אפי' בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי", היה מקום לומר שהש"ג הביאו ולכאורה פסק כמותו.

הסמ"ג לא אסר פריעת ראש בחצר

אולם אחר המחילה רבה, נראה שדברי ה"בית שמואל" בדעת הסמ"ג צריכים עיון, וכי הסמ"ג לא אסר מעולם פריעת ראש בחצר. וזה לשון הסמ"ג: "ואיזוהי דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל. ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית, היוצאה מחצר לחצר דרך מבוי וראשה פרועה ואין עליה רדיד (רדיד תרגום ירושלמי של צעיף) כשאר כל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחת (עיין רמב"ם הי"ב). ואין בזה פרועת ראש לגמרי, דהא אמרינן בירושלמי היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום פריעת ראש, ומה שאומר שם הדא דאת אמר בחצר אבל למבוי יש בה משום פריעת ראש התם כשרוצה לשהות במבוי". עכ"ל.

והסמ"ג איירי ביוצאת מחצר לחצר דרך מבוי, והיינו מבוי מפולש, שצריך שם רדיד ולא די במטפחת, כמש"כ הרמב"ם שציין הסמ"ג: "ואלו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת יהודית, יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרועה, ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחת". וע"ז העיר הסמ"ג שבמטפחת אין פריעת ראש לגמרי, והביא ראיה לזה מהירושלמי, שהיוצאת במטפחת אין בה משום פריעת ראש, ולמרות שהירושלמי מצריך כיסוי ראש בחצר, התיר ללכת שם במטפחת, וא"כ מוכח שמטפחת אינה פריעת ראש לגמרי. ונפק"מ במקום שנהגו לצאת במטפחת לבד, כמו בימינו, שיהיה מותר, כי אין בזה פריעת ראש לגמרי. ואין שום הכרח מדברי הסמ"ג שבחצר אסור גילוי ראש לגמרי, נגד דעתם של רוב ככל הראשונים.

מדובר בחצר שאינה מעורבת - רשות הרבים

והגאון רבי גבריאל ציננער שליט"א, כתב (בקובץ אור ישראל ל"ו) לדחות את שיטת הרב אסולין באופן אחר לגמרי, דאכן איירי בחצר, אולם לא בחצר היחיד, אלא בחצר הרבים, שהאשה חייבת שם בכיסוי ראש מדאורייתא. וזה לשונו שם:

"הובאו דברי השלטי גבורים להתיר להלכה בדרכי משה או"ח (סי' ש"ג ס"ק ו'), ורמ"א בשו"ע או"ח (סי' ע"ה ס"ב), מגן אברהם (שם ס"ק ה'), פרי מגדים (שם אשל אברהם ס"ק ה'), שו"ע הרב (ס"ו), ומשנה ברורה (ס"ק ט"ו). והם התירו גם לצאת לרה"ר, שהרי בש"ג כתב שאין בו משום שיער באשה ערוה וגם לא משום פריעת ראש וזה קאי גם ברה"ר. וכ"כ בפמ"ג (סי' ש"ג מש"ז סק"ט), דמותר לצאת בפאה נכרית מגולה לרשות הרבים. ועוד שהרי מפורש פסק הרי"ף כתובות (ל"ב ע"ב) כהירושלמי (פ"ד דכתובות ה"ו) שחצר הרבים דינה כמבוי, שאסורה לילך בו בגילוי שיער מדאורייתא ע"ש, ובגמ' שבת (סד:) מפורש שמותרת האשה לצאת בפאה נכרית לחצר, ורוב הראשונים וכן הפוסקים כתבו לדינא שמותרת בפאה נכרית גם בחצר שאינה מעורבת, ועל כרחך שהמשנה שם דיברה בחצר הרבים דוקא, שהרי חצר היחיד אינה צריכה עירוב חצרות כלל, כמבואר בשו"ע או"ח סי' שס"ו. ובכנסת הגדולה (אה"ע סי' קמ"ו אות ז') מהגהות ב"י כתב בזה"ל, "לאו דוקא בשוק או בחצר, אלא כל שרואין אותה עוברי דרך, עוברת על דת מיקרי", בעל משפט צדק (ח"ב סי' ג' מכ"י), עכ"ל. הרי דאין דינו כשיער כלל ומותר לצאת גם לרשות הרבים". עכ"ל הגר"ג ציננער שליט"א.

ואכן מבואר מדברי הראשונים דאיירי בחצר שאינה מעורבת, דהיינו חצר הרבים ולא חצר היחיד, וכן הוא ברא"ש על מסכת שבת (דף סד:) ובתוס' הרא"ש שם, וזה לשונו: "הלכך מותר להתקשט בחצר, וכן נמי ברשות הרבים שלנו שאינו מפולש משער לשער ורחב ט"ו אמה ואינו אלא כרמלית, דהא שרינן בחצר ומשמע אפי' בחצר שאינה מעורבת". עכ"ל.

וכן הוא במאירי (שם), וזה לשונו: "כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר, אסור לצאת בו לחצר, ופירשוה גדולי המחברים דוקא כשאינה מעורבת, ויש מפרשים אף מעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית שאסור ברה"ר ומותר בחצר, שלא תתגנה על בעלה". עכ"ל.

וכן הוא בריטב"א (שם), וזה לשונו: "מדברי הרמב"ם נראה שלא אסרו אלא בחצר שאינה מעורבת, משום דדמיא לרשות הרבים, אבל בחצר המעורבת שרי". עכ"ל.

וכן הוא ברשב"א בספרו עבודת הקודש (בית נתיבות שער ג'), וזה לשונו: "ולפיכך השירים והנזמים והטבעות מותר לטלטלן בחצר שאינה מעורבת, אבל ללובשן שם אסור. ולא התירו אלא כבול ופאה נכרית כדי שלא תתגנה על בעלה".

וכן הוא בראבי"ה (ח"א, מסכת שבת ס"י רט"ז): "אמר רב, כל שאסרו חכמים לצאת בו ברשות הרבים, אסור לצאת בחצר, חוץ מכבול ופאה נכרית, שבחצר מותרים. רבי ענני בר ששון משמיה דרבי ישמעאל אמר, הכל ככבול. ולנו בזמן הזה אין לנו רשות הרבים מפולש משער לשער ורחב י"ו אמות, והוה ליה כחצר. ורבינו תם פוסק כרבי ענני, שכל בשל סופרים הלך אחר המיקל. ובחצר דקאמר היינו אפילו שאינה מעורבת, וכן בכרמלית, שהרי שנינו ולא בכבול לרשות הרבים".

וראה בנימוקי הגרי"ב שם (הנדפסים בסוף המסכת, שבת סד:), שכתב בזה הלשון: "בתוס' ד"ה ר' ענני, דהחצר המעורבת ליכא שום חידוש. רצונו לומר, דוודאי מתניי דקתני בכבול ובפאה נכרית לחצר, בוודאי אף לחצר שאינה מעורבת, דאי במעורבת ליכא שום חידוש יותר מבית". עכ"ל.

וכן מהרש"א שם כתב דאיירי בחצר שאינה מעורבת, וזה לשונו: "ולא אצטריך ליה למתני בסיפא דשרי בכבול לחצר, אלא אפי' לחצר שאינה מעורבת".

וכן בפני יהושע (שם), וזה לשונו: "ואין להקשות א"כ דלרב נמי שרי בבית ובחצר מעורבת א"כ בכבול ובפאה נכרית אמאי התירו לצאת אפילו בחצר שאינה מעורבת כדי שלא תתגנה, כיון דבלא"ה רשאה להתקשט בהן בחצר מעורבת ובבית".

וכן הוא בשולחן ערוך אורח חיים (ס"י ש"ג סעיף י"ח): "כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים, אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית... וי"א שהכל מותר לצאת בו בחצר, אפילו אינה מעורבת. והאידנא, נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין... ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן ע"פ סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת, ומותר".

וכן איתא ב"ביאור הלכה" (שם) וזה לשונו: "ביאור טעמי חלוקי הדעות בקצרה. דהנה ממתניתין מוכח דכל התכשיטין אסורין, אפילו בחצר, חוץ מכבול ופאה נכרית דמותרת בחצר כדי שלא תתגנה על בעלה. ור' ענני בר ששון משמיה דר' ישמעאל בר' יוסי פליג, וס"ל דכולם מותרים בחצר ככבול. ופסק הרמב"ם ועוד הרבה ראשונים כרב, דס"ל כתנא דמתניתין, אך בזה גופא יש חלוקי דעות. דהרמב"ם וסיעתו ס"ל דדוקא בחצר שאינה מעורבת, דדמיא לר"ה, אבל בחצר מעורבת וכ"ש בבית לא אסרו כלל להתקשט, וזהו דעה ראשונה הנזכר בשו"ע. ודעת הרמב"ם וסיעתו, דאפילו בחצר מעורבת אסור, וה"ה בבית. וזהו דעת הי"א הראשון. ודעת התוס' דהלכה כר' ענני בר ששון, דכל התכשיטין שרי בחצר אף שאינה מעורבת".

גם הרמ"א התיר ברה"ר

עוד כתב הרב אסולין, דגם הרמ"א לא התיר אלא בחצר, ולא ברה"ר. ולכאורה י"ל בפשטות, מדהביא הרמ"א הנ"ל (שהבאנו בפתיחת הדברים) דברי ה"שלטי גיבורים" דוקא על ענין "חוטי שיער", משמע שפסק כמותו, דמותר לאשה לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים, ואע"פ שהוא קישוט ותכשיט, וכמו דמותר לה לצאת בשאר תכשיטים, ודומיא ד"חוטי שיער". ובעקבותיו הלכו גם גדולי מפרשי השו"ע: הלבוש והפרישה בסי' ע"ה, שהביאו דבריו, המג"א שם, שפסק כמותו ודחה בתוקף את דברי האוסר, העט"ז (שכתב "ובדרכי משה ס"י ש"ג כתב מורנו הרמ"א בהדיא דמותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה, לא שנא עשויה משערותיה או משיער חברתה"), והפמ"ג שם, שכתב "פאה נכרית אפי'

משערותיה התלושים אין הרהור, ויוצאה לרשות הרבים כך אפי' בשבת, ועיין עטרת זקנים (סי"ק ג'). במדינות שיוצאין בפאה נכרית מגולה, יש להם לסמוך על השו"ע, וכן בסי' ש"ג, שכתב "בדרכי משה אות ז' בשם הגהות אלפסי החדשים, מותר לנשואה לצאת בפאה נכרית מגולה לרה"ר בחול, דאין שיער באשה ערוה כי אם אלא המדובקים לבשרה. ואע"ג דעבדה לקישוט שתהא נראית כבעלת שיער". והסיק להתיר מטעם ספיקא דרבנן לקולא במחלוקת האחרונים (וראה ביאור שיטת הפמ"ג באופן נפלא ומקיף, בספר "בירור הלכה" (חלק ו' על או"ח סי' ע"ה) להרה"ג רבי יחיאל אברהם זילבר זצ"ל).

ופוק חזי להגאון בעל "טעם המלך", הובאו דבריו בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א' סי' מ"ז. נדפס בשנת תקפ"ו), שכתב: "מי יכול לדון את מי שהתקיף ממנו בעל מגן אברהם ז"ל ודעימיה. וגם רבינו מורנו הרמ"א פה בסי' ע"ה, ויותר מזה בדרכי משה ס"י ש"ג, כתב בפירוש שמותר לצאת אשה בשערות גלויות בין אם שערות עצמה בין של חברתה. וגם הגאון בעל הלבושים פה בסי' ע"ה מסכים עם הרמ"א שמותר לצאת לאשה בשערות גלויות פאה נכרית אלא שמחלק בין שערות עצמה אחר שנתלשו לשערות חברתה. וא"כ לפ"ז יש לסמוך עליהם כעל יתד התקוע, כי מבארם אנו שואבים ומפיהם אנו חיים ועיני כל העדה עליהם, והם המה עמודי הוראה".

גדולי האחרונים הביאו את הרמ"א להלכה

וא"כ עינינו הרואות שכל גדולי האחרונים (ועוד עשרות אחרונים שלא מניתי כאן מקוצר היריעה) הביאו את הרמ"א להלכה ופסקו כמותו להתיר לצאת עם פאה ברה"ר, ואף אחד מהם לא הבין דאיירי בחצר, כמו שכתב הרב אסולין. גם הרמ"א בסי' ע"ה, למרות דאיירי בהלכות ק"ש, התיר לצאת עם פאה ברה"ר, ופוק חזי מכל המפרשים החונים על השו"ע שם, שדנו בהיתר גילוי שערות חוץ לצמתן ברה"ר, ודנו בהיתר יציאה בפאה נכרית לרה"ר, והבינו מהרמ"א בפשטות שכל מה שהתיר לקרוא כנגדו, הרי זה גם מותר ברה"ר. וחלק מהפוסקים כתבו להתיר פאה רק ע"פ דברי הרמ"א בסי' ע"ה, וכן כתב הפמ"ג, מרכבת המשנה, שולחן שלמה, הגר"א, מאורי אור, בעל טעם המלך, פני יצחק, משנה ברורה, אפיקי מגינים, ועוד. שלא הזכירו כלל את דבריו בסי' ש"ג.

וזה לשון הגאון רבי יצחק אבולעפיא זצ"ל, בשו"ת "פני יצחק" (חלק ו' אה"ע סי' ו'), שמוכח מדבריו שלא ראה את הרמ"א בסי' ש"ג (כמו שנעלמו ממנו דברי האחרונים המיישבים את דברי שלטי הגיבורים), והתיר פאה רק על סמך דברי הרמ"א בסי' ע"ה:

"נתתי לבי למען דעת איך ינהגו פה עירנו יע"א [דמשק שבסוריה] כל הני נשי דידן ללבוש פאה נכרית הנקראת "פרוקא" לכסות שיער ראשן בפאה נכרית, ולצאת בהם לחצר שלהם ומחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים בלי כיסוי מטפחת על ראשיהן כלל... דמנהג דנדון דידן הוא קדמון מזה שנים רבות, יותר מארבע מאות שנה, והיו כמה רבנים מארי דאתרין ז"ל והיו רואים שכן נהגו ולא מיחו בידן כלל, וליכא למימר שגם המה בחכמתם טעו. וכסבורין היו דהוא מותר גמור, ולזה שתקו ולא מיחו, דחלילה לן לתלות בוקי סריקי בהו שטעו בדין ח"ו. וא"כ לא הוי מנהג בטעות כלל.

[כאן נכנס להאריך בענינים שונים, ומסיק] איך שיהיה הדרך לנדון דידן, כיון דאיכא סברא זו דהרב שלטי הגיבורים, ודאי יש ללמד זכות גם כן בנדון דידן להני נשי דנהגו לצאת בפאה נכרית, אפי' שיוצאים בה גם לרשות הרבים. דהגם דהבאים אחר שלטי הגיבורים [ב"ש ויעב"ץ] דחו דבריו וכו', מכל מקום הני נשי יש להם על מה שיסמוכו, דלא מפני שדחו הפוסקים סברתו נאמר דהרי הוא כמי שאינו וראוי לנו לבטל מנהגם, דעכ"פ מידי סברתו לא יצאנו, ואפשר וקרוב לוודאי דאם היה בחיים עודנה היה מתרץ בשופי כל מה שהקשו מהרי"ק ובאר שבע ושאר הפוסקים ז"ל...

ורואה אנכי דלא הרב שלטי הגיבורים לחודיה קאי בסברא זו להתיר פאה נכרית, אלא גם הגאון מור"ם ז"ל [הרמ"א] באורח חיים סי' ע"ה קאי כוותיה, דעל מש"כ מרן ז"ל שם דהבתולות שדרכן לילך פרועות ראש מותר לקרות ק"ש כנגדן, סיים עלה מור"ם ז"ל: והוא הדין השערות של נשים שרגילין לצאת חוץ לצמתן, וכ"ש שיער נכרית אפי' דרכה לכסות. עכ"ל. ועיין עוד שם בבאר היטב סי' ק' ח' משם עטרת

זקנים מש"כ עוד בזה. הרי דגם מור"ם והעט"ז פשיטא להו דשרי ללבוש פאה נכרית, דאם כן היה להם לומר דמיהו איסורא איכא. גם הרב באר היטב באה"ע סי' קט"ו ס"ק י' הביא דברי שלטי הגיבורים בסתם בלי שום חולק יעויין שם".

גם הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, בשו"ת "אור לציון" (חלק א' סי' י"א וחלק ב' פרק מ"ה הלכה ט"ז), פסק להתיר פאה נכרית ע"פ דברי הרמ"א באו"ח סי' ע"ה, וזה לשונו: "מרן בשו"ע (סי' ע"ה סעיף ב') כתב וזה לשונו, "שיער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות (קריאת שמע) כנגדו, אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר". וכתב ע"ז הרמ"א בהג"ה שם, "וכל שכן שיער נכרית (דמותר) אפי' דרכה לכסות. הגהות אלפסי החדשים". ע"כ. וכ"כ גם בדרכי משה... ומקורו מדברי שלטי הגבורים... ומשמע מדברי הרמ"א שמתיר לצאת בפאה נכרית אפי' לרשות הרבים במקום שרגילות בכך, וכ"כ הפרי מגדים (אשל אברהם אות ה') בדעת המגן אברהם (שם ס"ק ה'), שביאר דברי הרמ"א הנ"ל... והנה הגאון באר שבע (סי' י"ח) האריך לדחות דברי הש"ג מההלכה... ונראה לענ"ד ליישב בס"ד דברי הרמ"א... דהוא ז"ל לומד מדברי שלטי הגבורים דיוצאת לרשות הרבים בפאה נכרית לא חשיב פרועת ראש מהתורה, אבל לענין דת יהודית לא למד ממנו, אלא סמך על שיטתו ושיטת הרמב"ם ומרן בזה, שהדבר תלוי במנהג המקומות, וא"כ כיון שנהגו לילך כך גם ברשות הרבים, שוב לית בה אפי' דת יהודית".

הוכחות שהרמ"א התיר ברה"ר

והגר"א פולק כתב להוכיח באריכות שהרמ"א התיר ברה"ר, וכדעת כל האחרונים הנ"ל. וכתב דפירוש הרב אסולין בדרכי משה (דהיינו הפירוש המובא בספר הנ"ל, וכמדומני הוא הספר "דת משה ויהודית") דחוק הרבה יותר מפירושו בש"ג, שהרי הדרכי משה באה"ע כתב שמותר ללכת בחצר בפריעת ראש לגמרי, אפי' בשערה ממש כמבואר בגמ'. (ובש"ג כתב הנ"ל שאזיל לשיטתיה שפריעת ראש אסורה גם בחצר, אמנם כבר נתבאר שאין זה ש"ג אלא ריא"ז). ומתרץ הנ"ל שכאן בא לומר שאין בפאה בחצר אפי' מדת צניעות והידור. כי הטור (אה"ע סי' קט"ו) כתב "אבל במבוי שאינו מפולש או בחצר שאין רבים בוקעים בו לא תצא". וכתב עליו הבית יוסף, "ויש לתמוה על רבינו שכתב אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעים בו לא תצא, דמשמע לא תצא מבעלה ע"י כך, אע"פ שהוא דבר שאינו הגון, והא בחצר אפי' פריעת הראש ממש לית לן בה, ובמבוי שאינו מפולש נמי בקלתה מיהא לית לן בה". וכתב הדרכי משה, "ולוי נראה דוודאי אף רבינו בעל הטור מודה לדבר זה, וכ"כ לעיל סי' כ"א דאין איסור ללכת בפריעת ראש אלא דוקא בשוק, ולא נקט כאן לא תצא אלא למידק מינה דצניעות מיהא הוי, ששום אשה לא תראה שערה כלל אפי' בבית, וכמו שמצינו במעשה דקמחית, שזכתה משום זה שיצאו ממנה כהנים גדולים. ולשיטת הרב אסולין, ע"ז קאי הרמ"א בדרכי משה אורח חיים סי' ש"ג, ש"מותר" לאשה ללכת בפאה, היינו שעכ"פ בפאה נכרית אין חשש "צניעות" זה ושרי בחצר, אבל ברה"ר לא התיר הרמ"א.

ודבריו לא נראים כלל, שהרי:

א. לא שייך לכתוב "מותר" על פאה בחצר, שהרי מותר גם שערות עצמה. כי הרמ"א כתב כאן בסי' ש"ג לשון "ומותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית", והרי מותר גם שערות ממש, כמש"כ בדרכי משה אה"ע סי' קט"ו, "דאין איסור ללכת בפריעת ראש אלא דוקא בשוק, ולא נקט כאן לא תצא אלא למידק מינה דצניעות מיהא הוי", והיה לו להדגיש דבריו בסי' ש"ג ולומר שכוונתו שאין אפי' צניעות וחומרא והידור בפאה נכרית, והעיקר חסר מן הספר.

וכל הראשונים כתבו הלשון שמותר ללכת בחצר בפריעת ראש, עיין בבית יוסף (אה"ע סי' קט"ו) שכתב בשם הר"ן "שאין אשה נזהרת בחצרה", ובשטמ"ק בכתובות (דף עב:) כתב בשם תלמידי רבינו יונה "שרובן הולכות בחצרן בפירוע ראש", ועוד הביא שם בשם הריב"ש "שהרי כולן רגילות לצאת בחצר פרועות ראש". וא"כ איך יתכן שיכתוב הרמ"א "מותר לגלות פאה" וכו' בחצר, הרי גם שיער עצמה

מותר לגלות, ובזמנם לפני התגלות הזוהר כל או רוב בית ישראל הלכו בחצר בגילוי שיער לגמרי, והעיקר חסר מן הספר. והטור שלא כתב "מותר" וכתב "לא תצא", בא לרמוז שיש צניעות בדבר, אבל ודאי ששייך לכתוב בזה מותר כיון שהוא מותר מעיקר הדין.

ב. איך סמך הרמ"א לכתוב בפשטות באורח חיים דין כשכל כוונתו על סמך מה שיחדש באה"ע שיש "הידור" של קמחית, וסתם באו"ח את דבריו בלי שום הסבר שכוונתו להידור של קמחית, כאילו פשוט לכל אחד שיש דין הידור בצניעות של קמחית וחייבים להזכיר שעכ"פ בפאה ליתא דין זה. ואין דרכו של הרמ"א לדבר ברמזים, והדברים לא נראים כלל.

ועד כדי כך סבר הרמ"א שדין כיסוי בחצר הוא חומרא בעלמא, שהרמ"א לא ראה כלל צורך להביא ענין זה בשו"ע באה"ע, לא בסי' כ"א ולא בסי' קט"ו בהלכות צניעות ובהלכות פריעת ראש, והטעם כיון שהוא על צד המוסר ודרכי צניעות, ובשו"ע לא מביאים אלא דינים ע"פ הלכה. וכפי שמשמע בגמ', שבזמנם היו יחידים שנהגו כך אבל רוב העם לא הקפיד בכך. שהרי דין קמחית הוא חומרא בעלמא כמו שכתב הרמ"א בדרכי משה "ולא נקט כאן לא תצא אלא למידק מינה דצניעות מיהא הוי". וא"כ "תנא היכא קאי", ואמאי הוצרך להביא זה בסי' ש"ג, הרי כלל לא הוזכר איסור בזה אפי' בשערות עצמם, ומה צריך להתיר פאה.

ג. סתימת הדברים משמע ששרי בכל גוונא גם ברה"ר, (כמו שהבאנו לעיל להקשות על חידוש המחבר הנ"ל בדברי הש"ג), כי סתם דבריו וכתב "מותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית", ולא כתב שאיירי בחצר דוקא, ואיך יתכן לסתום דבריו כך כשכוונתו רק לחצר, הרי בכך נתן מכשול גדול לפני רבבות בני ישראל ובראשם כל גדולי ישראל שנגעו בסוגיא זו ו"טעו" אחריו, והבינו בפשיטות שהרמ"א התיר אף ברה"ר, כמו המג"א והפמ"ג ושו"ע הרב ומשנ"ב וכו'.

והנה בדעת הש"ג יאמר הנ"ל שכל הפוסקים לא ירדו לעומק דעתו משום שלא ידעו שהוא הולך לשיטתו שפריעת ראש בחצר אסורה, וכביכול אם הבאר שבע היה יודע זה ודאי היה מסכים עמו ולא היה חולק עליו, וכבר הארכנו בזה. אבל מה יכול הנ"ל לומר על דברי הרמ"א, איזה תגלית חדשה אפשר לומר בדעת הרמ"א שכל גדולי עולם אלו לא ידעו. ולומר שהמג"א התיר רק לענין ק"ש זה ודאי אינו, שהרי הביא ראיה ממתני' דחוטי שיער ושם איירי לענין יציאה לרה"ר, וגם הבאר שבע לא קאי על דין ערוה כלל.

ד. כמו שכתבתי לעיל, הרי הרמ"א בדרכי משה דקדק וכתב חידושו על דברי הטור המתיר "חוטי שיער", ולא כתב דינו על דין פאה נכרית שאסורה בשבת ביציאה לרה"ר (בטור הישן ציינו את אות ו' על דין פאה נכרית, אבל זו טעות וכמו שתקנו בטור החדש. גם בדרכי משה הארוך הציון הוא על דין חוטי שיער, וגם הפרישה הביא את הדרכי משה על דין חוטי שיער), והרי חוטי שיער שרי אף ברה"ר ועל זה כתב קאי הרמ"א וכתב שפאה שרי. ואיך יתכן שכוונתו בחצר. גם בדרכי משה הארוך כתב דבריו על דין חוטי שיער, וגם הפרישה כנ"ל, ודין פאה נכרית מובא הרבה אחר כך.

ה. בהמשך דבריו דאין בזה שיער באשה ערוה, ודאי כוונתו בזה שאין כאן את האיסור הגמור לקרוא ק"ש כנגד שיער, וא"כ קשה איך כורך הוא חומרות (שמותרת בפאה בחצר) עם איסורים בחדא מחתא.

ו. הנה הרמ"א לא הביא כלל בשו"ע את דין ההידור של קמחית, ושתק לסתימת המחבר ששרי לילך בחצר בפריעת ראש, ולא הגיה עליו כלום (עיין שו"ע אה"ע סי' כ"א סעיף ב' וסי' קט"ו סעיף ד'), ולא הטריח עצמו לומר שעכ"פ יש כאן ענין "צניעות" דקמחית. והטעם פשוט, כיון שאין דרכו להביא ענייני "הידור" וצניעות על דרך החסידות והמוסר כמו הנהגת קמחית, שמצד הגמ' הוא היתר גמור. וגם בדרכי משה לא הביאו אלא ליישב דברי הטור שהב"י תמה עליו, וביאר שכוונתו לרמוז בדבריו לקמחית. וא"כ לא מובן לדברי הנ"ל, מדוע בסי' ש"ג הוצרך להביא חומרא זו, ועוד שחידש שם חידוש גדול, שבפאה אין חומרא זו, ותנא היכא קאי, הרי עיקר דין זה עוד לא כתבו, וא"כ איך כתב את ההיתר

בפאה. איברא שהביא זה בסיי ש"ג שבו עסקינן "במה אשה יוצאה", ואיך שיידך לפרש שהדי"מ קאי לענין קריאת שמע בלבד.

ז. בדרכי משה סיי ע"ה, אחר שכתב לפסוק ששיער באשה ערוה לענין קריאת שמע (דלא כהרמב"ם), כתב "ועיין לקמן סיי ש"ג, כתבתי דשערות תלושות שלובשות נשים כדי שתיראה בעלת שיער אינן ערוה". ולדברי הנ"ל לא מובן היכן כתב בסיי ש"ג שאינן ערוה, והרי איירי שם רק לענין פריעת ראש שמותר לצאת רק לחצר, והיכן כתוב שם שאינן ערוה לגבי ק"ש (שלדברי הנ"ל הם שני דינים נפרדים), אדרבה מהא דאסור לצאת לרה"ר יש לאסור בפשטות גם לענין ק"ש, ככל שיער שמותר בחצר ואסור ברה"ר ואפי' הכי אסור לענין קריאת שמע.

והנה היעב"ץ בספרו "מור וקציעה" (על השו"ע סיי ע"ה) כתב "שאפשר לומר" שהרמ"א התיר פאה נכרית רק לק"ש ולא ברה"ר, וחולק בזה על המג"א שפירש כוונת הרמ"א אף ברה"ר. והוסיף וכתב ראייה לכך, תדע דהא לא מיייתי לה באה"ע, לא בסיי כ"א ולא בסיי קט"ו. ורק בדרכי משה הביא דין הש"ג שהתיר אף ברה"ר, ולא בשו"ע.

והנה מלבד שכל הגדולים שלפני היעב"ץ (שחי כמאתיים שנה אחר הרמ"א) הבינו שלא כדברי היעב"ץ ופירשו דברי הרמ"א שמתיר אף ברה"ר, וכגון המג"א, המקור חיים (לפי הפירוש הנכון בדבריו, ראה להלן), עטרת זקנים, באר היטב (או"ח סיי ע"ה ואה"ע סיי קט"ו), מחצית השקל, פרי מגדים, הגר"א (שהביא ראייה לרמ"א ממתני' דשבת, ולענין שיער באשה ערוה אין שום ראייה משם), כולם הבינו בפשטות ברמ"א אף ברה"ר. גם בשדי חמד הביא שה"כפי אהרן" תמה על היעב"ץ וכתב שפירשו ברמ"א דחוק.

וכן כתבו האחרונים, שפירוש היעב"ץ הוא דוחק גדול, מפני כמה וכמה טעמים:

א. כמו שהקשה ב"בית אהרן" (קריספין, אה"ע ד' ל"ט), שהרי בדרכי משה סיי ש"ג ודאי התיר אף לצאת לרה"ר, שהרי איירי שם במה אשה יוצאה. והביא שם בפשיטות את דין הש"ג, וא"כ לא מסתבר שיפסוק כוותיה בדרכי משה, ויחזור בו ברמ"א. ובכלל, הרבה הלכות מביא בדרכי משה ולא בשו"ע, ומעולם לא שמענו שכיון שלא הביא בשו"ע הרי זו ראייה שחזר בו. והטעם שלא הביאו בשו"ע סיי ש"ג, כיון שכבר הביאו בסיי ע"ה בשו"ע ולא הוצרך להביאו שוב בסיי ש"ג, שכלל לא איירי בענין הלכות פאה נכרית, לא לענין ק"ש ולא לענין אחר. אבל כיון שהביאו בסיי ע"ה וסמך ידו על סברת הש"ג, פשוט שכוונתו לכל מילי לפסוק כוותיה.

ב. ועוד, שהרמ"א בעצמו בסיי ע"ה ציין לדבריו בסיי ש"ג, ושם איירי בענין יציאה לרה"ר ללא קשר לדין קריאת שמע.

ג. גם בסוף ההגה בשו"ע כתב הרמ"א את המקור לדבריו, "הגהות אלפסי החדשים", והרי הש"ג כתב להדיא את דבריו לא רק לענין קריאת שמע, ודוחק גדול לומר שכוונתו לפסוק כש"ג רק לענין ק"ש ותו לא.

ד. והרי לשון הרמ"א בסיי ע"ה סעיף ב', "הגה: והוא הדין השערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן, וכל שכן שיער נכרית, אפי' דרכה לכסות". והיינו אחר שכתב שמותר לקרות ק"ש כנגד שיער היוצא מצמתן, שזה מותר אף ברה"ר, כתב "וכל שכן" שיער נכרית, היינו שזה יותר פשוט להיתר משיער היוצא מצמתן, וא"כ כמו ששיער היוצא חוץ לצמתן מותר אף ברה"ר, מותר פאה ברה"ר מכל שכן.

ה. גם מלשונו "אפי' דרכה לכסות", משמע שכ"ש אם אין דרכה לכסות, א"כ להדיא שמותר "לא לכסות" ולא רק לענין ק"ש מותר (וראה להלן את הביאור בדבריו במש"כ "דרכה לכסות"). ולכן המג"א ושו"ע הרב והמשנ"ב נקטו בפירוש להלכה דלא כיעב"ץ, והיה פשוט להם שהרמ"א התיר גם לענין פריעת ראש ולא רק לענין ק"ש.

ולגבי שאלת היעב"ץ אמאי לא הביאו הרמ"א באה"ע, באמת יש לשאול שאלה זו גם על דין "שיער היוצא חוץ לצמתן" שבזה ודאי התיר הרמ"א אף לצאת לרה"ר, ואמאי לא הביאו הרמ"א באה"ע. והביאור הפשוט בזה, שהרי דין זה של פאה נכרית אינו גמ' או רמב"ם שיש להקשות למה השמיטו, אלא הוא חידוש של השי"ג שהיה בן דורו של הרמ"א, (ואפי' אם הרמ"א לא היה מביאו כלל, עדיין לא היה זה ראייה שלא סבירא ליה כוותיה, שהרי היו הרבה שותי"ם שהרמ"א ראה, ולא הכל הביא בחיבורו), ואין הרמ"א מלקט את כל החידושים שיש בהלכה, ועכ"פ ודאי סגי במה שהביאו כבר באורח חיים. ובוודאי חידוש של בן דורו אין לרמ"א לחזור ולהביאו כמה פעמים שוב ושוב בכל מקום שיש לו שייכות לזה, שאין זה גמ' או ראשונים שכ"כ חשוב לחזור עליהם.

ומה שהביא הרב אסולין שכן כתבו הפני יצחק והחקל יצחק (שחיו לפני שמונים שנה בערך), אינו נכון, כי הפני יצחק כתב זה רק דרך הוה אמינא, "אולי" השי"ג איירי בחצר, אבל חזר בו מיד, ולהלכה מסיק להדיא שמותר אף ברה"ר. ובשו"ת הסבא קדישא האריך לחלוק, וכנראה כוונתו על דברי הפני יצחק ע"ש. גם החקל יצחק כתב זה ע"פ מש"כ שהרמ"א אוסר פריעת ראש בחצר, והרי זה אינו.

ואני הקטן מוסיף, דיש עוד שכתבו בשם "תשובה מאהבה" (ח"א סי' מ"ח), שהשי"ג לא דיבר בפאה המכסה את השיער אלא בפאה המכסה את שיער הצדעים, וגם זה אינו כי כתב זה בדרך "אפשר" ולא קבע מסמרות, וזה לשונו שם: "דרך כלל, "אם" היתה כוונת השי"ג על פאות נכריות היוצאות חוץ לצמתן... אין מקום כלל לכל השגות שהשי"ג עליו... וגם בעל פרי מגדים שהבאתי, "אפשר" לא הקיל אלא על פאה נכרית כזו". עכ"ל. וכן מביאים עוד בשם ספר "פרדס הבינה", וגם זה אינו, כי רק בסוף תשובתו הביא את ה"תשובה מאהבה" הנ"ל וכתב ש"יצא לדון בדבר חדש", וכתב שלדעתו של התשובה מאהבה יהיה הביאור בשי"ג כך, אך הוא לא סבר כדרך מחודשת זו שאינה מתקבלת על השכל הישר, וגם היעב"ץ לא למד כך.

פסיקת ההלכה לא תלויה בביאור הסוגיא

ומרן הגאון רבי שלום משאש, בשו"ת שמש ומגן, כתב ליישב קושית הרב אסולין (שהבאנו בפתיחת הדברים) בדרך אחרת לגמרי, ע"ש (בחלק ב' אה"ע סי' ט"ו והלאה). ולא היה צריך לכל זה, אחר שכבר הובאו תירוצים פשוטים באחרונים, וכנ"ל. ומכל מקום יש לזכור כי לדינא אין נפק"מ בכל זה, כי הראיה שהביא השי"ג היא בגדר "סמך" בעלמא (כלשונו), ולא על זה בנה יסודו, אלא על הסברא הפשוטה שגזירת הכתוב איירי בגילוי שיער טבעי ולא בשיער תלוש שהוא כבגד בעלמא, ואין בפאה משום גילוי הראש, וסברא זו ביאר הגאון רבי גבריאל ציננער שליט"א (שם), וזה לשונו:

"עוד יסוד חדש למדין מדברי השי"ג, שכתב שיער באשה ערוה היינו דוקא כשנראה הבשר עמהן אבל השערות לעצמן אינן ערוה כלל, והביא ראייה מרש"י בברכות ולכאורה כוונתו סתומה. אולם איתא שם בפרק מי שמתו (דף כד.) "שיער יוצא בבגדו מהו", ופרש"י שנקב יש בבגדו כנגד זקן התחתון ויצא מן השיער דרך הנקב מהו, מי הוי ערוה לקרות ק"ש נגדו או לא. ולכאורה למה מבעיא ליה דוקא ביוצא דרך הנקב, ולא בשיוכל לראות שם דרך הנקב כשבגדו מגולה, אלא על כרחך דזה פשיטא ליה דבנראה השיער עם הבשר דהוי ערוה, רק בשיער לבדו מבעיא ליה, ומסיק דליכא שום ערוה בשיער לבד כדאיתא התם, וכ"כ החזו"א באורח חיים (סי' ט"ז סק"י) בקיצור הדברים ע"ש. ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז אה"ע סי' ט"ז) הוסיף לבאר טעם בדבר, דקים להו לרבנן שאין היצה"ר שולט אלא בדבר הדבוק בגוף האשה עצמה, היינו בדבר הדבוק בגוף הערוה עצמה, דאין שליטה ליצה"ר אלא בדבר שיש לו נפש חיונית לא בדבר שאין לו נפש חיונית. ולכן בנתלש מגוף האשה דניטל ממנו נפש החיונית, הרי פקע ממנו אותה ערוה שהיתה עליו בזמן שהיה דבוק בגוף האשה, דהרי הוא כפגר מת שאין להיצה"ר שליטה בו, הרי לא יבוא לידי הרהור".

שיער תלוש הרי הוא כבגד

וכן כתב הגאון רבי וואלף ברייער זצ"ל, אב"ד דק"ק טאב והגליל, בשו"ת "נחלת בנימין" (סי' כ"ו), וזה לשונו: "הנה הרמ"א כתב בסי' ע"ה ובדרכי משה שם, וגם בסי' ש"ג, פאה נכרית מותר לגלותה, לא שנא אם היא משיער חברתה או משערותיה, דאין שיער באשה ערוה אלא דוקא אם השערות דבוקות בבשרה, אבל לא אם הם תלושים והיא לובשת לקישוט שתהא נראית בעלת שיער, ע"כ... ויש להמתיק טעמא דהגהת אלפסי שהובא בדרכי משה וברמ"א הנ"ל, דהנה אי לאו דגלי לן קרא דשיער באשה ערוה, הוה אמינא דאין לחוש כלל לשערותיה, אלא משום דמשבח לה קרא שמע מינה תאוה היא, עיין ברש"י ברכות ד', ובקרא כתיב שערך כעדר העזים, וקרא מקלס צוהר וזיו השערות כשיער העזים, ושערן מבהיק מרחוק, עיין רש"י שיר השירים. וכל הקילוס הוא בעודן מחוברת בבשרה, דוגמת שערות העזים, וכל זמן שהשערות מחוברות מקרי "שערך" ותאוה המה לעיניים, אמנם אם פאה נכרית על ראשה לא הוי קילוס. וכן אם השערות תלושין, אף שחוזרת ומתקשטת בהם, מכל מקום שוב לא תאוה היא וליכא שבח ולא מקרי ערוה, כך נראה לענ"ד והבין".

איסור התורה אינו כדי שלא להראות יופייה

וראה מש"כ הגאון רבי יצחק עבאדי שליט"א, ראש כולל אוהל תורה, בשו"ת "אור יצחק" (אה"ע סי' ג'), וזה לשונו שם: "ובענין פאה נכרית לאשת איש אי שרי או לא, הנה לפי מה שכתבנו שכל הטעם של כיסוי הראש הוא שלא תיראה מנוולת, וא"כ בפאה נכרית הרי היא מקיימת מצוות הכיסוי שאינה נראית מנוולת, ואדרבה פאה נכרית הרי היא כקליעה, ובקליעה כבר הבאנו ראייה מהגמ' לעיל דזה נוי לאשה והיפך מניוול. ואף שמשמעות כמה ספרים נראה שטעם כיסוי הראש הוא כדי שלא להראות יופיה, הנה הוא טעות גמור, ומזה יצא להם שאם היא לובשת פאה נכרית יפה זה עוד יותר גרוע, וההיפך הוא האמת.

והנה כתוב מפורש בגמ' (שבת צה.). ויבן ה' אלהים את הצלע, מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה אל האדם, ע"כ. הרי דהשערות כשהם קלועות הוי נוי, והרי היא מקיימת שני דברים, גם כיסוי הראש וגם שתיראה נאה, וכמו אלה שמכסות ראשיהן במטפחת או בכובע, וכידוע שגם באלה יש מכל המינים, יפים יותר ויפים פחות, ובוודאי שלא יעלה על הדעת לומר לאשה ללבוש מה שפחות יפה, וכל אשה עם הטעם שלה, והרי כל בנות ישראל בנות מלכים הן וראויות הן לאיצטלה היפה ביותר.

ואף שיש פאה נכרית כזאת שבאמת האשה נראית בהם מנוולת על ידה, באופן שהשערות מפוזרות לכאן ולכאן ולכל ד' רוחות השמים, מ"מ הרי את ראשה היא כיסתה, והרי היא כלובשת בגד שמנוול אותה [שהרי אין זה שיער מחובר], וזה לא נוגע לדין כיסוי הראש". עכ"ל.

רוב הפוסקים יחזרו בהם בימינו

ורוב האחרונים שחלקו על הש"ג לא פלפו בראיות מהגמ', אלא חלקו עליו מסברא, דיש לאסור יציאה בפאה משום מראית העין, או משום בחוקותיהם לא תלכו, ועוד טעמים. וטעמים אלה אינם שייך בימינו, דרוב הנשים החרדיות יוצאות בפאה, וכמו שכתבו כמה וכמה אחרונים, ונביא כמה מהם.

מין הגאון רבי שלום משאש כתב בשו"ת "שמש ומגן" (שם): "רוב הפוסקים המחמירים היינו משום דת יהודית ומראית העין וכו', וזה היה קודם התפשטות המנהג בכל העולם. וכמו שכתבו בדבריהם 'אם תימצא אחת בעיר בטלה במיעוטה'. לא כן היום שכולם פרצו גדר ונעשה מנהג פשוט, וגם המחמירים יחזרו בהם להתיר, ונמצא רוב הפוסקים לצד ההיתר".

"יפקחו עיניהם להעמיק ולדעת האמת"

וכתב עוד שם, וזה לשונו: "רבני ודייני הספרדים ואבות בתי הדין בארץ ובחול", כולם נשיהם יוצאות בפאה נכרית, ורק מעט מזעיר מהאברכים הספרדים של היום, או מחמת עניים או מחמת תמימותם, קיימו "ויאמר לאוסרים ה' עמכם" ונמנעו מזה, ומובטחני שעוד זמן גם הם יפקחו עיניהם ודעתם יחזרו ללבוש פאה נכרית". ובתשובה שכתב לאחר מכן, ביאר את כוונתו בדבריו הנ"ל: "וזהו שאמרתי

שהתלמידים הם תמימים... נתכוונתי לומר שעדיין לא הגיעו להכריע בעניני הלכה, וכל מה שאומרים להם קדוש. ואמרתי, שבעוד זמן יפקחו עיניהם להעמיק ולדעת האמת לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ויבואו גם להתיר, ויעמיקו לראות שכל טעמי האוסרים פג טעמם ונס ליחס".

כיוצא בזה כתב הגר"מ גרוס שליט"א בספרו "אום אני חומה" (דף צ"ד), וזה לשונו: "רבים האוסרים הוא משום מראית העין, והוא לפני שנתפשט לבישת הפאות. וגם טעם האוסרים שיסבור שהוא שערות ויבוא לידי הרהור, ליכא כיום".

רוב הטעמים אינם שייכים בזמננו

וכן כתב הגאון רבי גבריאל ציננער שליט"א (שם): "שיטת הפוסקים המחמירים הוא או בשביל חשש מראית העין או משום שהם משיער המת שאסור בהנאה או משום הרהור או משום דת יהודית או משום חוקות הגויים, וא"כ בזמננו שנתפשט שבנות ישראל הכשרות הולכות בפאה נכרית, והקלות דעת וכל שכן נכריות אינן הולכות רק בגילוי שערות ממש, לא שייך כל החששות. ומה שהביא רשימות של כמה גדולים שאסרו, טעם של רובם לא שייך בזמננו".

מטעה את הרבים!

והגאון רבי חיים ישראל פסח פיינהנדר זצ"ל, לשעבר רב ומו"צ בנתיבות ואח"כ רב ומו"צ בשכונת רוממה בירושלים, בספרו "אבני ישפה" (חלק ה' סי' קמ"ה), כתב: "כיום נעשה מצב שרוב הנשים לובשות פאה נכרית, ואם כן ודאי שלא שייך לומר שיש כיום ענין של מראית העין, שהרי יודע כל אדם שיש כאן פאה נכרית. ודבר זה דומה לתחילת השימוש בשעון שבת, שבתחילתו היתה מראית העין שאנשים חשבו שהוא מכבה או מדליק האור בשבת, אבל אחר שהתפשט הדבר שוב אין מראית העין, כי הוא דבר שרוב בני אדם עושים, ולא שייך בזה ענין של מראית העין. וכן הדבר בענין הפאה הנכרית... בזמננו הדבר ברור שהוא נפוץ ביותר, ולא שייך כלל מראית העין, וממילא גם הבאר שבע שאסר הפאה הנכרית, היה מודה אם היה רואה המצב שנוצר בימינו... בזמננו יש מודעות רחוב שבני אדם תולים ברחובות על האיסור של הפאה הנכרית, וכמה הדבר חמור. אבל כפי מה שהוכחנו שכיום הדבר ברור שאין כאן מראית העין, לא שייכים דברי הפוסקים שאסרו הפאה משום מראית העין, כי היום השתנתה המציאות. ולכן מי שתולה מודעה על חומר האיסור, הוא מטעה את הרבים, כי יש על מה לסמוך".

הגאונים שאסרו היו מצטרפים להתיר

וכן כתב הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, בשו"ת "דת והלכה" (סי' א'): "ויש בזה צורך היום להתיר הדבר לספרדים ותימנים, שאם נעמוד לאסור להו פאה נכרית, יכשלו רובן ככולן של הצעירות במטפחת למחצה לשליש ולרביע ורחמנא ליצלן, דהוה גם לדידהו איסור חמור טפי וכמש"כ, ולכן אנן שליחותייהו דקמאי עבדי לצורך השעה להתיר פאות, שיש בזה צורך ודת יהודית יותר מגילוי שערות במקצת. ואין ספק בחשש כהאי גוונא היום בעוונותינו הרבים, והגאונים שאסרו היו מצטרפים להורות כדברינו וזה פשוט".

"נפרץ בעת ההוא"

וגם הגאונים בעל שו"ת "שואל ומשיב" ובעל "מאמר מרדכי" בספרם "מגן גיבורים" (או"ח סי' ע"ה), כתבו להתיר פאה נכרית, על אף שהם נכדי מהר"י קצנלנבוגן שהיה ראש וראשון לאוסרים, וביארו שמהר"י אסר רק בזמנו ובמקומו, שהיה זה בגדר פירצה חדשה. וזה לשונם שם: "וגם זקנינו שהאריך בפסק הלז, בלי ספק שכוונתו היתה לשם שמים, בשביל שראה שנפרץ בעת ההוא".

ראיות האחרונים לדעת הש"ג

והאחרונים הביאו ראיות נוספות להשי"ג, ונביא כמה מהם. הפמ"ג באו"ח סי' ע"ה כתב: "וקצת דמדומי ראייה מכתובות (דף עב.) וראשה פרוע דין תורה, ולא מוקי בפאה נכרית ודת יהודית, שמע מינה דלית בה דת יהודית, ושרי" (אשל אברהם ס"ק ה').

והגאון רבי שמואל הלוי קעלין זצ"ל, בספרו "מחצית השקל" (על המג"א סי' ע"ה ס"ק ה'), כתב: "וכל שכן וכו'. יוצאה אשה וכו'. דכל דבר חשוב או דמהדק ואין מי טבילה נכנסין בהם אסורה לצאת בהם בשבת, דהיכי דחשיב חיישינן דלמא משלפא ומחוי לה לחברתה ומייתי לה ארבע אמות ברשות הרבים, וכן אי מהדק, דלמא תצטרך לטבילה ותצטרך להסיר ומייתי לה ד' אמות, אבל חוטי שיער דלא מהדקי וגם אינן חשובין מותרת לצאת בהם. אבל אין מזה כ"כ ראייה למגן אברהם, דלמא מיירי תחת הסבכה והם מכוסים. ועיקר ראייתו מסיפא דילדה לא תצא בשיער של זקנה דלמא מחכי ותסירן מפני הבושה ומייתי לה ד' אמות, ועל כרחך במגולה מיירי, דהא חיישינן דמחכי עלה".

והגאון המקובל רבי אברהם מיוחס זצ"ל, מרבני ירושלים, בשו"ת "שדה הארץ" (חלק ג', יו"ד הלכות נדרים סי' י'. נדפס בשנת תקמ"ח), הביא את דברי השי"ג וחיזק את ראייתו מהגמ': "דמכאן יש היתר כמו שכתב בגליון [בעל השי"ג], דמדקאמר בשי"ס [נזיר כח:] ולתנא קמא אפשר בפאה נכרית, הרי מזה נשמע להדיא דמותר לנשים נשואות לתת שערות בראשיהן".

והגאון רבי שלמה הס זצ"ל, אב"ד ור"מ דק"ק דרעזניץ, מגדולי הונגריה בזמן הכת"ס, בשו"ת "כרם שלמה" (בחלק אה"ע סי' צ"א), כתב: "מה שבדק לן בקושיה אחת, והיא במסכת כתובות דף ס"ו ע"ב במעשה דר' יוחנן בן זכאי, שהיה רוכב על החמור, ראה ריבה אחת וכו', כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה וכו', והאיך עברה על איסור דאורייתא כמו דאיתא שם דף ע"ב ע"א, דראשה פרוע דאורייתא.

נראה לי פשוט דפנויה היתה, ולשון ריבה אחת משמע פנויה, ופנויה מותרת כדאיתא באו"ח סי' ע"ה, ויעויין שם במג"א שכתב דרק מדת חסידות היא בפנויה שלא לילך כן, לזאת עשתה האי ריבה שפיר בראותה שבא ריב"ז להתעטף בשערה, להראות מדת חסידות. אך זה אינו, דהלא כתוב שם מפורש ששאלה ריב"ז ממון של בית חמיך היכן הוא, וא"כ משמע דנשואה היתה, ואף אם מת הבעל לענין זה דינה כנשואה, עיין ב"ש אה"ע סי' כ"א ס"ק א', ובח"מ ס"ק ב', וכתב שם הדגול מרבבה דכן משמע בירושלמי פ"ב דכתובות סוף הלכה א', וא"כ י"ל דאף אם היתה אלמנה מן האירוסין ולא נבעלה, עם כל זה אסורה לצאת פרועת ראש.

לכן נראה לי דמיירי בפאה נכרית, עיין בנזיר דף כ"ח ע"ב, ובגליון השי"ס שם, ואף דהלשון נתעטפה בשערה משמע דהשיער שלה מגופה הוי, יש לומר דאין הכרח, דאף אם קנתה מאחרים שלה מקרי. ויותר מזה לפי מש"כ בספר תשובה מאהבה ח"ב סי' ע"ה, שעיקר איסור של שיער אשה הוא כל זמן שהוא דבק בבשרה בתולדה, אבל אחר שנתגלחה שלה ושל חברתה שווין, שייך יותר הלשון נתעטפה בשערה, דהיינו שגלחה מקודם השיער ועשתה סבכה אחת, וזה דלא כעטרת זקנים באו"ח סי' ע"ה עיין שם [שכתב דלפי הלבוש אסורה ללבוש פאה משיער עצמה, והתיר רק שיער חברתה].

והגאון רבי יהושע שלמה ארדיט זצ"ל, ר"מ דק"ק איזמיר, בספרו "חינא וחיסדא" (למסכת כתובות סי' ע"ב) כתב:

"כיון שראתה אותם נתעטפה בשערה וכו'. אע"ג דקיימא לן שיער באשה ערוה, וא"כ היאך היתה הולכת כן בשוק וברחובות? וגם גדולי העיר, ובפרט ריב"ז ותלמידיו, איך לא הוכיחו אותה על זה? ואולי ההיא שערה, לא היו דבוקות בבשרה, אלא היו תלושות, "לא שנא דידה ולא שנא דחברתא" [לשון השי"ג והרמ"א], דהיינו פאה נכרית, דכהאי גוונא מותר כמש"כ השלטי גיבורים ז"ל בשבת פרק במה אשה, אמתני' דיוצאת אשה בחוטי שערה וכו' ע"ש, הביא דבריו הכנסת הגדולה והרב יד אהרן ז"ל באה"ע סי' כ"א, ע"ש, והמג"א והעטרת זקנים ז"ל באו"ח סי' ע"ה ע"ש, ומכאן סייעתא לדבריו. אלא דקשה לדברי הרב באר שבע ז"ל (דף צ"ג), דחלק על דברי השי"ג הללו והעלה לאיסור, וכמו שהביאו הכנסת הגדולה והמגן אברהם שם... וגם אין לומר דאיירי בשיער היוצא חוץ לצמתו, דמותר, כמש"כ מור"ם ז"ל שם

באורי"ח סעיף ב' בהגהה, דמסתמא ההוא שיער מעט מזעיר נינהו, ולא שייך ביה עטיפה. ובפרט דקשה להזוהר ז"ל פרשת נשא, דמחמיר טובא בזה בכל ענין, כמש"כ המג"א שם. אלא דאי להזוהר"ק יש לומר דמדת חסידות שנו שם, אבל לדברי הבי"ש קשה" [דאי אפשר לתרץ דמיירי בפאה נכרית, שהרי אסור הדבר לשיטתו].

וגם הגאון רבי מיכאל זאב זאבאצקי זצ"ל, אב"ד דק"ק פראשאוויץ, בספרו "מתנה טובה" (שבת ס"ד ע"ב. נדפס בשנת תרס"ח) פלפל בכל הנ"ל, וכתב:

"במשנה, יוצאה אשה בחוטי שיער וכו', בכבול ובפאה נכרית לחצר וכו'. השלטי גיבורים האריך להוכיח מכאן דהיתר גמור הוא לנשים לצאת בפאה נכרית על ראשן עשוי משערות תלושין, בין משלה בין משל חברתה ואין בזה משום גילוי שיער או פריעת הראש, דזה ל"ה רק בשערותיה המחוברין בגופה. משא"כ בתלושין, ליכא שום איסור, ע"ש שהאריך בראיות, והובא גם כן בדרכי משה אורח חיים סי' ש"ג אות ו', וברמ"א אורי"ח סי' ע"ה, וע"ש במג"א שהבי"ש חולק על השי"ג. והמג"א דחה דברי הבי"ש והסכים להשי"ג, ועיין בעטרת זקנים שם ובפרי מגדים ושאר אחרונים, ועיין ג"כ באה"ע סי' קט"ו בבאר היטב ופתחי תשובה.

ובשאלת יעב"ץ ח"א סי' ט' לא ראה דברי השי"ג דכאן, והפוסק הנ"ל רק הביא מש"כ השי"ג בהגהות לש"ס נזיר דף כ"ח וזה לשונו, נראה לי מכאן היתר לשערות שנשים נושאות נושאות בראשיהן, יהושע בועז. עכ"ל. והוא ז"ל חלק עליו, דבבית ובחצר וודאי דשרי דלא גרע מקלתה, ולדעת תוס' אפי' בשערה שרי דאם לא כן לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה, וכ"ש פאה נכרית. וברשות הרבים ולמעלה מקושרים בגלוי ודאי אסור, דלא עדיפה מקלתה דאסור משום דת יהודית כדאיתא בהמדיר. ולבסוף כתב וזה לשונו, והיינו דתנן במה אשה יוצאה בכבול ובפאה נכרית לחצר, וברישא דבכבול לרשות הרבים לא תצא, לא תנן התם פאה נכרית, משום דבלאו הכי אסורה לצאת בה לרשות הרבים. ולא איצטריך לאשמעין דלא תצא בה בשבת, אלא בסיפא דבחצר מותרת, צריכה למימר דבחצר שריא אפי' בשבת ודו"ק, ואע"פ שהתוס' לא כתב כן שם, ע"ש בפירוש המשנה לשם. עכ"ל.

ובח"ס כאן, הביא דבריו בפירוש המשנה בלח"ש, שהשיג על התוס' לעיל (דף נו:): בד"ה אי כבלא דעבדא, שהקשו אמאי לא תנא ברישא פאה נכרית בהדי כבול, דלא תצא לרה"ר. ותירצו, דמילתא דפשיטא הוא דוודאי שלפא לה, דמחכו עלה ע"ש. והוא ז"ל השיג על קושייתם כנ"ל, דפאה נכרית לרה"ר אפי' בחול אסור ולא אצטריך למתני דאסור בשבת. גם מה שתירץ דפשיטא דשלפא, כתב דזה אינו דוודאי לא שלפא, דלא מגליא שעה ברה"ר, ע"ש.

ולענ"ד דברי התוס' והשי"ג והפירוש הנ"ל נכונים וברורים, ודברי הגאון יעב"ץ ז"ל תמוהים. דמבואר בהדיא בש"ס כאן לענ"ד דמותרות לצאת בפאה נכרית אפילו לרה"ר, דהא איתא בגמ' אמר רב, כל שאסרו לצאת בו לרשות הרבים, אסורה לצאת בו לחצר, חוץ מכבול ופאה נכרית וכו'. ורב מאי שנא הני, אמר עולא כדי שלא תתגנה על בעלה. וכן הוא ברמב"ם וטושי"ע וכל הפוסקים ע"ש. ואם איתא דבפאה נכרית אפי' בחול אינה יוצאת בו לרה"ר, מפאת איסור פריעת הראש, אי"כ מאי קאמר השי"ס מאי שנא הני, והא בפאה נכרית ליכא חשש, דאם תצא בו לחצר תצא בו לרה"ר, דהא בפאה נכרית אף בחול אינה יוצאת לרשות הרבים. וגם למה לי טעמא דעולא, כדי שלא תתגנה על בעלה, והא בלאו הכי שריא כנ"ל. ועל כרחך כדעת התוס' ושלטי גיבורים ופוסקים הנ"ל, דבחול שריא לצאת בו לרה"ר ושפיר הוי אסורה לצאת בו לחצר בשבת, אי לאו טעמא דעולא. וגם מדברי רב גופא מבואר כן, שאמר כל שאסרו לצאת בו לרה"ר וכו' חוץ מכבול ופאה נכרית, הרי דפאה נכרית אסרו לצאת בו לרה"ר מצד איסור שבת.

גם מגופא דמתניתין מבואר כן, דאי נימא כדברי היעב"ץ ז"ל, דמשום הכי לא תנא ברישא דבפאה נכרית לא תצא לרה"ר, משום דבלאו הכי אסורה אף בחול משום פריעת הראש כנ"ל, אי"כ למה תנא בסיפא דמותרת בפאה נכרית בחצר, פשיטא, איזה הוה אמינא היתה דאסורה, כיוון דליכא גזירה אטו

רה"ר כנ"ל. בשלמא כבול איצטריך לאשמעינן דלא, גזירה אטו רה"ר, משא"כ פאה נכרית. ועל כרחך כדעת התוס' ופוסקים הנ"ל, וזו ראייה שאין עליה תשובה לענ"ד. ותימה על הגאון הנ"ל שלא נחית למה שכתבתי.

ומה שכתב על תירוץ התוס' הנ"ל שכתבו דודאי שלפא, והקשה דהא ודאי לא שלפא דלא מגליא שעה, נראה לי דלא קשיא מידי, דיש לומר כדרך הנושאות פאה נכרית על ראשן שמכסות שערותיהן באיזה סבכה, ועל הסבכה נותנות הפאה נכרית, ואין הסבכה נראית מתחת הפאה נכרית, דבלאו הכי בודאי גם לדעת התוס' ופוסקים הנ"ל אסורה לצאת בו לרה"ר דלא עדיפה מקלתה כמש"כ היעב"ץ וכמו שאבאר. ומשום הכי שפיר תירצו התוס' דודאי שלפא, דהא לא מגליא שעה, דהסבכה עדיין על ראשה".

והגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, כתב בשו"ת "אגרות משה" (אה"ע חלק ב' סי' י"ב): "אף דאיכא מאן דחושש לאסור פאה נכרית משום מראית עין... מ"מ רוב רבותינו וגם מאלו שסומכין עיקרי ההוראה עליהם מתירים, והם הרמ"א שם ובסימן ש"ג בדרכי משה, והמג"א והפמ"ג, וכן משמע גם מהגר"א שסובר כן, שלא אסרו בזה משום מראית העין. וכמעט שמוכרח מהגמ' פרק במה אשה, שאם איירי דיוצאה בפאה נכרית דוקא במכוסה, לא היה שייך לומר דעל שערות זקנה לילדה ניחוש למחכו עלה".

וכן הגאון רבי חיים כסאר זצ"ל, מגדולי חכמי תימן בדורנו, בשו"ת "החיים והשלום" (אבן העזר סי' ג') כתב שאין איסור לנשים ללבוש פאה, והוכיח כן מהגמ': "לענין פאה נכרית אין בה איסור מצד עצמה, אלא שיש מחמירין לענין שבת שלא לצאת בה לרה"ר כמו שכתב מרן ז"ל בסימן ש"ג. דאם איתא דאסורה מצד עצמה, למה אמרו חז"ל יוצאה אשה בפאה נכרית לחצר, תיפוק לי דאסורה מצד עצמה. אלא ודאי אין בה איסור מצד עצמה, וכמו שכתבתי לעיל לענ"ד. וזה שהורה שאיסור חמור הוא וכו', הפליג על זה יותר מדאי. ולפיכך לא נכנס מ"ש בזה עוברת על דת, ויש לה כתובה. ופוק חזי מאי עמא דבר מזמן קדמון".

ובשו"ת סתרי ומגיני (חלק ב' סי' מ"ד) כתב להוכיח מהגמ' וזה לשונו: "דבשבת (דף נו:): מקשין התוס' בד"ה אי כבלא דעבדא וא"ת אמאי לא תני נמי ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאין בה לרה"ר, ומתריצין דמילתא דפשיטא היא דאסור לצאת בה לרה"ר דוודאי משלפא דמחכו עלה. ואי נימא כבעל באר שבע דפאה נכרית אסור משום דת יהודית, אין שום מקום לקושייתן דלתני נמי פאה נכרית, הא בלאו הכי אסור לצאת בה אפי' בחול. אלא מדהקשו כן שמע מינה דס"ל לתוס' דבחול ליכא איסור לצאת בפאה נכרית בגלוי לרה"ר, דלא שייך בה איסור ערוה.

ועוד מה זה דתירצו התוס' דמילתא דפשיטא היא דאסור דוודאי משלפא משום דמחכו עלה, הא לפי הסבר הבי"ש דמיירי שהפאה נכרית מכוסה תחת הסבכה פשיטא ודאי דליכא, דכיון דהפאה נכרית אינה נראית לחוץ דהא מכוסה היא תחת הסבכה, א"כ ליכא למיגזר דמחכו עלה, אלא מדמתרצי הכי על כרחך בא ללמד שנושאות אותה בלי סבכה ועל כן חיישינן דמשלפה. והא דלא קפדינן עתה שנשים יוצאות לפעמים בפאה נכרית בשבת, יש לומר חדא דסמכינן אשיטת הפוסקים, הובא במג"א סי' שמ"ה ס"ק י' שכל שאין ששים ריבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר, וא"כ בזה"ז ליכא לרה"ר שלנו רק דין כרמלית, ומטעם זה התיר השו"מ מה"ת סי' ק"ט לצאת בברילין הירוקין להגן על העיניים הכואבים מפני החמה במקום שאין עירוב, משום דדעת רוב הפוסקים דאין לנו עתה רה"ר דאורייתא ע"ש. ועוד י"ל דהפאה נכרית נעשית עתה בהדרת היופי וליכא למיחש דמחכו עלה, ולא אתי למשלפה.

איברא דגם היעב"ץ בחלק א' סי' ט' וחלק ב' סי' ה' ו' פליג על השלטי גיבורים והעלה דהא דקאמר הש"ס אפשר בפאה נכרית מיירי בחצר אבל ברה"ר אסור. ומיהו אף אף שאינני כדאי להכריע בין האריות האלה, מ"מ הא גם היעב"ץ הוכרח לומר דמתוס' לא משמע כן, ולפי דעתם מותר לצאת בפאה נכרית בחול אפי' לרה"ר, וכיון שראינו שלהגהות אלפסי החדשים ורמ"א סי' ע"ה (וסי' ש"ג) ומג"א ליכא בפאה נכרית איסור ערוה, א"כ מה נענה בתריהם, בוודאי יש לסמוך עליהם להקל".

התייחסות הגר"ח קניבסקי להמצאה זו

וגם מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א התייחס בקצרה לשאלה האם הש"ג התיר רק בחצר, ובקובץ אור ישראל כ"ב הביא הגר"א פולק שאלה ששאל אותו, וזה לשון השאלה: "אברך בן תורה מדקדק במצוות ובהלכה, ומחמיר בכל ארחות חייו יותר מכפי "חיוב" ההלכה, האם ראוי ונכון שיבקש מאשתו שלא תלך בפאה נכרית אלא במטפחת (במקום שאין הדבר גורם הפרעה לשלום בית וכדו'), והיא מוכנה לציית לו אלא אומרת שקשה לה לשנות ממנהג מקומה, אבל אם מבחינת ההלכה יש להחמיר, אפי' שאינו חיוב גמור היא מוכנה לעשות ככל אשר יאמר מרן שליט"א. והבעל טוען שיש להחמיר מכמה טעמים, א. כיון שיש הרבה פוסקים האוסרים. ב. יש אומרים שגם המתירים לא התירו בפאות של זמננו הדומות לשיער. ג. יש אומרים שגם הש"ג לא התיר אלא בחצר". וענה הרב בזה הלשון: "אין צריך להחמיר".

וגם הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א התייחס לשאלה זו, והדגיש שהרמ"א התיר ברה"ר, וזה לשונו בספרו "חוט שני" (חלק ג', בקונטרס על שו"ע אה"ע סי' כ"א הנדפס בסוף הספר): "ולענין פאה נכרית כתב ברמ"א שם דמותר לקרות ק"ש כנגדה, וביאר במשנה ברורה שם דס"ל דעל זה לא אמרו חז"ל שיער באשה ערוה, וגם מותר לגלותה, ואין בה משום פריעת הראש, והיינו דמותר לצאת בה אפי' ברשות הרבים".

וגם הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א התייחס לשאלה זו, וכתב בספרו "אום אני חומה" (דף צ"ד והלאה, בהערות): "בקונטרס פאה נכרית כהלכתה כתב להוכיח דאף לדעת שלטי הגיבורים רמ"א ומג"א יש להחמיר מלצאת בפאה נכרית ברה"ר, אמנם אין כן דעת כל גדולי האחרונים בדעתם, כמבואר בארוכה בספר "כדת וכדין", ו"כפתור ופרח", ועוד ספרים, עיין בדבריהם".

ועוד יש להאריך הרבה, אך קצרה היריעה, והשי"ת יראנו נפלאות מתורתו, ויקרבנו לעבודתו, אכ"י"ר.